

leki- pásztor

evangélikus
Lelkés
szakfolyóirat

LVI. ÉVFOLYAM 10. SZÁM

1981. OKTÓBER

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

Az általános kinyilatkoztatás és a vallástörténeti vallások (Bánfi Béla) — — — — —	577
Az ősatyák: Isten emberei a világban (Dr. Muntag Andor) —	582
Thomas Mann „Doktor Faustus” című regényének teológiai háttere I. (Nagy László) — — — — —	597

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Szentháromság után 22. vasárnap (Dr. Nagy István) — — —	607
Szentháromság után utolsó vasárnap (Ittész Gábor) — — —	610
Ádvent 1. vasárnapja (Bolla Árpád) — — — — —	613
Ádvent 1. vasárnapja (Kapi Zoltán) — — — — —	615
Ádvent 2. vasárnapja (Szabó Gyula) — — — — —	618
Ádvent 2. vasárnapja (Göllner Pál) — — — — —	621
Ádvent 3. vasárnapja (Szebik Imre) — — — — —	622
Ádvent 3. vasárnapja (Rác Miklósné) — — — — —	626
Ádvent 4. vasárnapja (Gáncs Péter) — — — — —	627
Ádvent 4. vasárnapja (Asbóth Lászlóné) — — — — —	629
Élő reménység emberei — Rádiós igehirdetés (Dr. Hafenschér Károly) — — — — —	636

ÁDVENTI SOROZAT 1981-ben (Bolla Árpád) — — — — —	631
--	-----

EGYHÁZTÖRTÉNETI ÉVFORDULÓK

Szelényi Ödönre emlékezünk (Jankovits Béla) — — —	Borító III
---	------------

LELKIPÁSZTOR

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Nagy István

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt

Előfizetési ár: havi 35,— forint, fél évre 210,— forint, egy évre 420,— forint

Csekk számla: Lelkipásztor Kiadóhivatal, Budapest 516—220507

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1088 Budapest VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142-074

Egyetemi Nyomda — 81.7220 Budapest, 1981. Felelős vezető: Sümegi Zoltán igazgató

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya

Indexszám: 26 451

ISSN 0133—2821

Tanulmányok

Az általános kinyilatkoztatás és a vallástörténeti vallások

Megváltozott viszonyok

Korunkban — nagyjából a második világháború befejezésétől kezdődően — a keresztyénség és a vallástörténeti vallások, főleg a nagy világvallások viszonyában kétségtelen változási folyamat megindulását tapasztalhatjuk. Ennek a változásnak a keresztyénség oldaláról tekintve kettős oka van.

1. *Másként látjuk magunkat és hozzájuk való viszonyunkat.* Önmagunk felismerésében talán éppen az a sokat emlegetett tény segített előbbre bennünk, hogy a borzalmas háború úgynevezett keresztyén talajon robbant ki, s nemegyszer keresztyénnek álcázott jelszavakkal próbálták leplezni borzalmas cselekedeteit, vagy elfogadhatóvá tenni az elfogadhatatlant. Mindenesetre ez nagyban hozzájárult, hogy kiábrándultunk a krisztianizált világ téveszméjéből. Ez pedig nemcsak annak felismerését jelenti, hogy keresztyén területen is világ marad a világ, s tévedés annak keresztyénné lételéről beszélni, de azt is, hogy a földkeréség lakóinak teljes krisztianizálása — méginkább megtérítése — utópisztikus álmom. Jézus sem ezekre tett ígéretet. Acta 1,8., Lk. 24,47, vagy a „missziói parancs” Márk fogalmazása szerint (16,15—16) az evangéliom hirdetéséről szól! A vallástörténeti vallások megítélésében is mássá lett alapállásunk. A hübris hamis álláspontját feladva nem tetszelgünk „keresztyén felsőbbrendűséggel”. (Pl. nem beszélünk úgy nagy általánosságban sötét pogányságról stb.) Helyét sokkal nagyobb mértékben Isten szeretetének az egész embervilág felé kiáradó tudata foglalta el. Felelősség-tudat azokért, akiket Isten Krisztusban velünk együtt így szeretett. Az alapállás nem az, hogy elítélő véleményt mondjunk, hanem az, hogy miképpen tudunk feléjük és tagjaik felé erről a szeretetről bizonyítást tenni. Nem kétséges, hogy az Isten Krisztusban testet öltött szeretetétől áthatottak megszámlálhatatlan sokasága gondolkodott a múltban is így. Ezt éppen a misszió szolgálatában állók közül lehet bőséges példával bizonyítani. Az egyház azonban a maga egyszerűen nem gondolta konzekvensen végig, hogy a vallástörténeti vallások felé is — és nemcsak tagjaik felé — a diakónia, a szolgálat szempontjából kell közelednie. Az is tény, hogy missziói felelősségünket is másként látjuk, mint régebben. Megértettük, hogy a misszió nem egyszerűen idegen népek megtérítése, főleg nem az úgynevezett keresztyén kultúra továbbadása és ráerőszakolása idegen népekre és fajokra, hanem a tanúságtétel arról az Úr Jézusról, aki erre hívta el egyházát. Ez pedig nemcsak az úgynevezett „külmissziói”, de saját területen is érvényes.

2. *A keresztyénségnek a vallástörténeti vallásokhoz való viszonyában külső tényezők is szerepet játszanak.* Nemcsak keresztyén felismeréseink hatását kell világosan látnunk, hanem ezekét is. Nagyjából két ilyen

tényezővel kell számolnunk. Egyik a technika, civilizáció és kultúra fejlődésével bekövetkezett változás. Így nevezhetném, hogy kicsinnyé vált a világ. A modern hírközlő és közlekedési eszközök távoli népek vallásait és azoknak tagjait közvetlen életközelphez hozzák hozzánk. Egyszerű gyülekezeti tagoknak is benyomásuk, véleményük alakul ki, akár akarjuk, akár nem, a hinduizmusról, buddhizmusról vagy mohamedanizmusról, mikor a televízió képernyőjén újra és újra találkoznak ezeknek a vallásoknak a képviselőivel, hallgatják megnyilatkozásait, esetleg szer-tartásaikból is láthatnak részletet stb. A világ kicsinnyé válásához azonban még a személyes kapcsolatok bővülése is hozzátartozik. Egyre több ember jut el nem keresztyén népek távoli hazájába nemcsak turistaként, hanem gyakran évekig ott dolgozó szakemberként, s egyre többen jönnek onnét is az úgynevezett keresztyén világ országaiba. Annak, hogy Európa egyes világ- és nagyvárosaiban ma mohamedán és buddhista közösségek alakulnak, okát éppen ebben is — a világ kicsinnyé válásában — látom bizonyos tekintetben, nem csupán ezeknek a vallásoknak a „missziói” lendületében. Ennél is döntőbb szerephez jutó tényező a vallástörténeti vallásokhoz való viszonyunkban a világ problémáinak a teljes emberiséget átfogó volta. Egyre nyilvánvalóbb, hogy ezeknek a megoldása csak az egész emberiség összefogásával és számításbavételével lehetséges. Gondolok itt ilyenekre: demográfiai robbanás, s ami ezzel összefügg, az éhség leküzdése, a világ energiagondja, járványok és betegségek leküzdése, szellemi és tárgyi kultúrkincsek megőrzése és megővése, természeti egyensúly megőrzése, nem is beszélve a háború és béke, vagy még végletesebb fogalmazásban, az atomhalál elkerülésének kérdéséről.

Ez a két külső tényező akarva-akaratlanul kényszeríti a keresztyéniséget arra, hogy a dialógus, a párbeszéd valamilyen formájában kapcsolatba lépjen velük. A partneri viszony külső körülmények miatt adottá vált, s benne meg kell találnunk a helyes viszonyt. Az ugyancsak természetes, hogy mindez rájuk is hasonló kényszerítő erővel hat.

Az általános kinyilatkoztatás

Az természetes, hogy az egyház, mikor egy ilyen bizonyos értelemben újszerűen adott dialógusról van szó, keresi azt a teológiai alapot, amely eligazít a partnerrel való viszonyban, segítséget nyújt annak helyes folytatására. A teológiai tájékozódás, eszmélődés ugyanis az élő egyház számára szüntelen aktuális kényszer. A vallástörténeti vallásokhoz való helyes viszony kialakítását tehát a bibliai tájékozódásnál kell kezdenünk. Ez a fogalom az első keresztyének számára a görög-római, valamint a keletről áramló szünkretista vallásokban öltött testet. Pál apostol a zsidóságon, tehát az igei kinyilatkoztatáson kívül levőket Róma 2,14-ben összefoglalóan az „ethné” kifejezéssel jelöli. Ugyanebben a fejezetben azonban többször használja a „hellénos” szót is (9—10 v.), nyilvánvalóan elsősorban olvasói szempontja miatt. Az „ethné” és a „hellénos” számára nem népfajokat, mégcsak egy bizonyos vallást sem jelöl, hanem azokon kívül valókat, akikre Isten törvényét és ígét bízta. (Róm. 3,2.) Egyfelől van tehát az igei kijelentés népe, Izrael, a zsidóság, másfelől vannak az ezen kívül levők. Egészen más kérdés az, hogy 3,9 szerint „mind bűnben vannak” és „egyáltalán nem különbek” a zsidóság tagjai sem. Az igei kijelentés népe az marad akkor is, ha törvénszegő.

A Római levél első fejezeteinek részletesebb értelmezésénél, különösen 1,20kk. és 2,14-ben világossá válik az is, hogy az apostol számára nem kétséges: Istenről és akaratáról az „ethné”-hez tartozóknak, tehát az igei kijelentésen kívül valóknak is lehet tudomása. Hozzávetethetjük ehhez Acta 14,8kk.-ból, a lystrai sánta meggyógyításának történetéből a 17. verset, valamint Acta 17,16.kk.-t, az areopagoszi beszédet. E két külső elbeszélő által elmondott esemény bizonyosága annak, hogy ő nemcsak a Római levél súlyos kérdései között mellékesen elejtett és végig nem gondolt kifejezéseket használt, hanem ez másutt, más körülmények között is konzekvensen érvényesített meggyőződése volt. Isten nyilvánvalóvá tette minden ember számára örök hatalmát és Istenségét az ő alkotásaiban, hasonlóképpen a „fűsis” számára akaratát. Azért szükséges itt az eredeti kifejezésre utalnunk, mert hajlamokat vagyunk egyrészt bizonyos mai kifejezéseknek modern tartalmat tulajdonítani, másrészt ilyen összetett kifejezésekben, mint a „természetes ész”, egyik, vagy másik szó felé tolni a hangsúlyt. (Pl. tévedés lenne az apostol szavaiba valamiféle modern racionalizmust magyaráznunk.) Istennek ez az általános kinyilatkoztatása sem közvetlen. Őt mindig csak indirekt módon ismerhetjük meg. Gondoljunk arra, hogy Luther szavai szerint Mózes is csak hátulról láthatta őt meg.

Az általános kinyilatkoztatásnak ezt a biblikus, páli értelmezését el kell határolnunk az úgynevezett „isten-bizonyítékoktól”. Ő nem Isten létét akarta vele a logikus ész számára hozzáférhetővé tenni. Sőt éppen arról beszél, hogy noha Isten kijelentette magát, az ember őt mégsem „dicsőítette, vagy áldotta Istenként”. (1,21) Azért kell ezt megjegyeznünk, mert a kettőnek vajmi kevés köze van egymáshoz. Az általános kinyilatkoztatás a fentiek szerint határozottan igei, biblikus eredetű, az úgynevezett „isten-bizonyítékok” eredete pedig filozófiai. Ez a scholasztikus teológiával összefüggő fogalom valójában a teológia naturalisban gyökerezik és annak útjaira vezet, melyben a „revelatio generalis” egészen más jelentéstartalommal bír, mint a fenti megfogalmazás.

Az általános kinyilatkoztatás kizárja a közös taneli alap keresését

Az általános kinyilatkoztatás Róma 1,20kk. szerint mentség nélkülívé teszi azt az embert, aki nem dicsóíti Istent Istenként, hanem a „halhatatlan Isten dicsőségét felcseréli emberek és madarak, négylábúak és csúszó-mászók képével”. Tehát, ha nem lenne általános kinyilatkoztatás, akkor a vallástörténeti vallásokat talán mentegethetnénk. Ez azonban éppen azért lehetetlen, mert az általános kinyilatkoztatás alapján kell határozott „nem”-et mondani rájuk. Ítélet alá azért kerülnek, mert van általános kinyilatkoztatás. Éppen ennek valósága zárja ki közös hitbeli alap keresését. Ha pedig a párbeszéd közben azzal a hamis teológiai megfontolással közelednénk feléjük, hogy az általános emberi vallásos érzés alapján teremtsünk közös alapot, akkor ez a kísérlet, mely az általános vallásos érzésre épít, a legdurvább és legnaivabb teológia naturalis lenne.

Mikor ezt ilyen értelemben általánosan megfogalmazzuk, figyelünk kell arra, hogy Pál apostol az előzőek szerint két csoportot különböztet meg. Zsidókat (iudaios) és a pogány népeket (ethné). Izraelt tehát kiemeli a többi vallás közül. Az ő egyszerű besorolásuk a vallástörténeti vallások közé tehát végzetes tévedés lenne részünkről. A velük való párbeszédben két igen fontos teológiai tényező játszik közre: a) Ábra-

hám, Izsák és Jákób Istene az az Isten, akit mi imádunk. Szándékos ez a fogalmazás, hogy „mi imádjuk”. Az ő monotheizmusukban ugyanis, melyben az ósatyák Istenét gondolják tisztelni, nemcsak az imádat módja más, de az imádott személy is más arcot visel. Hasonlattal élve, mint-ha torzító lencsén keresztül néznének rá. b) Másik fontos teológiai tényező az igei kinyilatkoztatás, mely summáját tekintve éppen Urunkra, Krisztusra mutat. Ők azonban ezt nem értik, illetőleg nem helyesen értik. Izrael ítélet alá nem egyszerűen az általános kinyilatkoztatás alapján kerül, hanem a Krisztus elítélése lett ítéletévé.

Külön kell szólnunk — tévedések elkerülése végett — a mohamedanizmusról, az iszlámról is. Ez ugyanis, mint tudjuk monotheista s a keresztyénség és zsidóság hitének sok elemét tartalmazza. Sokan tekintik valamiféle modern szünkretizmusnak. Ami az utóbbit illeti ez igaz is. Valóban szünkretista. Aki azonban kicsit is tanulmányozta tanítását, alapbeállítottságát és vallástörténeti alapjait, az — gondolom — nem nevezheti egyszerűen modernnek. Inkább új, vagy újabb szünkretizmusként jelölném. Ez a pogány arab, zsidó és keresztyén motívumokból alkotott keverék nem téveszthet meg monotheizmusával, vagy a keresztyénségből és zsidóságból vett motívumaival. Az általa hirdetett Allah nem az egy Isten, a Jézus Krisztusnak Atyja, az általa ismert Jézus nem az Úr Krisztus stb. Az iszlám bizony új pogányság, mellyel nem köt össze semmiféle teológiai alap. Ha a vallástörténeti vallásokra általánosan igaz ez a páli tétel: „nincs mentségük, hiszen megismerték Istent, mégsem dicsőítették, vagy áldották Istenként, hanem hiábavalóságokra jutottak gondolkodásukban és értetlen szívük elsötétedett” (Róm. 1,21) — akkor ez az iszlámra még, ha lehetséges volna, fokozottabban igaz. Benne ugyanis vallástörténeti kifejezéssel élve a depraváció szomorú valóságát közvetlen szemlélhetjük.

A többi vallástörténeti vallásról nem kell külön szólni. Nem létszámuk, vagy vallástörténeti jelentőségük miatt (hiszen pl. köztudott a buddhizmus statisztikai és vallástörténeti jelentősége), hanem azért mert nyilvánvaló úgyis, hogy a páli „ethné” csoportjába tartoznak.

Az egyház számára a vallástörténeti vallások felé hitbéli szempontból csak a missziói elkötelezettség, felelősség marad. Ez az elkötelezettség természetesen érvényes a tőlük megkülönböztetett Izrael, zsidóság felé is. Ez azonban távolról sem jelent valami lelki gögőt. Éppen Pál apostol példája ennek bizonyossága, aki olyan határozott szenvedélyességgel vall Róma 1,14—15-ben elkötelezettségéről, s aki ezt egész életével is tanúsította, mégis, sőt éppen ezért mentes maradt minden lelki gögőtől. Ez az elkötelezettség ugyanis törlesztendő adósságot jelent. (Ofeiló: adósnak lenni, tartozni.) Hitbéli alapon, tanazonossági, vagy biblikus szempontú azonoság párbeszédre és együttműködésre nincs tehát lehetőség.

Az általános kinyilatkoztatás etikai vonatkozásban összeköt

Van azonban az általános kinyilatkoztatásnak egy, eddig kellőképpen nem értékelt vonatkozása, mégpedig az etikai oldal. Róm 2,14—15 szól arról, hogy a pogányok (ethné) szívébe be van írva a törvény cselekedete. Ők természetes eszük szerint cselekedhetik törvényt nélkül azt, amit a törvény követel, tehát Isten akaratát. Ez egyfelől azt mutatja, hogy az apostol mennyire nem egyedül a vallásos-, hitélet síkjában látja és érti csak a törvényt, másfelől azt, hogy a törvény, tehát az etika területén, természet szerint is érvényesülhet az. (Az eredeti kifejezés: füsei) Nem

lehet elmulasztani az utalást arra, hogy a reformátori tanításnak az az alaptétele, hogy világi dolgokban a józan ész a döntő, mennyire egybeesik ezzel. Az eddigiek viszont azt jelentik, hogy az etika területén az általános kinyilatkoztatás összekerül a vallástörténeti vallásokkal. Nem véletlen, hanem szükségszerű, hogy etikai kérdésekben válaszuk sokszor az egyházéval azonos, vagy hozzá hasonló. Ez az összekötöttség természetesen nem jelenti minden kérdésben a hasonlóságot, mégkevésbé a teljes azonosságot. Az általános kinyilatkoztatásban kapott törvény megértése ugyanis nem annyira egyszerű és világos, mint az igében kijelentette. Ahol az ember önmagára, saját „fűsís”-ére utalt, sokszoros a célt tévesztés lehetősége. Innét származik egyes vallástörténeti vallások etikai álláspontjában számunkra sok megbotránkoztató elem. (Pl. többnejűség, vagy kasztrendszer stb.) Mikor mindezt világosan felismerjük, azt is meg kell őszintén alázatossággal vallanunk, hogy sokszor az igei kinyilatkoztatás sem tudott bennünket keresztyéneket sem teljesen megóvni a tévedésektől. (Gondoljunk a bevezetőül elmondottakra.) Ami tehát tanbeli alapon, vagy biblikus szempontú azonosság alapján nem lehetséges, etikai vonatkozásban adott. Az etikai területen való kapcsolódás az, ami a velük való dialógus és együttműködés alapja lehet. A dialógus és együttműködés tartalma pedig elsősorban a már felmutatott kérdések megoldása. Azokénak, amelyek világméretű problémaként nehezeden keresztyéneknek és a vallástörténeti vallások tagjainak vállára, hívőknek és nem hívőknek, az egész emberiségnek tudatára.

A dialógus és együttműködés mai lehetőségei

Befejezésül néhány gondolat ennek területéről. Teljes áttekintést természetesen lehetetlen adni, hiszen a kérdéseket maga az élet produkálja új és új formában és tartalommal. Ami ma aktuális, holnap már meghaladott, s ami még ismeretlen holnap égetően fontos. Isten törvényében az embert, a világot óvja és az emberi élet jó rendjét veszi védelmébe. Általa nézeti, tereli helyes irányba annak folyását. Ha a tízparancsolat alapján gondolkodunk, a második tábla törvényeire kell irányítani figyelmünket. Bennük nyilvánvaló ez a cél. Az első tábla törvényei ugyanis a vallástörténeti vallásokkal való dialógusra és együttműködésre a maguk területén nem adnak lehetőséget. Hiszen az eddig elmondottak szerint Istenre vonatkozó tanbeli alapon nincs lehetőség rá. Ami azonban az ember és a világ védelmében, az emberi élet és annak jó rendje megóvása érdekében szükséges és fontos, arról viszont lehet, sőt kell is együtt tárgyalni és érte velük helyes irányba együttműködni.

Ebben a tekintetben természetesen első helyet foglalja el a világ békéjének megóvása. Ma már mindenki előtt világos, hogy egy esetleges atomháborúra még a győzelem esélyével sem lehet tekinteni. Benne csak veszésekkel és leírhatatlan pusztulással lehet számolni. Ez valóban az egész emberiség veszét jelentené. Arról sem lehet megfeledkezni, hogy az úgynevezett hagyományos fegyverekkel vívott háború is az emberi élet elleni véték, s pusztításától és borzalmától meg kell védeni a világot és az emberiséget. A természetes józan észnek a követelése, hogy szembeszálljon ezekkel, s elkerülésükre összefogjon keresztyén és nem keresztyén. Sőt a helyi tűzfészek eloltásáért éppúgy együtt lehet és kell az „ethéné”-hez tartozókkal munkálkodni mint a világméretű kirobbanásának elkerüléséért.

Az emberi élet védelméhez tartozónak kell tartanunk azokat a kérdéseket, melyeknek megoldása egészségügyi és szociális vonalon vár a világra. Nemcsak betegségek, járványok és hasonlók leküzdésére való közös összefogásra gondolok, hanem az éhség, rosszul tápláltság kérdésének megoldására, az életszínvonal — nem az átlagos, hanem az általános — emberire való emelésére. Elmaradt és fejlődő országok és népek gondjára, benne a demográfiai robbanás okozta perspektivikus távlatra, de ide tartozik a világot fenyegető energia-gond is. Az emberi élet védelméhez tartozik a humánus, az emberiség megőrzése, illetve érvényre juttatása. Az egészségügyi és szociális kérdések megoldása is végeredményben ezt szolgálná, de a sort tovább kell folytatni. Ide tartozik azért az analfabetizmus felszámolása, a műveltség emelése sok országban, nők és gyermekek társadalmi helyzete és hasonlók. Ezekben a kérdésekben csak úgy jöhet létre valamelyest megnyugtató megoldás, ha a vallástörténeti vallásokkal képesek leszünk érdemi dialógusra.

A teremtett világ védelméhez sorolnám azt a problémakört is, amely a természet védelmét és a biológiai egyensúly lehetséges megővését tartalmazza. Magától értetődő, hogy gondoskodni kell a levegő, víz további szennyeződésének, a föld, növényzet és állatvilág további pusztulásának megállításáról. Végre ott vannak azok az értékek, melyek tárgyi és szellemi vonatkozásban az emberiség kultúrkincsének nevezhetünk. Ma látjuk már, hogy ez az emberiség közös kincse. Megővásuk nem egy, sokszor erre fejlettségénél fogva képtelen nemzet, vagy nép feladata, ahol nincsenek adva anyagi, műszaki, technikai és tudományos feltételek. Róluk az egész emberiségnek egyetemleges felelősséggel kell és lehet csak gondoskodni. Keresztységünk, régen túl van azon a hamis felfogáson, hadd, pusztuljanak csak pogány emlékek stb. Ez azonban nem elég.

Mindaz csak néhány vázlatos szempont arra nézve, hogy hol és miképpen lehetséges a dialógus és együttműködés ma a vallástörténeti vallásokkal. Az általános kinyilatkoztatásról szóló biblikus tanítás helyes megértése így lehet elengedő ebben az egyház számára ma adott kérdésben.

Bánfi Béla

Az ősatyák: Isten emberei a világban

Régi időktől fogva kedvelt, nagyon sokszor elővett és tárgyalt anyag az egyházban az ősatyák (Ábrahám, Izsák, Jákób és József) története. Nagyon sokat írtak már róla, és az egyház katechetikai munkájában alapvető anyagként szerepel. Hogy most újra elővesszük, annak több oka is van.

Az egyik ok az, hogy az Őszövetség-kutatás az utóbbi évtizedekben sok új eredményre jutott, és ebben elsősorban is a régészeti leletek nyújtottak nagy segítséget.

A másik ok az egyház mai szituációjából adódik. Mindig is nagy kérdés volt az egyház számára, hogy megtalálja helyét a világban és felismerje azt az éppen aktuális feladatát, amelyet Isten rábízott. Már abban a történetben, amelyet az Őszövetség közöl Izráelről, Isten népéről, felis-

merhető, hogy Izráel újra meg újra aktualizálta, a maga korára alkalmazta azokat az ősi hagyományokat, amelyekre hitét és életét építette. Új helyzetekben olyan új felismerések támadtak, amelyekről megállapíthatjuk, hogy elválaszthatatlanul hozzáfűződnek ahhoz a „régii” igéhez, amelyet az előző nemzedékektől Isten kinyilatkoztatásaként örököltek. Ilyen helyzetben van ma is az egyház. Azzal a hittel vesszük elő az ősatyák jólismert történetét, hogy az gyümölcsöző lesz egyházunk mai szolgálata számára.

A harmadik ok az, hogy van az atyák története feldolgozásának egy kellően ki nem aknázott kincsesbányája: LUTHER-nak a Genézisről tartott prédikációsorozata 1527-ből, és az ún. nagy Genézis-előadása 1535–45-ből.¹ Ezekből bizonyosan sok jó indítást kaphatunk az egyház mai helyzetében, ezért jó volna ezt az anyagot is alaposabban áttanulmányozni.

A Genézis tanulmányozásánál még a közelmúltban is sok zavart okoztak az irodalomkritikai és történetkritikai kutatásnak a Tóra rétegeire vonatkozó sokat vitatott és gyakran ellentmondásos megállapításai. Anélkül, hogy az eddigi kutatómunkát lebecsülnénk, a következőket mondhatjuk:

Az az anyag, amelyet a Tóra feldolgozott és tartalmaz, nem modern értelemben vett történelmi dokumentumgyűjtemény. A Tóra mai formájából világosan kitűnik, hogy Mózes öt könyvének létrejötténél más szempontok játszottak közre. Itt elsősorban arra kell gondolnunk, ami magából a szövegből kitűnik, hogy egy bizonyos *tanító szándék* állt a könyvek megírása, egybeszerkesztése mögött. A Tórában többször esik említés arról, hogy a gyermekek kérdéseket tesznek föl, és ezekre így és így kell felelni (2Móz 13,14). Más helyen (pl. 1Móz 1) rendszerezéssel, könnyen megtanítható és megtanulható formulákkal tanúsítja ezt a szándékot. Nem szabad tehát figyelmen kívül hagyni azt, hogy Mózes öt könyve mai formájában a gyülekezet számára készült. Így is mondhatjuk: A Tóra, mai formájában, *hittankönyv*. Olyan anyagot tartalmaz, amelyet a gyülekezet tanítással nemzedékről nemzedékre továbbadhat.

Mindez természetesen vonatkozik az ősatyák történetére is. Bár az anyag, amelyet ez a történet sorozat magába foglal, irodalmilag több régi „forrásból” ered, mai formájában egységes szempontok alapján összeállított, összefüggő történet. Az ősatyák, akik itt szerepelnek, Izráelnek, Isten választott népének ősei. Ők kapták azt az ígéretet, amelynek részbeni beteljesedése, hogy Izráel néppé, a történelem szereplőjévé lett, és hogy ez a nép Kánaán földjén hazát kapott. Ezt a történetet azért foglalták írásba, hogy Isten késői gyülekezete (mi is) erőt merítsen, útbiztosítást kapjon és tanuljon belőle.

1. Új megvilágításban az ősatyák története

Az atyákra vonatkozó tradíciók egészen új megvilágításba kerültek, éspedig nem dogmatikai alapon, hanem tárgyilagos, tudományos kutatás révén. Az amerikai BRIGHT-nak² ez a megállapítása, anélkül, hogy a német Ószövetség-kutatók sok helyes megállapításait kétségbevonná, az Ószövetség-kutatásnak olyan praktikus oldalára mutat rá, amely nagy segítséget jelent ma az egyháznak, és benne a lelkesítő szolgálatnak. Először lássuk azokat a tényeket, amelyek BRIGHT kijelentését indokolják.

Annakidején, amikor a Tóra rétegeire vonatkozó feltevés kialakult, még nem is sejtették, hogy milyen régi civilizáció volt azon a területen,

amelyen a történetek lejátéztak. Azóta — az utóbbi 50 évben — az egyre nagyobb számú és egyre nagyobb méretű ásatások révén rengeteg olyan *felirat* és más lelet került napvilágra, amely éppen a Kr. e. 2. évezredből való. Több tízezer olyan frott szöveget ismernek, amely egykorú Izráél ősatyáival. Ezek közül a legfontosabbak:

Az ún. *Mari-textusok* (kb. 25 000 db) a Kr. e. 18. sz.-ból;

A *kappadóciai textusok* (ez is több ezer) a Kr. e. 19. sz.-ból;

Babilóniai textusok az első dinasztia korából, a Kr. e. 19—16. sz.-ból;

Az ún. *Nuzi-textusok* a Kr. e. 15. sz.-ból;

Az *alalak-i táblácskák* a Kr. e. 17. és 15. sz.-ból;

A *rasz-samra-i táblácskák* a Kr. e. 14. sz.-ból, amelyeknek az érdekessége (ez újabb megállapítás), hogy sokkal régebbi anyagot tartalmaznak.

Témánk szempontjából fontosak még az Egyiptomi Közép-Birodalom (Kr. e. 20—18. sz.) korából való ún. *átok-textusok*.

Ezeknek a textusoknak feldolgozásában ma már ott tartanak, hogy a legfontosabb szövegeket — természetesen fordításban — már könyvben is megjelentették.³ Az óriási anyag feldolgozása során aztán kiderült, hogy az *atyákról* szóló *elbeszélések pontosan beleillenek abba a korba, amelyet megneveznek*. Ez azt jelenti, hogy bár kétségtelenül jóval később, a Kr. e. 9. sz.-ban kezdtek írásba foglalni az ősatyákról szóló történeteket, és az egész sorozat csak a fogság után, kb. a 6—5. sz.-ban nyerte el végső formáját, maguk az elbeszélések hiteles tradíciók, amelyek megbízható ősi anyagot tartalmaznak. Ebből az is következik, hogy a szájhagyományokat — amelyek természetesen megelőzték az írott anyagot — ma már sokkal többre becsülik a kutatók, mint egy fél évszázaddal ezelőtt.

Minden bizonyítékot nem vehetünk most elő, hiszen az utolsó két évtizedben idevonatkozó tanulmányok szárai jelentek meg, és ezek is még csak egy részét dolgozták fel a rendelkezésre álló anyagnak. Annak szemléltetésére azonban, hogy milyen leletek ismeretében került új megvilágításba az ősatyák története, néhány példát előveszünk.⁴

Az *elbeszélésekben szereplő nevek* tökéletesen megfelelnek a Kr. e. 2. évezredi mezopotámiai és palesztinai (különösen is az emóri) neveknek. Pl. egy 18. sz.-i felsőmezopotámiai (Hagarbazar) textus említ egy bizonyos *Ja'qub-'él*-t, az egyik egyiptomi hikszosz uralkodó neve *Ja'qub-'al*, és még III. Tutmózis 15. sz.-ból való listáján is szerepel egy hasonló helységnév. Ugyanebből a szógyökből képzett név található még jó néhány helyen, pl. egy 18. sz.-i egyiptomi listán, azután Mari-ban stb. Az *'ábrám* (vagy *'abamram*) név megtalálható jó néhány ó-babilóniai textusban és valószínűleg még az ún. átok-textusokban is sok helyen. — *Nákhur* előfordul a Mari-textusokban, egy Hárán szomszédságában fekvő város nevéként (vö. 1Móz 24,10!). Ugyanígy megtalálható még jó néhány ősatyák-korabeli név a Mari-textusokban, Egyiptomi listákon. Pl. Benjámin, Zebulon, Gád, Dán, Lévi, Ismáél, Áser, Issakár.

Nemcsak neveket találunk ezekben a szövegekben, hanem az ősatyák történetéből ismerős *szokások* leírását is. Ábrahám félt, hogy ha nem lesz fia, rabszolgája lesz az örökös (1Móz 15,1—4). A Nuzi-textusokban olvassunk arról, hogy rabszolgát is örökre fogadtak ilyen esetben. Ugyanígy olvashatjuk, hogy a házassági szerződés kötelezte az asszonyt, hogy ha nem születik gyermeke, gondoskodik feleség helyettesről. Ha aztán annak gyermeke születik, akkor már tilos elúzni a rabszolganőt és gyermekét. Ez magyarázatot ad arra, hogy miért nem akarta Ábrahám Hágárt és Ismáélt elúzni a háztól (1Móz 21,10—11). — Egy 15. sz.-i alak-i (Észak-Szíria) házassági szerződés szerint az apa megtagadhatja az elsőszülött

jogát, és egy másik fiát jelentheti ki „elsősziülött”-nek. Az az érdekes, hogy ilyen és hasonló szokások, amelyeket ezek a Kr. e. 2. évezredből való textusok említenek, csak a Genézis elbeszéléseiben találhatóak, az Ószövetség későbbi történeteiben már nem esik róluk említés.

Hosszú oldalakon át lehetne folytatni még a felsorolást. Ma már nem lehet tagadni annak a tradíciónak történetiségét, hogy Izráel ősei felső Mezopotámiából származtak, hogy onnan hoztak magukkal még ősbibb hagyományokat az emberiség őstörténetéről, sőt a világ teremtéséről is. Teljes határozottsággal állíthatjuk, hogy Ábrahám, Izsák és Jákób történeti személyek voltak.⁵

Mindezek sok segítséget jelentenek számunkra. Mindenekelőtt pl. azt, hogy *ma már pozitív tartalmú szó a „tradíció” vagy „hagyomány”* és a teológiában pozitív értelemben kell használnunk ezt a kifejezést. Ez pontosan beleillik az Ószövetség egész „koncepciójába”, amely szerint Isten Izráelnek egy hosszú történelem folyamán nyilatkozta ki magát. Az a kinyilatkoztatás, amelyen Izráel hite (és a mi hitünk is) alapul, történelemhez kötött kinyilatkoztatás, hordozói, továbbadói történeti személyek, akik meghatározott időben és helyen kapták, vették Isten kinyilatkoztatását.

Bizonyos, hogy négy-ötezer éves leletek nem fognak senkit hívóvé tenni, és aki nem hisz, annak ilyesmivel nem fogják bebizonyítani, hogy „a Bibliának mégis igaza van”⁶. De a hívő embert erősíti az, hogy hite valóságos történeti tényekhez kapcsolódik. A teológust pedig abban a bizonyosságában erősíti, hogy a teológia valóban tudomány.

Martin NOTH még hajlik arra, hogy az atyák történetét lényegtelennek tartsa,⁷ de ezzel bizonytalanná teszi az izráeli tradíciók kezdetét. Nem kétséges, hogy az Ószövetség egy ún. „teológiai történelmet”, azaz teológiailag értelmezett történelmet mond el, olyant, amelyet Istenre vonatkoztat, „Isten felől” néz. De ezzel még valóságos történelem marad. Ebbe a valóságos történelembe tartozik bele az ősatyák története, azoknak az embereknek a története, akikhez Isten „sokszor és sokféleképpen szólt” (Zsid 1,1), akiket ezért Isten népe (Izráel és az egyház) Isten szent embereinek tartott és tart, és akikre úgy tekint, mint őseire.

2. Az Atyák Istene

Mivel az ősatyák története annak a „teológiai történelem”-nek a része, amelyet az Ószövetség közöl, amely tehát mindenestől Istenre vonatkoztatott történelem, röviden szólnunk kell arról, hogy ki az az Isten, aki felől ezek az elbeszélések a történelmet nézik.⁸

Az ősatyákról szóló elbeszélésekben gyakran van szó arról, hogy Isten „Ábrahám Istene” (26,24; 28,13; 32,10), „az én atyám Istene” (31,5), „atyátok Istene” (31,29), „Izsák Istene” (28,13), Ezek a megnevezések azt mutatják, hogy az ősatyák ugyanazzal az Istennel találkoztak, ugyanazzal az Istennel voltak kapcsolatban. A vallástörténet ezt nevezi családi, nemzetségi, vagy törzsi istennek.

Ezekben a kifejezésekben mindenütt az *él* istennév szerepel. Ez a sémi nyelvekben a legősibb istennév, és ez nyilvánvaló kapcsolatot mutat az ókori Kelet ősi vallásaival. A Mezopotámiából Kánaánba vándorló ősatyák egy ősi istenismeretet, istenhitet hoztak magukkal. Azt vallották, hogy *él* az ő Istenük, aki idevezette őket erre a földre, Kánaánba.

Ennél konkrétabb megjelöléseket is találunk Istenre az ősatyák történetében. Ilyeneket: „Izsák félelmes Istene” (*pahad jicháq* 31,42), „Jákób

erőssége" (*'abir ja'aqób* 49,24), „Izrael kösziklája" (*'eben jiszrá'él* 49,24). Idetartozik még 15,1 is, ahol Isten magát „pajzs"-nak (*mágén*) nevezi. Ezekből az elnevezésekből arra következtethetünk, hogy Istennek minden ősatyával kapcsolatban volt egy speciális megnevezése is. Ha magukat a kifejezéseket nézzük, megállapíthatjuk, hogy a Genezisnek ezek a régi elnevezései azt a hagyományt őrzik, hogy *Isten az ősatyák védelmezője, segítője volt.*

Nagyon fontos az, amit ezek a kifejezések, és általában az ősatyákról szóló elbeszélések elárulnak: *az ősatyákat nem tartották isteneknek, és nem is származtatták őket Istentől.* A hatalmas, erős Isten állt az ősatyák mellé, ő kötött velük szövetséget, ő védelmezte őket, és ő vezette őket utaikon. A többi népek hagyományával ellentétben azonban Izrael ősei nem istenek, félistenek, hanem — amint a családfák, nemzetiségi táblázatok mutatják — ugyanolyan emberek voltak, mint környezetükben bárki más.

Egy másik jellemző vonásra is fel kell figyelniünk. A kánaáni istenek kultusza helyhez kötött volt. Egy-egy istennek (*ba'al*) megvolt a maga territóriuma. Az *ősatyák Istene nem volt helyhez kötött.* Ők vándorlásuk során különböző helyen imádták ugyanazt az Istent. Ha valami „kötöttség"-ről beszélhetünk az ősatyák Istenével kapcsolatban, az éppen az, hogy az ősatyák, családjaik, nemzetségeik voltak ugyanahhoz az Istenhez kötve, bármerre jártak is vándorlásaik során.

A Genezis régi elbeszéléseiből valamit megtudunk az ősatyák Istenének *kultuszáról* is. Az ősatyák vándorlásaik során különböző helyeken oltárt építettek, és ezekre a helyekre később is visszatértek. Így, bár az Isten nem volt helyhez kötött, egy-egy kinyilatkoztatás különös jelentőséget adott annak a helynek, ahol az végbement. Ilyen hely volt pl. Móré (v. Mamré) tölgyese (12,6), Beérseba (21,33), Mórijjá (22,2), Bétel (28,19) stb. Az ősi kultusznak funkcionáriusa maga az ősatya volt: ő mutatta be az áldozatot, ő mondta el az imádságot, ill. „hirdette Isten nevét" (*qará' bösém...*).

Az ősatyák Istennel való kapcsolatáról később lesz szó, de itt egy adatot meg kell említeni. Valószínűleg a legősibb elbeszélés erről az, amelyet 1Móz 15,7—19-ben találunk. Ez arról tudósít, hogy Ábrahám Istentől kinyilatkoztatást kapott, és Isten szövetséget kötött vele. Ennek a szövetségnek azonban nincs elkötelezése Ábrahámra vonatkozóan, hanem csak ígérete van Istentől. A történet mai formájában a J íratból maradt ránk, és benne Isten már a JHVH névvel szerepel. Az, hogy a J ezt az ősi történetet felvette, és Ábrahám Istenét azonosította az ÚRRal, azt mutatja, hogy a későbbi Izrael természetesnek vette, hogy Ábrahám Istene ugyanaz az ÚR volt, aki népét Egyiptomból kiszabadította, és teljesítette ígéretét. Bár valószínű, hogy még a Kánaánban való letelepedés után is különböző csoportoknál élt az ősatyák Istenének kultusza, vagy legalábbis hagyománya, éppen ez az azonosítás volt az összetartó erő a különböző Izraeli törzsek között.

Az ősatyák története természetesen *nem ad tanítást* Istenről, hanem az ősatyáknak Istenükkel átélt történetét írja le. A nagyon egyszerű történetek mellett vannak rejtélyesek is, mint amilyen „Izsák feláldozása" (22.r.), vagy „Jákób tusakodása" (32.r.). Az elbeszélések ezekkel az ellentétes vonásokkal Isten *isten*i mivoltát írják le a lehető legegyszerűbb módon. Téved, aki itt csak „naiv elbeszélések"-et lát. Ahogyan az említett nevek mutatják, az ősatyák Istene erős, félelmetes Isten, aki „ugyanakkor az ősatyák számára biztos védelmet jelent (15,1). Ő „az egész föld bírója" (18,25), akit azonban mégis lehet kérlelni, mert hajlandó meg-

könyörölni azokon a városokon, amelyek fölött már kimondta az ítéletet (18,22—33), sőt, még ígéretén felül is tud könyörületet lenni (19,18—23,29). Ő úr ígéretei fölött is, éppen ezért feltétlen bizalmat követel, azt, hogy az ember számára ő legyen a legelső és a legfontosabb (22,12). Ő előre eldönti, hogy Jákób lesz az ígéretes és az áldás örököse, (25,23), de mikor az mesterkedésekkel, hazugsággal és csalással szerzi meg az örökséget, hűsz esztendőre el kell hagynia az ígéret földjét, idegenben kell élnie, őt is számtalanszor megcsalják, — így nyeri el büntetését. Az ősatyák történetének végső megállapítása azonban erről az Istenről, hogy ő *az áldások Istene*, aki bölcsen kormányozza az ősatyák sorsát, és még a rosszból is jót hoz ki (50,20).

3. Az ősatyák: Isten emberei a világban

Izráel nem egyszerűen csak őseit látta az atyákban, hanem ugyanakkor olyan embereket is, akik Istennel közvetlen, személyes kapcsolatban álltak, és akik mindenki számára *példát* szolgáltatottak arra, hogy mit jelent Istenhez tartozni, hogy milyen azoknak az embereknek az élete, akiket Isten megszólított, akik Istent megismerték. Ezért, amellett, hogy az elbeszélésekben mindenütt fel kell fedeznünk, mennyi mindent közölnek Istenről, érdemes nagyon alaposan megvizsgálni azt is, amit magukról az ősatyákról mondanak el. Kétségtelen, hogy ezeknek az elbeszéléseknek az is a célja, hogy Izráelnek, Isten népének mind egyéni, mind közösségi vonatkozásban útbaigazítást, segítséget, vigasztalást és intést adjanak az ősatyák példájával. Ha Izráel későbbi történetét vizsgáljuk, különböző helyzetekben találunk utalást az ősatyákra. Ezeket a hagyományokat újra meg újra elővették, aktuális helyzetekben magukra alkalmazták. A Genezisben található elbeszélések mai formájukban tkp. már ilyen „alkalmazott” (aktualizált) elbeszélések. A J és E iratok, amelyekből valók, Izráel történetének meghatározott korszakában (Kr. e. 10—8 sz.-ban) születtek meg. Ennek ismeretében vizsgáljuk, mit mondanak ezek az elbeszélések magukról az ősatyákról.

a) Az első, amit azonnal megállapíthatunk, hogy az ősatyák *tipikus ókori-keleti emberek*. Ezt bizonyítják a legújabb régészeti leletek is. Másrészt ezt mondhatjuk: az ősatyák benne élnek a maguk világában. Itt van a jelentősége annak, hogy Izráel soha nem „istenítette” őseit. Ábrahám egész útját nyomon tudjuk követni az ókori Kelet térségén, az ősi kultúrájú Úr várostól Kánaánig, Egyiptomig, vagy Gэрárig. Ugyanezt tehetjük Izsákkal, Jákóbbal, Ézsauval, vagy Józseffel is. Ma már azt is meg tudjuk ítélni, hogy milyen nagy, elhatározó döntés volt otthagyni Mezopotámia civilizált nagyvárosait, azok kultúráját, és vállalni a nomád élet viszonyosságait, majd egy teljesen idegen környezetben letelepedni, ill. félnomád életet folytatni.

Az Ábrahámról és Izsákról szóló elbeszélésekben háromszor is szó van arról, hogy az ősatya, amikor idegenbe kerül, *letagadja, hűgának mondja a feleségét*. Anélkül, hogy most az ezekből a történetekből adódó egyéb problémákat tárgyalnánk, megállapíthatjuk, hogy itt az ősatya úgy viselkedik, mint egy okos és előrelátó keleti ember, aki nem azért menekül el az éhínség elől, hogy azoknak a kardjába fusson, akik megkínálják egy semmi joggal nem bíró idegen ember feleségét.⁹

Az ókori keleti ember problémái tárulnak föl a Hágártörténetekben is. Mivel Sárának nincs gyermeke, odaadja rabszolganőjét Ábrahámnak „mellékfeleség”-ül, aztán ezzel a rabszolganővel Sára mégis úgy bánik,

ahogyan az akkori szokás és törvény megengedte: megbünteti, sőt „nyomorgatja”. Hágár megszökik, de vissza kell mennie úrnőjéhez. Ide tartozik az is, amit már említettünk, hogy miért problémázik Ábrahám, mikor Izsák születése után Sára el akarja úzni Hágárt gyermekével együtt.

Még számtalan példát lehetne itt felsorolni. Azt, hogy Ábrahám, az apa szerez fiának feleséget, vagy hogy Ábrahám szerződést köt Abimelekkel a kutak használatáról, vagy a hettita Efrónnal a családi sírhely megvásárlásáról, vagy hogy hogyan szerzi meg Jákób az atyai áldást és az örökséget, hogyan „szolgál” Lábánnál, hogyan szerez magának feleléseket és nagy vagyont.

A József-történetekben olvashatunk a rabszolgakereskedőkről, a rabszolgák sorsáról és lehetőségeiről, vagy arról, hogy hogyan oldja meg József inséges időben Egyiptom gazdasági problémáit, hogyan jutnak Egyiptomba, és hogyan telepednek le ott Izráel félnomád fiai. Mindezek ma még világosabban érthetők számunkra. Hogy az elbeszélések ezekre nem tesznek különösebb hangsúlyt, az az ókori szituációból adódik: természetes volt számukra mindez. Nekünk ma ezt újra fel kell fedoznünk, mert a kereszténységben kialakult egy olyan szemlélet, amely azt hangsúlyozta, hogy akik Istenhez tartoznak, azok annyira különleges emberek, annyira másképpen élnek, vagy kell élniük, hogy az ilyen „világi dolgokkal” nem sokat lehet törődniük. Ma jobban látjuk megint, hogy Isten népe, Isten emberei a világban élnek, és ezért fedezzük föl újra az ősatyák történetének ezeket a vonásait.

b) Természetesen nagy figyelmet kell fordítanunk az ősatyák történetének arra a hangsúlyos mondanivalójára, hogy az *ősatyák Isten emberei*, olyan emberek, akiknek különleges, személyes kapcsolatuk van Istennel.

Ezt a különleges kapcsolatot az egyes elbeszélések legtöbbször azzal az egyszerű szóval fejezik ki, hogy Isten „szólt”, „beszélt” (*'mr, dbr*) az ősatyákhoz. Mindjárt így kezdődik az ősatyák története: „Az **ŰR** azt *mondta* Ábrámnak: Menj el...” (12,1). Ehhez rögtön azt is hozzá kell tennünk, hogy az ősatyák is szólnak, beszélnek Istennel, azaz a legegyszerűbb és legszemélyesebb kapcsolat alakul ki köztük és Isten közt. Isten megszólalásának egy különleges megjelölését találjuk a 15. fejezetben (1. és 4. v.). Szó szerinti fordítással: az ŰR szava (igéje) *lett* Ábrámhoz. Ez a kifejezés a későbbi nagy prófétáknál vált általánossá (*há-jáh döbar JHVH 'el ... lé'mór*). A 15. fejezetben azonban már azt is olvashatjuk, hogy Ábrám a későbbi időkre vonatkozó kinyilatkoztatást „mély álom”-ban (*tardémáh*) kapta, sőt a fejezet elején is már az áll, hogy az ŰR igéje „látomásban” (*bömahazeh*) szólt Ábrámhoz. Ehhez hasonló van 46,2-ben: Isten éjszakai látomásban (*bömar'ót hallajláh*) biztatta Jákóbot, hogy menjen Egyiptomba Józsefhez.

Az ősatyák történetében különleges helye és szerepe van az *álomnak* (*halóm*). Isten álomban intette meg Abimeleket, Gérár királyát, hogy ne érintse Sárát (20,3kk). Jákób híres bételi látomása is álomban történt (28,12). Ugyancsak álomban kapta azt az utasítást, hogy térjen haza Kánaánba (31,11). Isten Lábánnak is megjelent álomban, és intette, hogy Jákóbot ne bántsa. (31,24). Azzal pedig különösen is érdemes volna részletesen foglalkozni, milyen fontos szerepe van az álomnak a József-történetekben.

Közelebbi megjelölés nélkül többször is van szó az ősatyák történetében arról, hogy Isten *megjelent* az ősatyának (*nir' eh*). Az Ábrahám-ról szóló elbeszélésekben háromszor: amikor Kánaánba érkezett (12,7),

amikor a körülmetélés parancsát kapta (17,1), és a mamréi tölgyesben, amikor az ÚR bejelentette Izsák születését (18,1). Izsáknak akkor jelent meg az Isten, amikor intette, hogy ne menjen Egyiptomba (26,2), meg akkor, amikor Beérseában volt. (26,24). Jákób úgy emlékszik vissza bételi álmára, hogy ott megjelent neki az Isten (35,1; 48,3), és még egy elbeszélés szól arról, hogy Rebeka halála után megjelent Isten Jákóbnak (35,9).

Van egy kimondottan teológiai kifejezés is 35,7-ben a 28. fejezet elbeszélésére való utalással: Isten Lúzbán *nyilatkoztatta ki* magát (*nigleh*) Jákóbnak.

Ugyancsak részletesebb tanulmányt igényelne az, hogy az atyák Istennel való kapcsolatában gyakran szerepel az *Isten anygala* (*mal'ak 'elohim*). Hágárral Isten anygala közli Isten ígérését, hogy Ismaél is nagy néppé teszi (16.r.; 21,7). Utólag derül ki, hogy a mamréi tölgyesben megjelenő három vendég közül kettő Isten anygala volt. Ezek mentek Sodómába és mentették meg Lótót (19,1.12.15). Isten anygala kiált a mennyből Ábrahámnak, hogy ne ölje meg Izsákot (22,11—12.15). Ábrahám azzal bátorítja Mezopotámiába induló szolgáját, hogy az ÚR elküldi vele angyalát. (24,40). Jákób Bételben nemcsak Istent látja, hanem Isten angyalait is (28,12), mikor pedig visszafelé megy, Mahanajimnál találkozik Isten angyalaival (32,2). Még késő öregségében is visszaemlékezik Isten angyalára, aki védi őt (48,16).¹⁰

Egyetlen helyen szerepel az a kifejezés, amely csak a későbbi korokban lett általánossá arra, hogy valaki Istenhez fordul tanácsért, utasításért: Rebeka (25,22) elment, „hogy megkérdezze az URat” (*lidörös JHVH*). Az ósatyák idejében ez nem képzelhető el másképpen, csak úgy, hogy Rebeka az Istennel személyes kapcsolatban levő családfőhöz fordult problémájával.

Az elbeszélések azonban nemcsak abban látják az Isten és az ósatyák kapcsolatát, hogy ilyesféle találkozásai vannak. Azt is kifejezésre juttatják, hogy az ósatyák egész története Istenről tesz bizonyosságot: *ami az ósatyákkal történik, az Isten műve*. Érdekes, hogy az a kifejezés, amelyet ma általában erre használnak („Isten vezetése”), az ósatyák történetében mindössze egyszer fordul elő. Ábrahám szolgája mondja, mikor beszámol útjáról Betuélnek és családjának: „az ÚR vezérelt (*náháh*) engem az úton” (24,27). Ennél sokkal egyszerűbb kifejezéseket találunk: az Isten *teszi, cselekszi* azt, ami az atyákkal történik, Isten *adja* nekik azt, amire szükségük van, *elküldi* angyalát, hogy segítsen, vigyázzon, Isten az ósatyákkal *van*.¹¹

Mindez azt mutatja, hogy amikor az ósatyák történetét továbbadták, nagy hangsúly esett arra, hogy ők az Isten emberei, küldöttei, képviselői voltak kortársaik között. Talán ez is az oka annak, hogy kevés konkrét történeti utalás, adat van ezekben az elbeszélésekben. A hangsúly ui. azon van, hogy ezeknek az embereknek valami különleges kapcsolatuk is volt Istennel, Isten őket külön közvetlenül is irányította.

c) Éppen ezért kell arra figyelniük, hogy *hogyan viselkednek* ezek az emberek a világban. G. FOHRER egy tanulmányában¹² meglehetősen részletesen foglalkozik az ósatyák történetének ezzel a témájával. Azt írja, hogy az 1Mózes 12—50. fejezeteiben leírt elbeszélések azt akarják ábrázolni, hogy milyenek kell lennie az embernek. Szerinte a négy pátriárka (Ábrahám, Izsák, Jákób és József) egy-egy embertípust testesít meg, amelyek például szolgálnak. Ábrahám a *hívő* ember típusa, Izsák annak a *tűrő* embernek típusa, aki mindig úgy kapja a dolgokat Istentől, és elfogadja azokat, Jákób a *reménykedő és valamit váró*, József pe-

dig az *alázatos* ember típusa. Nyilvánvaló, hogy ez egy kicsit leegyszerűsíti, sematizálja az ősatyák történetét, bár igaz, hogy már a zsidó gyülekezetben is a hit példájának látták Ábrahám magatartását (vö. Róm 4.r.).

Az feltétlenül igaz, hogy az ősatyák története, ha nem is olyan egyszerűen, mint a fenti séma, példák egész sorát nyújtja arra, hogyan viselkednek Isten emberei a világban. Ezek a példák nem idealizált hősöket ábrázolnak, hanem valóságos, hús-vér embereket. Nagyon őszinte hangú elbeszélések ezek. Példák a hitre és a hitetlenségre, a kísértésben való helytállásra és az elbukásra egyaránt.

Ezek az elbeszélések arról tanúskodnak, hogy bár az ősatyáknak különleges, közvetlen kapcsolatuk van Istennel, Isten nem emeli ki őket a természetes emberi közösségből, sőt, éppen ebben a közösségben kell megvalósítaniuk azt, amit Isten rájuk bízott, amire elhívta őket. Meghallják Isten szavát, engedelmeskednek a hívásnak és küldésnek, mégis igazi emberek maradnak, vállalva mindazt, amit az élet számukra hoz. Ábrahám, akit Isten kihívott régi környezetéből, és aki bámultraméltó hittel indult el azon az úton, amelynek végét csak Isten ismerte, kénytelen az éhínség elől Egyiptomba, vagy Gэрárba menekülni. Szerződést köt Abimelekkel a kutak használatáról, háborút visel unokaöccséért, Lótért, nehéz családi perpatvart kell megoldania Hágár, majd Ismáel miatt, megsiratja feleségét, gondos körültekintéssel feleséget szerez Izsáknak. Ugyanígy vállalja Izsák és Jákób is a mindennapi élet kisebb-nagyobb gondjait. Józsefről nem is szólva, aki az Egyiptomi birodalom kormányzója, mezőgazdasági és élelmészügyi minisztere lesz, és ebben a szolgálóban is becsülettel helytáll.

Nem minden sikerül úgy az ősatyáknak, ahogyan azt várnánk. Nem tudnak mindig rendíthetetlenül bízni Istennel. Ábrahámnak is elfogy a türelme (csoda-e, hiszen végülis huszonöt évig kell várnia, öreg fejjel, hogy beteljesedjen Isten ígérete), megpróbálja megoldani az örökös problémáját a maga korának rendje és szokása szerint. Mennyi baja származik belőle! — Vagy ott van Jákób ezerféle mesterkedése az áldás megszerzésétől a mezopotámiai meggazdagodásáig. És az elkényeztetett, testvéreire árulkodó, fölényes József, aki végülis rabszolgaként kerül Egyiptomba!

De ezek is mind példák. Mert az ősatyák története mindezt úgy mondja el, hogy kiderül: Isten úgy irányítja az ősatyák sorsát, hogy megtalálják azt az utat, amelyen Isten emberének járnia kell a világban. Így lesz igazán Ábrahám a hit példaképévé, így tanulja meg Izsák, hogy türelmesen várja és elfogadja azt, amit Isten akar adni neki, és így lesz Jákób és József más emberré. Hogy pedig mindegyik ősatya másképpen talál rá az útra, az az ősatyák történetének reális szemléletéről tanúskodik. Nem egyformák az emberek, se pedig a körülmények. Isten „vezetése” sem egyhangú.

Még valamire figyelniünk kell. Igaz, az ősatyák ugyanolyan emberek, mint kortársaik. *Isten mégis jóval többet, és sokszor egészen mást kíván tőlük, mint a többi embertől.* Egy-két példa is elég ennek megértésére. Amikor Ábrahám és Lót pásztorai összevesznek, a vitát nem fegyverrel döntik el, mint ahogyan akkoriban is szokták, hanem békés tárgyalás útján. Ábrahám a különválást javasolja, sőt, elsőbbségi jogáról lemondva, kész elfogadni a fiatalabb döntését. — Vagy ott van József, akit igazságtalanul börtönbe vetnek, és akivel jót tesz, az is megfélemlszik róla, mégis kész segíteni, egy egész birodalom gondját magára vállalni és becsülettel szolgálni azok érdekét is, akik igazságtalanul bántak vele.

Azután ott van a kísértések sora. Elég a két legkirívóbbat említeni. Ábrahámtól Isten azt kívánja, hogy áldozza föl egyetlen, igazi, szeretett fiát, az ígéretek örökösét. Azaz: Isten azt kívánja, hogy Ábrahám egyedül csak őt szeresse, érte még a legkedvesebből, sőt, az ígéretek beteljesedésének „biztosítékáról” is mondjon le. — Jákóbot Isten biztosította áldásáról, arról, hogy vele lesz, és egy sötét éjszakán váratlanul ellenségként rátámad. Külső és belső magatartásban félelmesen sokat kiván Isten az ósatyáktól. Hogyan tudják mindezt megtenni? Úgy, hogy mindenestül Istenre bízzák magukat, sőt, ha kell Isten elől Istenhez menekülnek, Istennel szemben Isten ígéreteire hivatkozni.

Ha csak így, vázlatosan tekintjük át az ósatyák történetét, akkor is látjuk, milyen gazdag „példatár” ez: így beszél arról, hogyan élnek Isten emberei a világban.

4. Az ósatyák — és Luther

Luther még nem tudott az Ószövetség kritikai vizsgálatáról. Ő úgy vette eredetinek az elbeszéléseket, ahogyan azok ma a Szentírásban vannak. Az újabb kutatások, a legújabb leletek sok mindent igazolnak abból, amit Luther az ósatyák történetéről, annak értelméről tartott. Ő nem kételkedett abban, hogy az ósatyák történeti személyek voltak. Nem azért, mert mai értelemben vett bizonyítékai lettek volna erre, hanem azért, mert meg volt győződve arról, hogy a Szentírásban Isten ígését adta az embernek, és a hit csak valóságon, történeti tényeken alapszik. Luther megmaradt amellett, amire hosszú, évszázados kerülőutak után az Ószövetség-tudomány ismét rájött: az Ószövetség helyes értelmezéséhez annak egészét kell figyelembe vennünk.

Természetesen lehetetlen egy rövid tanulmány keretében teljes képet adni arról, amit Luther előadásaiban, prédikációiban, és más műveiben az ósatyákkal kapcsolatban kijelentett. Az itt adott kezetek között, csupán egy csokorra való szemelvényt gyűjthetünk össze azzal, hogy néhány jellemző vonással sikerül megmutatni Luther alapvető szemléletét ebben a témában.¹³

Luther igen gyakran rámutat arra, hogy az ósatyák is bűnös emberek, azaz nem földöntúli lények, félistenek, hanem ugyanolyan emberek, mint mi. Mózes hallgat Ábrahám személyes dolgairól, addigi életéről. Nem dicséri őt, mert semmi dicséرنivaló nincs azon, hogy Ábrahám bálványimádó volt.¹⁴ Ábrahám mégis Jézus test szerinti ósatyja lett. Krisztus ősei között ott találjuk a legnagyobb bűnösöket. Miért van ez? „Először azért, hogy ezzel megmutassa: Ő a bűnösök megváltója. Másodszer azért, hogy végtelen jóságát megismertesse velünk, nehogy kétségbeesünk a bűnök terhe alatt. Harmadszor azért, hogy ezzel elzárja előlünk a dicsekedés és elbizakodottság útját. Mert Ábrahám, akit így hívott el, nem mondhatja: megérdemeltem, az én művem ez (hogy ti. Isten embere lettem).”¹⁵

A gerári eseményekkel (1Móz 20) kapcsolatban azt mondja: Ábrahám félti az életét, ezért találja ki azt a hazugságot, hogy Sára a testvére. Ebből megérthetjük, hogy még a legszentebb atyákban is ott volt a bűnre való hajlam, ők nem angyalok, akikben nincs emberi érzelem, indulat, mint amilyen a harag vagy a félelem. „A Szentlélek nem mindig vezeti a kegyes embereket, bizonyos dolgokban rájuk hagyja, hogy saját elképzelésük és akaratuk szerint cselekedjenek.”¹⁶ Juda és Támár történetével kapcsolatban (1Móz 38) megjegyzi: Ez nagyon „durva” fejezet, mégis benne van a Szentírásban. Intés ez számunkra, hogy megtudjuk,

hogya ha Isten leveszi kezét a „szentekről”, kiderül, hogy azok éppen olyan „gazfickók”, mint mi vagyunk.¹⁷ Mégis ezekből származik a Krisztus, mégis ezekből áll Isten népe, mert Isten nem szégyelli, hogy ilyenek az ő szentjei. Persze, aki ebből bátorságot akar meríteni a bűnre, az vigyázzon, mert Isten nem tűri, hogy valaki az ő akaratával szemben dacoljon és vele szembeszálljon. Az ősatyák történetével kegyelmét, jóságát, csodás hatalmát bizonyítja. „Mert ő olyan Isten, aki a halálból életet, a bűnösökből kegyes embereket teremt.”¹⁸

Ugyanakkor Luther sok mindent fel tud hozni az *ősatyák mentségére*. Ábrahám pl. Egyiptomban azért tagadja le, hogy Sára a felesége, mert az ígéretre gondol, arra, hogy neki (és Sárának) életben kell maradnia Isten ígéreteinek beteljesedése érdekében.¹⁹ Rebeka hisz annak az ígéretnek, hogy „a nagyobbik szolgál a kisebbnek (1Móz 25,23), ezért csal, veszi rá Jákóbot, hogy becsapják Izsákot.”²⁰ József kegyes, hívő ember, ezért nem tűri, hogy testvérei becsapják apjukat, ezért árulkodik rájuk. Álmait is tiszta egyszerűséggel, ártatlanul, minden gyűlölet és gonosz kívánság nélkül meséli el testvéreinek.²¹ Luthernak a többi, az ősatyák bűneire utaló kijelentését figyelembe véve világos, hogy ezekkel a megjegyzésekkel se a bűnöket akarja menteni, hanem inkább, kockázatot vállalva is, egyoldalúan az ősatyák hitét hangsúlyozza.²²

Az ősatyákkal kapcsolatban Luther különösen sokat foglalkozik azokkal a „világi dolgok”-kal, amelyekről annyi szó esik a Genézis történeteiben. Éles megfogalmazásait a középkori keresztyén életeszmeny magyarázza. Ábrahám nagyon gazdag, de nem veti meg a gazdagságot, mint assisi Ferenc tette. Az ősatya megmarad a dolgok helyes használatánál, hiszen azokat Isten teremtette. Nem menekül a gazdagság elől, inkább arra vigyáz, hogy a szíve tiszta maradjon, hogy a kincsek ne tegyék elbizakodottá. Nem gyűjti és őrizi azokat fukar módra, hanem szabadon, vendégszeretettel használja mások javára, ahogyan a későbbi történetek mutatják.²³ Lót kiszabadításának történetében már látjuk, hogy Ábrahám szíve nem csügg a világi javakon (1Móz 14,24).²⁴

„A tévelygő és gőgös szentek ellen” szól az a történet, amelyben arról van szó, hogy Ábrahám sírhelyet vásárol, hogy Sárát eltemethesse (1Móz 23). Ez a szeretetnek szép példája, amely egyúttal azt is mutatja, hogy nem bűn, ha az ember kereskedik, alkudozik, másokhoz hasonlóan folytatja életét a világban.²⁵ Rebeka megkérése (1Móz 24) azt mutatja, hogy a hívő keresztyénnek is meg kell tartani a világi törvényeket és szokásokat. Nem bűn, ha valaki a világ szokásai szerint keres magának menyasszonyt, azt megajándékozza és szépen felékesíti.²⁶

1Móz 26-tal kapcsolatban van Luthernak néhány jellegzetes kijelentése: Látod, milyen haszontalan fecsegő Mózes!? Mit tartozik az ránk, hogy a mindenható Isten (nevében) ezeket a dolgokat szertekialtja a világba? Nincs más olvasnivalónk, mint az, hogy Izsák kutakat ás, meg hogy enyeleg a feleségével? Olyan fontos ez a történet? Csak hogy ebben a fejezetben az a legfontosabb, hogy Isten Izsákkal beszél, és pedig arról hogy vele lesz, és megerősíti az ígéreteit. De ebből arra is lehet következtetni, hogy Isten számára minden fontos, ami ezzel az ősatyával történt. Isten számára ezek a „kis” dolgok, az enyelgés és tréfalkozás, a kútásás, evés és ivás sokkal fontosabb, mint az összes szerzetes és apáca imádsága, böjtölése és szent élete.²⁷ Luther saját példájára is utal, azt mondja, hogy azelőtt az ő számára is megbotránkozató volt ez a történet, hogy Mózes ennyit fecseg, hogy Isten úgy beszél az atyákkal, „mint egyik suszter a másikkal”, így ezeket a történeteket se tartotta többre, mint az akkoriban divatos legendákat, amelyeket a szentekkel kapcsolatban olvastak. De aztán rájött arra, milyen fontos az, hogy Isten azzal

törődik, ami ehhez az élethez hozzátartozik: Izsáknak feleséget, gyermekeket, háznépet, állatokat ad. Isten ajándékával szemben pedig nem szabad ellenséges viszonyban lenni.²⁸

Az ősatyák élete tele van kísértéssel, és ez a Genézis történeteinek jellemző vonása, amely már nem akármire vonatkozik: ebben már különbség van az ősatyák és a környezetükben élt emberek között. Ábrahám már hetvenöt éves, még mindig nem teljesedett be Isten ígérete, idegenek közt kell élnie és a feleségét is féltenie kell.²⁹ Később, mikor már Izsák nagyobb lesz, Isten maga kívánja, hogy áldozza fel őt. Mintha hazudnék az Isten, és megbízhatatlan lenne. Milyen fájdalom ez az apának, és milyen nagy kísértés ez az ősatyának, aki hitt az ígéretekben! Nem is tud mást tenni Ábrahám, mint hogy ragaszkodik Isten ígéretéhez.³⁰ Jákób kísértése a Jabbók révénél különösen is nehéz. „Félelmetes harc az, amikor Isten harcol és ellenségként viselkedik, mintha az életet is el akarná venni”. Jákób csak úgy tud győzni ezen a kísértésen, hogy a végsőkig ragaszkodik Isten ígéretéhez.³¹ És József kísértése is nagy, amikor hamis vád alapján börtönbe kerül (Potifár felesége „előbb szerelmében majd megesi, aztán haragjában meg akarja fojtani”), Isten pedig hallgat, hagyja, hogy házasságtörés vádjával ártatlanul börtönbe vessék. „Isten ilyen mélyre taszítja szentjeit, amikor magasra akarja őket emelni”.³²

Luther különösen sokat hangsúlyozza, hogy az ősatyák története a *hitnek és a szeretetnek példáit* sorolja föl. 1Móz 12 a könyv legnagyobb fejezete, amelyben a hit „nagy, hatalmas, találó példáját” láthatjuk.³³ Ábrahám példáján látni, hogy „a hit valami eleven, hatalmas dolog, nem télen gondolkodás, nem a szív felszínén úszik, mint a liba a vízen, hanem olyan, mint az a víz, amelyet a tűz átforrósított. Bár víz maradt, de már nem hideg, hanem meleg, és egészen másfajta víz. Így terem a hit is, amely a Szentlélek műve, egészen más lelket, más értelmet és teljesen új embert. A hit tehát valami fáradtságos, nehéz és hatalmas dolog, és ha helyesen akarjuk megbecsülni, akkor inkább szenvedés, mint tett” — Ábrahám ennek a hatalmas hitnek a példája.³⁴ 1Móz 15,6 pedig „az egész Szentírás fő mondása, amelyet jogosan idéz Pál Róma 4-ben”. Itt nincs szó semmiféle cselekedetről, Ábrahám egyszerűen csak hisz az ígéretet adó Istenben. Ahogyan Pál mondja, Ábrahám nem azt nézi, hogy teste elgyengült, Sára méhe már kihűlt, hogy semmi reményük nincs már arra, hogy utóduk legyen. Szemét becsukja, nem nézi, hogy milyen lehetetlen dolog ez, nekiindul a sötétnek, csak az ígérez tartja magát, abba veti teljes bizodalját, bizonyos abban, hogy az nem hazudhat.³⁵ A nagy kísértésben is (1Móz 22) hisz Ábrahám: tudja, hogy fiának meg kell halnia, mégis hiszi, hogy nagy nép atyjává lesz.³⁶ Józsefet különösen is jól nevelhette az apja: lángoló hite van. Ez mutatkozik meg később is cselekedeteiben, amikor mindennél fontosabbnak tartja Isten parancsolatait.³⁷

Néhány példát érdemes megnéznünk arra, hogy az ősatyák hitéhez hogyan tartozik hozzá a szeretet is. Ahogyan pl. Ábrahám Lóttal bánik, az a szeretet igazi példája (1Móz 13).³⁸ Nagyon részletesen beszél Luther 1Móz 18. fejezetével kapcsolatban a szeretetről. Utal arra, hogy a vendégszeretet jólismert ajánlása, amelyet Zsid 13,2-ben olvasunk, ebből a fejezetből származik. Ábrahám nem tudja, ki ez a három vándor, csak azt látja, hogy fáradtak, elgyötörtek. Ezért hoz gyorsan vizet, megmossa a vándorok lábát, levágatja a hizlalt borjút, enni-inni ad nekik.³⁹ Vagy, ahogyan Lótéért és Sodomáért könyörög, az is a felebaráti szeretet példája. Mikor megtudja, hogy Isten el akarja pusztítani a városokat, akkor „elébe lép, a szeretet nemes cselekedetét gyakorolja, magára vállalja

mindazt a bűnt, amit azok elkövettek, teljes komolysággal könyörög értük, nem is egyszer, hanem hatszor”.⁴⁰

Természetesen, Luthernak az ősatyák történetéhez, annak értelmezéséhez való viszonyát döntően meghatározza a maga kora. Az, hogy akkor a keresztyén egyház uralkodó egyház volt. Az, hogy az ideális keresztyén élet példáját a szerzetesek világtól elvonult életben látták. Luthernak ez a korhoz kötöttsége azonban nem jelenti azt, hogy mindent félre kell tennünk, amit ő mondott az ősatyákról. Nem szabad elfelejtenünk, hogy Luther a Genézis eseménysorozatát mindig teológiaiailag értékeli: abban az összefüggésben nézi, hogy Isten ígéretet adott az ősatyáknak, és hogy ezek hogyan viszonyultak Isten ígéreteihez. Sok minden mellett számunkra most az az értékes Luther Genézis értelmezéséből, hogy Isten ezekkel az ígéretekkel nem szüntette meg az ősatyák „világi” elkötelezettségét. Éppen Luther volt az, aki újra fölfedezte, hogy az ősatyák Istennek ebben a világban élő emberei voltak.

5. Az ősatyák — és mi

Néhány rövid tételben össze kell foglalnunk azt, hogy miben segíti teológiai munkánkat és egyházunk szolgálatát az, amit az ősatyák történetével kapcsolatban az eddigiekben megállapíthattunk.

Mindenek előtt: *ma újra nagy érték számunkra az életnek az az egységes szemlélete, amelyről az ősatyák története tanúskodik.* Az ti, hogy nem választja el egymástól az embernek Istenhez való viszonyát és a világhoz való viszonyát, a hit dolgait és a mindennapi élet dolgait. A Genézis történeteiben az élet egységes. Ezek a történetek felszabadítanak minket: megszabadítanak attól a görcstől, amelyet sok keresztyén a múltból örökölt, amely a kísértésektől úgy akart megszabadítani, hogy megvetéssel tekintett a „világi” életre.

Eből következik, hogy nagyon értékes számunkra az ősatyák történetének az a vonása, hogy *Isten emberei nem ellenséggként élnek a maguk világában.* Nem az a magatartásuk, ami később, évezredek folyamán az egyházban, sok keresztyén emberben kialakult, hogy ti. a világot az ördög birodalmának, tehát ellenségnek tekintették. Az ősatyák nem ismertek olyan dolgot az életben, amelyhez ne lenne köze Istennek. Számunkra nem volt egyetlen hely se a világon, ahol nem lenne ott az Isten. És éppen azért, mert ők Isten emberei voltak, mindig pozitív volt a világhoz való viszonyuk. Az ősatyák története arról tanúskodik, hogy nem is lehet máshol Istennek tetsző, hívő életet élni, csak itt, a világban.

Az ősatyák története mind e mellett arra is rámutatnak, hogy *van valami különbség is Isten emberei és a többi ember között.* Láttuk, hogy ez nem kvalitásbeli különbség: nincs okuk és joguk fölényesnek lenni, magukat különbnek tartani a többi embernél. Ők is bűnös emberek. Ami megkülönbözteti őket, az az Istennel való személyes kapcsolatuk. Ez azonban először is azzal az elkötelezéssel jár, hogy nekik Istent „képviselniük” kell a maguk világában. Azt, hogy Isten törődik a világgal, segíti az emberek életét, védi őket, gondoskodik róluk, és hogy mindez Isten műve, csak Isten embereitől tudhatja meg a világ.

Annak ellenére, hogy Isten emberei ebben a világban élnek, és úgy élnek, mint a többi ember, benne élnek a világnak a rendjében, van valami, ami Isten emberei számára nagyon fontos: Isten *különleges kívánalmakat* támaszt velük szemben. Erkölcsi, magatartási tekintetben minőségileg is más kíván tőlük Isten, olyasmit, amit nem lehet mindenkítől kívánni. A mi számunkra nagyon fontos, hogy rájöttünk arra, hogy

a Bibliában található törvények, rendelkezések mennyire humánusak, mennyi minden van bennük, ami megegyezik az általános, emberi követelményekkel. Ez megnyugtató számunkra: amikor tanítunk, prédikálunk, embereket nevelünk, nem olyat kívánunk tőlük, ami ellenkező az általános emberivel. Mi valóban jót tesszünk az emberekkel, amikor ragaszkodunk az Isten törvényeihez. De tény, hogy van néhány olyan dolog, ami ennél több, más követelmény, ami Isten embereit kötelezi. Az ósátyáknál láttuk, hányszor mondtak le arról, ami emberileg járt volna nekik; az idősebb jogáról, a nekik járó előnyről. Ezeknek az embereknek a magatartása olykor meghökkentő. De arra fel kell figyelniük, hogy ez a meghökkentő magatartás mindig csak őket magukat hozza hátrányos helyzetbe. Az Isten emberei iránt támasztott különleges követelmény éppen ebben a *másokért való áldozatvállalásban, szolgálatban* van.

Ehhez kapcsolódik az ósátyák történetének még egy vonása. Ez a történet jellegzetesen az *úton levő emberek története*. Az ósátyák ígéretet beteljesedését várva haladnak előre, mindig úton vannak a jövő felé. Érdekes kettősség jellemzi ezt az életet: ideiglenesnek látják azt, amiben élnek, a jövő felé tekintenek várakozva, de ez nem fordítja őket szembe a környezetükkel, nem akadályozza meg őket abban, hogy jót tegyenek azokkal, akik között élnek. *Haladnak a jövő felé, és közben megteszik azt, ami másoknak a javát szolgálja*. Ábrahám, bár tudja, mi mindent ígért neki az Isten, törődik azokkal, akik között élnie kell, nem nézi le őket. József, aki börtönben van, a fáraó hívására azonnal segít egész Egyiptomon. Ő lesz az ország kormányzója, gondoskodik arról, hogy legyen az Egyiptomiaknak ennivalója a hét szűk esztendőben is. Pedig tudja, hogy nem Egyiptom az ő hazája, hanem Kánaán, amelyet Isten ígért őseinek. Ebben kapcsolódik össze az Isten ígéreteibe vetett hit az emberek iránti szeretettel. *Az Isten embere hitével arra a jövőre tekint, amelyet Isten ígért, szeretetével pedig azokra, akik közt él, akikkel együtt halad az úton.*

Az ósátyák nemcsak Izráel népének ősei, hanem az egyházéi is. Ezért az ő történetükkel való beható foglalkozás mindig gyümölcsöző számunkra. Talán ez a töredékes előadás is segít valamit teológusoknak, lelkészeknek abban, hogy a rájuk bízott szolgálatot jobban végezzék.

Dr. Montag Andor

JEGYZETEK

* A Pozsonyi Evangélikus Teológiai Fakultáson 1981 tavaszán tartott vendégelőadás.

1. WA 24; 42—43—44.
2. History of Israel 69. lp.
3. Fontosabb kiadások:

PRITCHARD J. B. Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament, 1950 (ANET)

The Ancient Near East in Pictures, 1954 (ANEP)

The Ancient Near East: Supplementary Texts and Pictures relating to the Old Testament (ANES), 1969

GRESSMANN, Hugo Altorientalische Texte zum Alten Testament (AOT) 1926²

HARMATTA János Okori Keleti Történeti Chrestomathia 1965

JEPSEN A. Von Sinuhe bis Nebukadnezar, 1975

BEYERLIN, W. Religionsgeschichtliches Textbuch zum Alten Testament (ATD) Erg. 1), 1975

4. Részletesebben vö. BRIGHT i. m. 76 kk lp.

5. Vö. ALBREKTSON En bok om Gamla Testamentet 17. lp NOTH Geschichte Israels 116. lp.

6. Vö. KELLER közlismert könyvét (Und die Bibel hat doch Rect)

7. I. m. 117. lp.

8. ALT, Albrecht Der Gott der Väter (Kl. Schr.)
BRIGHT i. m.

9. FOHRER, Georg: Theologische Züge des Menschenbildes im Alten Testament (BZAW 115) 176 kk lp.

10. Vö. HIRTH, Volkmar: Gottes Boten im Alten Testament 1975, 133 kk lp.

11. Ennél sokkal egyszerűbb kifejezések azonban gyakran előfordulnak. Ilyenek pl. a „tenni” (*'szh*): ami Sodomával történni fog, azt az UR tesz (18,17.25.29.30), Lóttal 19,19), Sárával (21,1.6), Abrahám szolgájával (24,12.14), Jákóbbal (28,15; 32,11), Egyiptommal (41,25.28.32), Józseffel és testvéreivel (42,28; 50,20) Isten cselekedte mindazt, ami történt. — Egy másik kifejezés (*szim*) fordul elő az olyan kijelentésekben, hogy Isten „teszi” nagy néppé Abrahámot (13,16), Hágár fiát (21,13.18), Jákóbot (32,13). Isten tette Józsefet a fáraó első emberévé, egész Egyiptom urává (45.8.9). Az is Isten műve, hogy Jákób fiai megmaradhatnak az éhínség idején (45,7). — A legtöbbször az az ige fejezi ki, hogy Isten tesz mindent az atyákkal, amelyet általában az „adni” szóval szoktak fordítani (*ntn*). — Van azután egy-két olyan kifejezés, amelyik csak bizonyos történetekre jellemző. Abrahám szolgája idézi urának szavát arról, hogy Isten „elküldi” (*slh*) angyalát előtte (24,7.40), és József mondja testvéreinek, hogy Isten „küldte” őt előttük Egyiptomba (45.5.7). Egyedül Rebeka megkeresésének történetében fordul elő az a kifejezés, hogy az UR eredményessé, szerencsésé tette (*hcliah*) Abrahám szolgájának útját. — Még néhány ilyen jellegű kifejezés: *din* 15,14 30,6; *zkr* 30,22; *jc'* 24,50; *mut* (Hifil) 38,7; *sm'* 12,27; 29,33; 30,17; 30,22. — Ezenkívül nagyon sok helyen van szó, hogy Isten az ósatyákkal van (*'im*, *'et*).

12. FOHRER i. m.

13. BORNKAMM Heinrich: Luther und das Alte Testament, 1948

ZIEGNER, Oscar: Luther und die Erzväter, 1952 (fordításai és idézetei a WA 24. kötetében található Genézis prédikációkból és a WA 42—44. kötetében található Genézis előadásból valók).

14. ZIEGNER i. m. 68. lp.

15. Uo. 69. lp.

16. Uo. 93. lp.

17. Uo. 234k. lp.

18. Uo. 136. lp.

19. Uo. 73. lp.

20. Uo. 85—86. lp.

21. Uo. 110—112. lp.

22. Vö. Ziegner megyjegyzését a 73. lp. jegyzetében.

23. Uo. 75. lp. (WA 42,495k).

24. Uo. 78. lp.

25. Uo. 102. lp.

26. Uo. 103. lp.

27. Uo. 107k. lp.

28. Uo. 108k. lp.

29. 70k. lp.

30. Uo. 99—101. lp.

31. Uo. 124kk. lp.

32. Uo. 138. lp.

33. Uo. 68. lp (WA 24,243).

34. Uo. 70. lp. (WA 42,452).

35. Uo. 79k. lp.

36. Uo. 100. lp.

37. Uo. 136. lp.

38. Uo. 74. lp.

39. Uo. 87. lp.

40. Uo. 89. lp.

Thomas Mann „Doktor Faustus” című regényének teológiai háttere

I. rész

Fölvetődhet a kérdés: mennyiben van létjogosultsága annak, hogy egy irodalmi alkotást teológiai szemszögből vizsgáljunk?

Kétségtelen, hogy a Doktor Faustusban a teológiai hatások nagyon jelentősek. Már a regény címe is utal a reformáció időszakára, hiszen Faust Luther kortársa volt. A regény több szereplőjének a nevét megtalálhatjuk Luther leveleiben. Nem véletlen ez, hiszen Thomas Mann előtanulmányként a lutheri vidék városszervezésével és teológiával foglalkozott, miközben Luther leveleit olvasta.

Ennél is fontosabb azonban az, hogy Adrian Leverkühnt, a regény főszereplőjét, aki evangélikus teológiát tanult Hallében, egy idő után a lutheri kérdés foglalkoztatja: Hogyan nyerhet kegyelmet az ember?

Ez a kérdés izgatja az egész népéért aggódó humanista Thomas Mannt is: Kaphat-e fölmentést, kaphat-e kegyelmet a fasizmus rémtettei után a német nép?

Bűn és kegyelem. Kulcsfogalmi a teológiának, kulcsfogalmi a mindennapi életnek. Nem kerülheti el figyelmünket a művészi formában föltett kérdés. Valóságos kihívás arra, hogy teológus szemmel közelítsünk a műhöz. Mert nemcsak az irodalmároknak, filozófusoknak, történészeknek, hanem nekünk teológusoknak is feladatunk az, hogy irodalmi alkotásokat saját szakterületünkről kiindulva elemezzünk.

Thomas Mann az az író, akire jellemzőek az előtanulmányok, az alapos felkészültség. Ezért valóságos szellemi kaland műveit olvasni, elemezni. Nemcsak a konkrét szöveget, hanem regényei hátterét is.

Műveiből sugárzik az emberért érzett felelősség. Ezért mindenki számára óriási gazdagodást jelent emberségünket építő műveinek olvasása.

Thomas Mann, Doktor Faustus című munkáját Eberhard Hilscherhez írt levelében Németország regényének nevezi.¹

A nép sorsát, múltját egyrészt Adrian Leverkühn életén keresztül ábrázolja. Így Leverkühn a német nép reprezentánsa. Az azonosság az ördöggel kötött szerződésig tart. A XXV. fejezet után azonban kérdéses, hogy mennyiben lehet a főszereplő és a nép sorsát azonosítani.

Adrian Leverkühn, aki teológusként Isten ügyével foglalkozott és a legnevesebb keresztyén és humanista hagyományokat fölvonultató Németország kötötte meg a szerződést az ördöggel és süllyedt borzalmas mélységekbe.

A fasizmus uralomra jutásával a nép története egy olyan ponthoz érkezett, melyet már nem lehet ábrázolni egy ember életén keresztül.

A következőkben a bűn és a kegyelem kérdését vizsgálom, melyek a regény központi problémái.

A regényben nagy szerepet játszik Kierkegaard és Nietzsche filozófiája, melyek részletes elemzésére ebben a tanulmányban nem térek ki, de kétségkívül figyelembe kell venni e két filozófus hatását is.

Az ördög Leverkühnt tulajdonképpen háromszor kísérti meg. Először a heterával való kapcsolatában. Másodszer amikor személyesen jelenik meg Leverkühnnél. Harmadszor Fitelberg impresszárió alakjában.

Amennyiben a népre értelmezzük a kísértést, a regény képletében gondolkodva azt mondhatjuk, hogy a fasizmus előzménye, kicsit merész párhuzammal, az érzékiség, mely a kierkegaardi stádiumokban az etikai stádium ellentéte. A nép életében a romantika korszaka ez, ahol az abszolút szubjektivitás dominál.

A második kísértés a legveszélyesebb. Az ördög egy hamis, racionálisnak tűnő értékfölötti rend kialakítására ösztönzi Leverkühnt. Ebből a rendből hiányzik a legfontosabb, a szeretet. Itt Nietzsche gondolhatunk, aki az értékek átértékelése után egy új érték kategóriát állított fel, amely azonban csupán Nietzsche szemében rend, de akár humanista, akár keresztényen szemszögből nézve hamis. Óhatatlanul a fasizmus gépezetere kell gondolnunk. Amikor az ördög azt mondja: „az erőt serkentő igaztalanság fölveszi a versenyt minden erényes, terméketlen igazsággal... az élet nem finnyás, egy frászt törődik a morállal”,² akkor Nietzsche filozófiája és annak gyümölcse, az antihumánus fasizmus jut eszünkbe, mely az emberi értékeket szem előtt tartó morállal nemigen foglalkozott.

A kísértés tehát a XXV. fejezetben a legerősebb. A Kísértő nem csupán a maga szájaíze szerint akarja Leverkühn gondolkodását alakítani, hanem sikerül is teljes mértékben a maga hullámhosszára hangolnia. Ez a szerződés határozza meg Leverkühn további pályáját. Ha a nép képletében gondolkodunk, akkor azt mondhatjuk, hogy a történelmi előzmények után egy hamis „értékfölötti rend” föllállítása volt a Sátánnal kötött szövetségi aktus.

A Sátán harmadszor Fitelberg impresszárió szavaiban kísérti meg Leverkühnt. Ekkor a zeneszerzőnek a világhatalmat ajánlja föl. Jellemző sátáni fogás ez is. Ezen a ponton szétválik a nép és Leverkühn sorsa. Leverkühn elutasította ezt az ajánlatot, a nép azonban elfogadta. Világralomra tört és kirobantotta ezzel a második világháborút.

Az ördög belső hangként Leverkühnnel, kifejező eszközében, a zenében, a barbárság alkalmazását ajánlja. Antihumánus, aggálymentes szabadságérzést ajánl a zsákutcából való kiúter.³ Az ördög cinikusan mondja Adrian Leverkühnnel: „homokóra-éveid végefelé hatalmad, dicsőséged tudata egyre inkább túlsúlyba kerül... végén egy isten közérzetévé fokozódik”.⁴ Amit itt az ördög Leverkühnnel ígér, egzakt módon megfelel Nietzsche prefasiszta ideológiájának.⁵ Azonban, mint majd látni fogjuk a regény végén az ördög ígéretei nem teljesednek. A „hatalom és dicsőség” érzéséről nemigen lehet beszélni az alkotói pályája végére ért Leverkühnnél. Hiszen szellemileg tudatos élete idején kompozícióit ritkán játsszák.

Az ördög amikor életeredményességet ígér, akkor arra az indirekt módon keletkező fasiszta eredményességre gondol, mely azáltal keletkezik, ha valaki hozzájárul a humanizmus megüresítéséhez. Hiszen ezzel az antihumánus vonásoknak szabad teret enged. Ez a fajta eredményesség jelentkezik Leverkühn munkásságában.⁶

Az ördöggel folytatott párbeszédnek a központi problémája a contritio és az attritio kérdése.

Thomas Mann teológiai érdeklődése élénk volt, miközben regényének koncepcióját kialakította. A Tillichhez írt és tőle válaszul kapott

levéltől eltekintve azonban rendszeres teológiai kutatómunkát nem folytatott. Véletlenül bukkant rá Robert Petsch tanulmányára, melyet az 1587-es Faust könyvhöz írt bevezetésül. Innen jegyezhetette ki Thomas Mann a contritio, attritio, a pokoltól való félelem magyarázatát.⁷ Teológiailag azonban megkérdőjelezhető az, hogy Thomas Mann beszélteti szereplőit acontritióról.

Mielőtt azonban ezt bebizonyítanám, röviden vázolom a contritioról és attritioról szóló tanítást.

Luther már 95 tétele magyarázatakor fölveti a contritio és attritio kérdését.

A skolasztika virágkorában a katolikus egyház úgy látta, hogy a becsületes, de megigazulást még nem eredményező attritio a bűnbánat szentségének az erejével a feldolgozásban átalakulhat teljes contritióvá. A tridenti zsinat is azt fogadta el, hogy az attritio erkölcsileg jó előkészület a szentség vételére.⁸ Az attritio lényege szerint nem a felismert bűnök súlya alatt összetört ember teljes, feltétel nélküli Istenre való hagyatkozását jelenti, hanem a bűneitől megijedt ember menekülését Istenhez, ami nem jelenti még azt, hogy feltétel nélkül kiszolgáltatja magát Istennek. A szentségben mintegy bűn előli menedéket keres. Helyes útnak látja az Istenhez való menekülést.

Luther ezzel szemben hangsúlyozza, hogy a szentség vételének a fel-tétele a töredelmes bűnbánat. Így a szentséghez járuló ember előzőleg már teljesen Istenre hagyatkozott. Hiszen „a szívnek igaz töredelme és a léleknek megalázkodása, az Istennek legkedvesebb áldozat”.⁹ Isten azonban Krisztus keresztségében nemcsak kétségbe ejti az embert, hanem vizsgálását is nyújtja, hiszen „a mi békességünk Krisztus, de hitben”.¹⁰ Az igaz hitben élő ember tehát tudja, hogy az egyetlen megoldás az Istenre való teljes ráhagyatkozás. Kétségbeesett helyzetéből már nem lát kiutat, de Isten ezzel a kétségbeeséssel együtt kegyelmét is adja. A contritio tehát nem jócselekedet, hanem a Krisztus keresztségén tájékozódó ember bűnbánata, aki azonban nem marad magára, mert Isten abban a percben kegyelmébe fogadja.

Luther a hetedik tétel magyarázatakor ezt írta: „A kegyelem Isten bűnbocsánatának az eredménye. A pap bűnbocsánata békességet eredményez, ami már maga is kegyelem és Isten ajándéka, mivel ez már hite a megnyert kegyelemnek és bűnbocsánatnak. Ez az a fajta kegyelem, melyet a szentségek közölnek. De nem ez az első, a megigazító kegyelem, amely már a szentségek vétele előtt jelen kell hogy legyen a felnőtteknél, amint Rm 1,17 mondja ‚hitből hitbe‘. Mert aki Istenhez akar járulni, annak hinnie kell. Ezért nem oldoz Péter előbb fel, mint Krisztus, hanem ő csak hirdeti és felmutatja a feloldozást. A szentséghez azután, aki hittel járul az valóban megnyeri a békességet és bűnbocsánatot Istennél.”¹¹ Nem szabad azt gondolni, hogy a szentség hit nélkül ex opere operato bűnbocsánatot ad. Csak, ha hittel járulunk a szentséghez akkor válik üdvösségünkre.

A contritioról szóló lutheri tanítás alapján állva elfogadhatatlan az amit Leverkühn Kretschmarhoz írt korábbi levelében contritio alatt ért. Leverkühn azt írja: „a teológia szolgálatába szegődtem, nemcsak azért — noha azért is — mert a tudományok legnagyobbikát láttam benne, hanem azért, mert megalázkodni, meghajolni, magamat fegyelmezni kívántam, meg akartam büntetni hidegségem gögjét, egyszerűen a contritio vitt rá. Szőrcsuhára vágytam, szöges övre. Azt tettem, amit régebbi korok szülöttei tettek, amikor egy-egy szigorú szabályzatú klostrom ajtaján kopogtattak.”²

Thomas Mann a *contritio* fogalmával, ebben az összefüggésben, Luther kolostorbeli harcára utalhat. Azonban a *contritio* fogalmát Thomas Mann helytelenül értelmezte. Ez az értelmezés a lutheri teológiának nem felel meg. Nem egy cél elérésére való eszköz a *contritio*. Az igazi töredelem nem tartozik a jó cselekedetek sorába. A *contritio* használatában ebben az összefüggésben ezért helytelen.

Leverkühnt életének extravagáns jellege egyelőre meggátolja a *contritio*-ban. Az ördöggel folytatott párbeszéd is ezért jöhetett létre. Hiszen a *contritio* egyúttal Istenre hagyatkozást jelent, mely lehetetlenné tette volna a Sátán munkáját.

Leverkühn és Thomas Mann számára is a vallásosság mely ugyan a teológiai átgondoltságot nélkülözi, arra jó, hogy megóvjon a nihilizmustól. A nihilizmus nem is jellemző Leverkühnre, azonban gondolkodásában éppen az emberi lét legfontosabb alkotóját, a szeretetet nélkülözi.¹³

A XXV. fejezet párbeszédében a Kisértő tudja, hogy a *contritio* „valódi töredelmes bűnbánat, mely nem csupán az egyházi rend szerint való szorongó vezeklést jelenti, hanem valódi belső vallásos megfordulást”.¹⁴ Ugyanakkor bízik abban, hogy áldozata nem jut el ideig. Hiszen Leverkühn is vallotta, hogy gőgje megakadályozza majd az üdvözüléshez szükséges töredelmes bűnbánatban.

Adrian Leverkühn azt is mondja azonban, hogy az ördög nem veszi figyelembe azt, hogy „van büszke töredelem is. Például Káiné: aki szilárdul hitte, hogy bűne oly nagy, hogy sohasem nyerhet bocsánatot. A *contritio*, mely nem reménykedik, nem hisz a kegyelem és a bűnbocsánat lehetőségében, a *contritio* mint a bűnös sziklaszilárd meggyőződése, hogy túllépett minden mértéken, ... ez a valódi töredelmesség.”

Egyetérthetünk annyiban Leverkühnnel, hogy a teljes reményvesztettség érzése; a teljes összetörtség állapota a *contritio*. Azonban a *contritio* és a büszkeség fogalmai teljesen összeegyeztethetetlenek. A „büszke *contritio*” tulajdonképpen nem egy összetört állapot, hanem egy olyan negatívum, melyet büszkséggel tölt el bűnösségének tudata. Mintegy kérdik reménytelenségével. Cinikusan mondja, hogy „még a határtalan Jóság sem elégséges hozzá, hogy megbocsássa bűnét”. Egy ilyen spekulatív gondolatmenet eredményeként azt mondja Leverkühn az ördögnek, hogy éppen ezért: „az igazi töredelmesség ellenállhatatlan a Jóság számára”.¹⁵ Nem a kereszten tájékozódó ember szavai ezek, hanem egy, bár teológiailag képzett, de teológiai képzettségét csupán spekulációra használó emberéi. Távol áll Leverkühntől a *contritio*. Ezért tudja megkötni vele az ördög a szerződést.

A német nép életének katasztrófája volt az, amikor olyan elemek ragadták kezükbe a vezetést, akikre a legjellemzőbb a hatalomvágy volt. Természetesen nem szabad figyelmen kívül hagynunk a gazdasági, filozófiai, társadalmi összefüggéseket sem. A „szerződést” ezeknek az emberei előkészítették. Megkötni az a csoport kötötte meg, melyből a legfontosabb, a szeretet hiányzott. Képletesen kell értenünk az ördöggel kötött szerződést. Látnunk kell azonban a fasizmus sátáni jellegét. A leg súlyosabb szociális bűn a szeretetlenség és az igazságtalanság. A kettő egymással is szorosan összefüggésben van.¹⁶ Amikor tehát az ördög a szeretetlenséget kívánja fizetségként, akkor kimondhatatlanul is az igazságtalanságot is megköveteli partnerétől.

A Szentírás az úgynevezett égreakiáltó bűnök között szociális bűnöket is említ. Ezek a bűnök pedig a fasizmusra nagyonis jellemzőek voltak.

Mielőtt a regény alapján tovább követnénk Adrian Leverkühn és a nép sorsát, ismertetem néhány protestáns teológus véleményét a gonoszról és a bűnről.

Elképzelések a bűnről és a gonoszról a protestáns dogmatikában

Ellentétben a katolikus dogmatikával, az evangélikus teológiában nincs dogma a Gonoszról vagy az ördögről — jegyzi meg Herbert Haag katolikus teológus, majd így folytatja: „Filozófiai és antropológiai megfontolásokra épül jórészt a protestáns dogmatikának ez a fejezete.”¹⁷ Ennek következtében a nagyjából egyidőben megjelent dogmatikákat figyelembe véve is széles a skálája a Gonoszról szóló különböző nézeteknek. Még inkább szembeötlő a különbség, ha kronológiailag nézzük a műveket.

A Luthertől kezdődő és Schleiermacherig tartó korszakra jellemző az egzisztenciálisan jelen levő Sátánról szóló tanítás. Főként Luther írásai a mérvadói ennek az időszaknak.

Luther

Valószínű, hogy a tintatartó története csupán legenda, azonban biztos az, hogy Luther hitét meghatározta állandó harca az ördöggel. Igaz, hogy nem találunk nála kifejezetten összefoglalt satanológiát, kijelentéseinek a sokasága azonban bizonyítja, hogy úgy számolt az ördöggel, mint az embert közvetlenül befolyásoló személyes hatalommal.¹⁸

Luther átveszi a Sátánról, mint bukott angyalról szóló középkori tanítást, vagyis azt, hogy a Sátán angyal volt, de lázadásával elszakadt az Istentől és ellenfele lett. Az angyal bukásának legfőbb okai az elbizakodottság, a hálátlanság és az irigység voltak. A Sátánnak azért kell olyan gonosznak lennie, mert bukása előtt mint angyal különösen is élvezte a kegyelmet.

Sokkal fontosabb azonban Luther számára a tradicionál a tapasztalat. Ő a Sátán lényegéből következtet vissza származására. Saját megfigyeléseiből, élményeiből vonja le következtetéseit az ördög egzisztenciájára, lényegére vonatkozóan. Hiszen egész életét jellemzi az állandó harc az ördöggel és a kísértésekkel. Luther számára az ördög állandó fenyegetést jelent. Az élet minden területén érvényesül szinte a hatása: betegség, szükség, szerencsétlenség, halál, félelem, kétség min-mind az ördög munkájának az eredményei. Egyik prédikációjában ünnepélyesen kijelenti: „Állítom, hogy az egész világ a Sátán birtokában van.”¹⁹

Természetesen teológiai műveiben visszatükröződik ez a tartós foglalkozás és szembenállás az ördöggel. Althaus szerint Luther kijelentései az ördögről elválaszthatatlanul összefüggnek teológiája középpontjával.²⁰ Loewenich is megjegyzi, hogy a teológia crucis központi gondolata a kísértés. Sőt fölveti azt a kérdést is, hogy nem lehetne-e az egész teológia crucist ebből a fogalomból levezetni.²¹

Meg kell jegyezni azonban, hogy nem lehet az egzisztenciálisan létező Sátánról szóló elképzelést és a kísértés fogalmát összekeverni. Mert hiszen amíg a Sátán célja az, hogy eltávolítson minket különböző cselekvéssel Istentől, addig a kísértések mögött észre kell vennünk a cselekvő Istent, aki a kísértésekkel is közelebb akar vinni önmagához. A kísértésben tehát Isten maga ragadja meg az embert, sokszor éppen az ördög álarcában.

Luther a kísértés okozójaként azonban az ördögöt is megjelölte.²² Mert miután Krisztus által legyőzetett, aktivitását nem fejtheti ki, Isten ellen, ezért a keresztyének ellen támad. Hiszen a Sátán lényege az állandó harc Isten országa ellen. A legélesebb harc Krisztusban zajlott Isten és a Sátán között. Hiszen Jézus testté tételekor a Sátán is terbe vétetett. Mintegy kihívja Jézus működésével Isten a Sátánt párbajra (Evangelium vocat Satanam).²³ Ez az összecsapás azután a Golgotán éri el csúcspontját. Ekkor mindkét részről a legnagyobb erőt kellett bevetni. A Sátán itt győzetett le Krisztus által. Jézus megszabadította az embert a Sátán hatalmából, amely alá a bűneset révén került.

Ez a szabadság azonban egy élethossziglan tartó harcot is jelent. Az Istenben való hit harcát, mert az embert, vagy Isten, vagy a Sátán határozza meg, írja Luther. Ha Isten, akkor azt akarja, azt teszi, amit Isten akar. Ha a Sátán, akkor viszont azt akarja és teszi, amit a Sátán akar. „Nem az ember önkényén múlik, hogy az egyik, vagy másik lovashoz fusson, vagy kövesse őt, hanem maguk a lovasok harcolnak azért, hogy őt megnyerjék és birtokolják.”

Luther szilárdan kitart Isten győzelme, mindenhatósága mellett, amelynek az ördög is alá van vetve. Az ördögnek Istent kell szolgálnia, csak addig működhet, amíg Isten megengedi és amennyiben „Isten ördöge”.²⁴ Mivel Isten mindenben működik, működik az ördögben is, és ahogy Ő mindenütt jelenvaló, úgy jelen van az ördögben is. Így adódik a paradoxon, hogy Isten bár maga nem cselekszi a gonoszt, azonban mégis cselekszi az ördögön keresztül. Az ördög csupán Isten eszköze, a cselekvő nem más, mint az elrejtőzködő Isten. Isten ilyenkor a maga ellentétébe, az ördög álarcba mögé rejtőzik.²⁶ Az 1530-as évi, 117. zsol-tárról szóló előadásában pedig egyenesen azt írja: „Isten hűsége és igazsága előbb hazugságnak tűnik előttünk, azután ismerjük meg igaz voltát. Isten előbb, mint ördög jelenik meg előttünk és csak később ismerjük fel Isten-voltát, mivel úgy tűnik, mintha minden, amit Isten tesz, cselekszik, azt előbb az ördög cselekedné. Isten szavának bennünk is először hazugság színezete van, mielőtt igaz voltát éreznénk. Nem szabad azonban sajnálnunk az ördögtől az istenséget egy órácskára. Nem kell félnünk attól, hogy az ördögi arc a mi Istenünk rovására menne.”²⁷

Luther kimondja azt, hogy ha Isten az ördög képében is cselekszik, akkor is ragaszkodnunk kell az élet igéjéhez. Sőt azt is mondja: „Isten igéjével, Isten ellen kell harcolnunk.” Ez azt jelenti, hogy Isten igéjét, Krisztust kell megragadnunk, vagyis a kegyelmes, szerető Istent.²⁸ Ha ezt elérem, akkor a kísértő Istent álarcba bújt Istenként fogom fel. A hit döntése az, hogy Istennek a Krisztusban mutatott arcát tartom Deus nudus-nak, Isten leleplezetlen arcának, és a haragvó arcot álarcnak minősítem. Ehhez a döntéshez azonban csak a kísértések állandó megharcolása árán lehet eljutni. Hiszen ha észrevesszük, hogy Isten a kísértés opus alienum-ában ördöggént mutatkozik meg, akkor a kísértést már le is győztük, hiszen észrevettük, hogy az ördögi arc csak álarc. Ez a harc Luther egész életét jellemezte. Kísértések alatt nyerte el a kolostorban reformátori felismerését is.

Amikor azonban Isten a maga ellentéte mögé „sub contraria specie” rejtőzik el, akkor nemcsak látszólag lesz ördöggé, hanem valósággal. Az ördög ilyenkor valóság. Csak akkor semmisül meg, ha a hit felismeri róla, hogy álarc. Ez a hit győzelme. Ez sem látszat csupán, hanem a hit az ördögöt ténylegesen megsemmisíti. Ezért kapcsolódik szorosan mégis egymáshoz az ördög és a kísértés.²⁹

A Sátánról szóló kijelentéseivel Luther a középkori tradicionális vonalat elhagyta. A Sátán Luther számára egzisztenciálisan fenyegető valóság, amely ellen meg kell vívni a harcot. A győzelemre azonban Isten megadta Krisztusban a lehetőséget.

Tillich

Mivel Thomas Mann a Doktor Faustus írásakor Paul Tillichel vette föl a kapcsolatot, ezért fontos, hogy megvizsgáljuk nézeteit. Tillich gondolkodásában központi szerepet játszik a démoni és sátáni szétválás-tása. A regény szempontjából ez sem közömbös.

Különös helyet foglal el a protestáns dogmatikában Tillich tanítása a démonokról.³⁰ A primitív művészetből indul ki. Egymás mellé állítja az organikus formai elemeket és az ezeken keresztül törő formákat. Ez a keresztültörés az emberi szervek túlméretezett ábrázolásában jelentkezik. Amit gyakran formahiánynak mondanak, az az ő számára formaellenesség, mert nem sikertelen ábrázolásoknak tartja ezeket, hanem szándékosan ilyen alkotásoknak. Feszültséget lát a teremtő és romboló erők között. Szerinte ez ábrázolódik ki már a primitív művészetekben is. Tillich erre az állítására a vallástörténetből is talált igazolást. Szemben áll például a fallusz-kultusz, mint a teremtő potencia kultusza, a rombolással, amely például abban jelentkezik, hogy a város megmentésére Moloknak áldozzák az elsőszülötteket. Más területen is megvan ez a feszültség a formateremtés és a formarombolás között. Mindenekelőtt a történelemben. Ez a feszültség a démoni hatás a világban.

Tillich megkülönbözteti a démonit a sátánitól. A sátáni pusztán csak romboló, értelemellenes erő. A démonival ellentétben a sátáninak nincs saját egzisztenciája, hiszen ahhoz, hogy egzisztenciához jusson, a teremtő erő egy maradványát birtokolnia kéne.

A démoni tulajdonképpen az ember személyiségében jut legélesebben kifejezésre. Az ember belső meghasonlottságában. A démoni jelei: a belső nyugtalanság, a vágy, mellyel az ember önmaga határait szeretné széttörni. Hiszen ez képtelenné teszi, hogy az ember valaha is nyugalomra jusson. Tillich szerint a teremtő és romboló erő, a lélek és gonosz lélek bennünk levő feszültsége eredményezi azt az állapotot, melyet ő megszállottságnak is nevez. Ekkor tulajdonképpen a tudatalattiból előtörő démoni az ember személyiségében valósítja meg önmagát. A démontól való megszállottság megüresíti az értelmet, gátolja a létet. Ellentéte ennek az állapotnak az, amikor az embert Isten győzi le. Hiszen Isten kiteljesíti a létet. Ha a démonit a teremtő ellentétéként értelmezzük, akkor ismertük föl igazán létellenességét, vagyis bűnös voltát.

Tillich a bűn fogalmát nem morális értelemben használja, habár véleménye szerint a bűn nem mindig démoni formában jelenik meg. A bűn fogalmát meghatározza úgy is, hogy az nem más, mint az Istennel való lényegi egység kettéhasadása. A kísértés nem más, mint hogy az ember az Istennel való lényegi egység, az esszenciális egység helyett saját egzisztenciájának megvalósítására törekszik.³¹ Ez csak a démoniból kiindulva érthető meg. Mivel a démoniban működik az a hajtóerő, amely a megismerés, hatalom és öröm felé való törekvésében áttör az ártatlanság állapotán. Az ember nem meri megkockáztatni önmaga átadását Istennek, „a Feltétlennek”. Kérdéssé teszi inkább, vagy

elutasítja Őt. Az ember inkább kiszolgáltatja magát a démoninak, mely cselekedete nem más, mint Isten iránti bizalmatlansága. Így Istentől az ember teljesen elszakad.

Az, hogy mennyire elképzelhetetlen Tillich számára a bűnről szóló tanítás a démoni figyelembevétel nélkül, arra rámutat az, ahogyan a Genézis első három fejezetét értelmezi. Ebben írja, hogy a legmélyrehatóbb és leggazdagabb tartalmú kifejezés az ember jellemzésére az elidegenedés. Az ember egzisztenciális elidegenedése Istentől.³² A bűneset történetét nem szabad betű szerint értelmezni. Tillich nem bűnesetről, hanem egyszerűen esetről beszél, mint az egyetemes emberi szituáció szimbólumáról. Éppen ez a történet (eset) a létezésnek a lényege, amelynek kevésbé morális, mint inkább tragikus karaktere van. Az ember igenli az Istentől való elidegenedést. Megnyitja ezzel önmagát a lét dialektikája és ezzel a démoni számára is. Tillich szerint a démonnak semmi köze sincs a démonokhoz, mint ahogy a sátánnak sincs a Sátánhoz.³³ A démoni igenlése nem egy mitologikus, vagy metafizikus szellemvilág elfogadását jelenti. Úgy ahogy a bűneset is, mint mítosz és szimbólum, antropológiailag érdekes Tillich számára, a Sátán is csupán szimbolikus értelemben nevezhető a démonok fejének. Ontológiaiilag, és Tillichnél ez a döntő, a Sátán nem más, mint a démonban meglevő negatív erő.³⁴ Ahogy az angyalok, ugyanúgy a különböző negatív hatalmak sem lények Tillich szerint, hanem struktúrák. Amikor a démoniról beszél a történelemben, akkor sem az ördögre és a démonokra gondol, amelyek a világtörténelmet kívülről befolyásolják, hanem az építő és romboló erők közötti feszültségre utal az embereknél és a dolgoknál.

A gonosz nem az ördög működésének az eredménye, hanem annak a következménye, hogy Isten véges szabadságot adott nekünk. Ahogy a fizikai rossz természetes következménye a teremtettségből adódó végeségnek, úgy az erkölcsi rossz következménye a teremtettségből adódó szabadságnak.³⁵

Bultmann

Szükséges elképzelést képvisel Bultmann tanítása a bűnről. Aból indul ki, hogy a technikai fejlődés nem egyeztethető össze a démonokról szóló elképzelésekkel. Mindenekelőtt azonban Bultmannnak azt a kijelentését kell figyelembe vennünk, hogy aki a démonok képzetét a keresztényeknek tulajdonítja, az a keresztényen üzenetet érthetlenné és lehetetlenné teszi. Majd így folytatja: „A modern ember nem értelmezi önmagát olyan sajtósággal megosztottnak, ahogyan az újszövetség látja az embert. Nem hiszi azt, hogy idegen hatalmak határozzák meg belső világát. A mai ember saját belső egységét önmaga cselekvéseivel, önmaga által kialakított állapotával magyarázza. Azt az embert pedig, ki ezt a belső egységet démoni, vagy isteni erők beavatkozása révén megbontottnak érzi, skizofrének nevezi.”³⁶

Schniewind ellenvetésére, mellyel a mitológiátlanítást támadja válasszák Bultmann kifejti, hogy a ma is élő, vagy újonnan föllépő démon-elképzelések pusztán babonák, amelyeket az egyháznak sürgősen ki kellene irtania, ha nem akarja a kérésgma hatékonyságát veszélyeztetni.³⁷

Bultmann szerint a kozmikus alakokat nem illeti meg realitás, legyenek azok akár angyalok, démonok vagy ördögök. Ezek csupán mítikus alakok, amelyek „azért lettek, hogy Isten és a világ viszonyát üdv-

történetileg megérthessük”.³⁸ Az ördög és a különböző negatív erők között azonban különbség van „ittlét-megtapasztalásukban” (Daseiner-fahrung). Az ördög alakjában a világnak Isten elleni nyakassága jut kifejezésre. A negatív erők pedig az embert támadó hatalmakat jelentik, mivel „a valóságot, amelybe az ember állítottatott, a harc és ellentmondások, fenyegetés és kísértés valóságává tették”.³⁹ Ez a valóság nem függ az embertől, mégis az ember által válik egyre fenyegetőbbé. Tehát nem az ember teremti meg, de az ember súlyosbítja önmaga sorsát. Így „a világ nem más, mint egy olyan szféra, amelyet az emberek, cselekedeteik által, az ember számára már befolyásolhatatlan hatalommá változtattak”.⁴⁰ Ebből a szemléletből, mely szerint a világ önmaga tette sajátjává a gonoszt, szükségszerűen adódik, hogy a bűn oka nem az ördög. Bultmann szilárdan állítja, hogy a bűn egyedüli oka az ember, és a bűn a „vétkezés útján jön a világba”.⁴¹ Bár az ördög a reprezentánsa a bűnnek, hiszen „aki a bűnt cselekszi, az az ördögtől van” (1Ján 3,6), a bűn mégis az ember lényegéhez tartozik. Amikor a Biblia „az ördög alatti szolgaságról” beszél, az ugyanazt jelenti Bultmann szerint, mint a bűn alatti szolgaság. Az a kijelentése pedig az Újszövetségnek, hogy az ember élete soha nincs saját kezében. Az ember örök döntés előtt áll, hogy Istent, vagy a gonoszt választja-e. Ez a döntési joga annak ellenére megvan, hogy állandóan Isten ellen dönt. Bultmann rámutat, hogy Isten, vagy az ördög melletti döntés egyenértékű a hit, vagy a nem hit melletti döntéssel.⁴²

Akár az egzisztenciális rossz, akár az emberben meglevő lázadás nézetét fogadják is el a különböző álláspontú teológusok, fölvetődik a kérdés, hogy hogyan is győzhető le a gonosz és a szenvedés. Erre a kérdésre keresi a választ Moltmann is, aki a kereszt teológiájában találja meg a feleletet.

Moltmann

Jézusban Isten kitette magát a szenvedésnek és a gonosznak. „A Fiú halálában magát Istent éri a halál... Miközben az Atya a Fiút a szenvedésbe és az istentelen halálba adja, Isten önmagával cselekszik.”⁴³ Moltmann Istent nem úgy értelmezi, mint egy statikus nagyságot, aki megengedi a szenvedést, illetve elnézi anélkül, hogy részt venne benne, hanem Isten maga szenved. Sőt Moltmann olyan messzire megy, hogy kimondja: egy olyan Isten, aki nem tud szenvedni, szegényebb, mint az ember. Szenvetésével azonban Isten nem áll többé az emberi theodicea-kérdés fóruma előtt, hanem aktív résztvevője annak.⁴⁴ A theodicea kérdése és a válasz rá, egybeesik Jézusban. Az egyes ember és az egész világ szenvedése, Moltmann szerint, „magában Istenben zajlik”.⁴⁵

Miközben Isten a legvégső értelmetlenségben, kétségbeesésben, minden szenvedésben jelen van, legyőzi a gonoszt és a szenvedést. Isten, szenvedése által sejteti az eljövendő igazságszolgáltatást.

Luther tanításához, mely a Szentírásához legszorosabban kapcsolódik, kétségkívül közelít Moltmann elképzelése. Krisztus a kereszten győzött a Sátán fölött. Ha meglátjuk Istennek Krisztusban megjelent kegyelmes arcát, megszabadulunk a sátáni hatáskörből.

Akár az egzisztenciálisan jelenlevő Sátánról szóló elképzelésből, akár az emberben magában meglevő rossz felőli tanításból indulunk ki, akkor is a legfőbb kérdés az, hogy hogyan élhet Istennek tetsző életet az ember? Van-e lehetősége erre? Kérdésünkre Isten Krisztusban adta meg az igenlő választ.

Nagy László

JEGYZETEK

1. Eberhard Hilscher: Thomas Mann élete és műve (Fordította: Székely Béla Kossuth Könyvkiadó 1966. 309. old.
2. Thomas Mann: Doktor Faustus — Adrian Leverkühn német zeneszerző élete. Elmondja egy barátja. Fordította Szöllösy Klára. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1967. 306. old. (Továbbiakban: Dr. F.)
3. Inge Diersen: Thomas Mann — Episches Werk, Weltanschauung, Leben, Aufbau-Verlag, Berlin und Weimar. 1975. 320. old.
4. Dr. F. 306. old.
5. Diersen i. m. 321. old.
6. Diersen i. m. 322. old.
7. Herbert Lehnert: Thomas Mann — Fiktion, Mythos, Religion. W. Kohhammer Verlag Stuttgart Berlin Köln Mainz (1965) 197. old.
8. Karl Rahner—Herbert Vorgrimler: Teológiai kisszótár. (Fordította: Endreffy Zoltán) Szent István Társulat Budapest, 1980. (L. kontricionizmus és attricionizmus címszó alatt.)
9. Luther Márton: A 95 tétel magyarázata. (Fordította: dr. Masznyik Endre.) D. Luther Márton művei Pozsony 1904. I. kötet 61. old.
10. Luther: A 95 tétel magyarázata uo. 62. old.
11. Luther: A 95 tétel magyarázata uo. 64. old.
12. Dr. F. 164—165. old.
13. Lehnert i. m. 199. old.
14. Dr. F. 311. old.
15. Dr. F. 312. old.
16. Dr. Nagy Gyula: Teológiai etika — Előadás az Evangélikus Teológiai Akadémián az 1959/60-as tanévben. (Kézirat gyanánt.) Budapest, 1959/60 60. old.
17. Herbert Haag: Teufelsglaube. Katzmann Verlag Tübingen (1974) 51. old.
18. P. Jacobs, Evangelisches Kirchenlexikon III., Göttingen 1959. 1338. old.
19. WA 43.123
20. Paul Althaus: Die Theologie Martin Luthers Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn (1962) 145. old.
21. Walter v. Loewenich: Luthers Theologia crucis, Chr. Kaiser Verlag München 1954⁴, 190. old.
22. Loewenich: i. m. 186. old.
23. WA 15.459
24. WA 18.710; 5,42
25. WA 18.709
26. Loewenich: i. m. 186. old.
27. WA 31.1.249
28. Loewenich: i. m. 187. old.
29. Loewenich 189. old.
30. Paul Tillich: Das Dämonische. Ein Beitrag zur Sinndeutung der Geschichte. Gesammelte Werke VI. Evangelisches Verlagswerk Stuttgart (1963) 42—72. old.
31. Paul Tillich: Systematische Theologie, Stuttgart 1956⁴⁸ II. 56. old.
32. Paul Tillich: Systematische Theologie 37. old.
33. Tillich: Das Dämonische i. m. 48. old.
34. Tillich: Systematische Theologie I. 300. old.
35. Tillich: Systematische Theologie I. 309. old.
36. Rudolf Bultmann: Die Entmythologisierung der neutesamentlichen Verkündigung als Aufgabe. Kerygma und Mythos I Hamburg 1957⁵, 15—48. old.
37. Zu J. Schniewinds Thesen das Problem der Entmythologisierung betreffend, uo. 122—138. old.
38. Bultmann: Theologie der Neuen Testaments Tübingen 1968⁶ 500. old.
39. Bultmann: Theologie i. m. 259. old.
40. Das Verständnis von Welt und Mensch in Neuen Testament und in Griechentum, Glaube und Verstehen II. 1968⁶ 59—78. old.
41. Bultmann: Theologie i. m. 251. old.
42. Bultmann: Das Evangelium des Johannes 240. old.
43. Jürgen Molmann: Der gekreuzigte Gott. Der Kreuz Christi als Grund und Kritik christlicher Theologie. München 1972. 179. old.
44. J. Moltmann: Gott und Auferstehung Prepektiven der Theologie München 1968. 36—53. old.
45. J. Moltmann: Der gekreuzigte Gott 263. old.

Az igehirdető műhelye

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 22. VASÁRNAP

Lk 17,1—6

Perikópánk három rövid önálló részre tagolódik. Az egyházi esztendő végén számadásra késztet. Megkérdezi, hitünk nem fulladt-e hitetlenségbe? Szeretetünk segített-e másokat Krisztus után járva, Isten gyermekeiként élni ebben a világban? Bűnbocsánatot kapott embereként gyakoroltuk-e az irgalmasságot és a megbocsátást?

A keresztyénietlen keresztyének elzárják az utat mások előtt

A „skandalon” csapdát, kelepécét jelent. Olyan életfolytatás, magatartás az, amely másokat megtéveszt, megzavar, kelepécebe ejt. Lebunkoz, a Krisztus után járásban megállít. Valakit úgy megbánt, megbotránkoztat, hogy általa annak üdvössége és keresztyén élete is veszélybe kerül. Bizodalmatlan reménység helyett kétségbeesésbe üldöz. Gyermeki bizodalommal élőből örökké féltő és remegő embert formál.

Jézus óvja a tanítványokat attól, hogy mások számára csapdává legyenek. Minden ismeretnél, bölcsességnél, tudásnál és kegyességnél nagyobb az a szeretet, amelyik mindent megtesz azért, hogy valaki lelki sérülést ne szenvedjen. A segítő szeretet nem okoz megütközést. Nem csábít senkit gonoszra. Nem csábít Istennek engedelmességből, engedelmességbe. Nem okoz bosszúságot másoknak. Nem ingerel haragra. Keresztyén életünknek ezek a legsebezhetőbb pontjai.

Isten szemében igen jelentősek a kicsinyek, a jelentéktelenek, az elfelejtettek, a társadalom szélére szorultak, a szenvedők, erőtelenedek és gyengék. A „kicsinyek” itt a hitben gyermekeket is jelenti. Akiknek hitét a „felnöttek” összetöréssel, szétzúzással fenyegetik képmutató, botránkoztató életükkel, amelyik mást mutat, mint ami.

Jézus tanítványait óvni akarja a másokat megbotránkoztató élettől akkor, amikor a botránkozatóra váró büntetés félelmességéről szól. Ebben is Jézus szeretete mutatkozik meg tanítványai iránt. S ez a szeretet tanít felelős keresztyén életre.

Lukács nem a szokványos malomkövet említi itt, hanem azt a nagy malomkövet, amelyet a körbejáró szamar üzemeltetett. Aki botránkoztat, annak jobb lenne, ha ezt a malomkövet akasztanák a nyakába, s úgy süllyesztenék a tenger fenekére.

A zsidóknál ismeretlen volt a vízbefulladásos kivégzés. Jézus itt szándékosan említi ezt a barbár kivégzési módot. A nyakba akasztott malomkö minden mentési lehetőséget kizárt. Azt is lehetetlenné tette, hogy a holttest valaha is a víz felszínére kerüljön.

A botránkoztatást nem lehet semmivel menteni. Jézus itt arról szól: Aki botránkoztat, annak jobb lenne, ha ilyen totális megsemmisülésben lenne része, mintsem, hogy azt a büntetést kelljen majd elszednie, amely a botránkozatókra vár.

Az aggódo, örökké kétségeskedő keresztyének megbotránkoztatják azokat, akik gyermeki bizalommal az Atyára hagyatkoznak. Akik abban a bizonyosságban élnek, hogy minden ami történik az életükben, az javukra van.

Hányszor hirdették, vagy hirdetik húsos fazekak mellett ülő, fényes jólétben élő keresztyének: Boldogok vagytok ti szegények, nyomorgók... Maguk azonban soha nem kértek ebből a szegénységből és nyomorból.

A „kicsiknek” szeretetre van szükségük. Szeretet nélkül nem tudnak élni. A gyermek szeret és szeretetére viszonyást vár. A szeretet felelőséget vállal a másikért. Ajándékozza a szeretetet. A „kicsik” nem ismerik a faji gyűlöletet. Azt mi felnőttek oltjuk a gyermekek szívébe.

Néger lelkéssel ültem Strasbourg egyik terén. Körülöttünk játszódozó gyerekek. Egy kis leányka homoktortájával kínálta a mellettem ülő néger lelkészt mosolygva. Az édesanya kiabálva rohant hozzánk. Elrántotta a kis gyermeket. Néhány lépéssel odább tuszkolta, valamint magyarázott neki, felénk mutogatva. Mit gondolsz — tette fel a kérdést a lelkész —, most arról beszél, ez az édesanya a gyermekének, hogy: Nézd, kislányom, milyen szép teremtménye ez a néger bácsi a mi teremtő Istenünknek? S szemében könny csillogott. Ebben a könnyben ott láttam négerek százezreinek könnye hullását, akiknek az egy Atyáról beszéltek, s keresztyének minden tette, minden mozdulata megbotránkoztatóan arról tanúskodott, hogy ők emberszámba sem vett lények.

Mennyi szó, amit elmondunk egymásnak. Biztos nem a Bibliából tanult szavak. Bántók, gyilkolók, mosolyt oszlatók, könnyet fakasztók, sebet ütők. „Testvéreim javáért” hangzik az ének a templomban. Otthon észre sem vesszük, hogy az örök osztoszkodás, civakodás, összeférhetlenség, alakoskodás hogyan rombolja szét a gyermek hitét. Állítja meg a Krisztus után járásban a férjet vagy feleséget. „Hát ez is ilyen, pedig mindig a Bibliát bújja és a templomot járja” — hangzik a mondat vadolón. A hitben „kicsinyeket” megbotránkoztatjuk rossz példával, munkakerüléssel, tisztátalan beszéddel, amikor a hazugságot igazságnak és az igazságot hazugságnak mondjuk. Heveskedéssel és hidegséggel, közönnyel és összeférhetlenséggel, kétszínűséggel.

A keresztyének életének olyannak kell lenni, hogy rajtuk kiábrázolódjék a Krisztus képe.

A hit a mindenható Isten ajándéka, s a Vele való közösségből táplálkozik és él

A tanítványok — s nem a hitetlenek — kérik, hogy Uruk növelje hitüket. Nem a kétségeskedők kérése ez, mert ők egyáltalán nem számolnak azzal, hogy hitüket valaki valaha is valóban erőssé és elevenné tudná tenni. Nem is a magabiztos, gőgös „hivőknek” — akik magukat így nevezik — kérése ez, mert ők soha nem gondolnak arra, hogy hitük mélységéből sikoltaniok kellene: Növeljed a hitünket. (W. Stählin)

Azokról a tanítványokról beszél Lukács, akik a hit első lépéseit teszik. Akik felismerték, milyen nyomorúságos, gyenge és satnya a hitük. Mennyire nem használhatók azokra a hatalmas dolgokra, ígéretekre, amiről Uruk beszélt, amikor a hitről szólt.

Jézus felelete elcsodálkozásra késztet. Nem ad tanácsokat, vagy utasításokat, hogyan lehet növelni a hitet! Nincs „recept”, hogy hogyan lehet hitben és lélemben növekedni! Jézus arra mutat rá, hogy nem arról van szó, hogy valakinek több vagy kevesebb hite van. A legkisebb hit is világot megváltoztató erő. S vagy van valakinek hite, vagy nincs. A hívő ember hite által részese Isten mindenható hatalmának. Ezért nincs fél hit. A hit a lehetetlen, valószínűtlen és elképzelhetetlen dolgok területére tartozik. Egyetlen alapja és biztosítéka a hitet ajándékozó élő Isten. A hitet nem lehet valószínűségi számításokkal alátámasztani, s a száraz és rideg emberi tudással és bölcsességgel megingatni. A hit egészen Istenre, az Ő ígéreteire hagyatkozás. A magát Istenre hagyó ember közösségbe kerül Istennel. S ebből a közösségből semmi ki nem tépheti. Sem az élet, sem az elmúlás. Mivel Istennek semmi nem lehetetlen, azért a hívő ember nem kapitulál a dolgok és azok törvényszerűsége előtt. Igénk arra késztet, hogy ilyen hitért könyörögjünk Istenhez.

*A hitben járó emberek Isten bűnbocsátó kegyelméből élnek,
s örömmel megbocsátanak embertársaiknak*

Jézus visszautasítja a hétszer megbocsátani kész „nagylelkűséget”. Jézus „hetvenszer hétszer is” megbocsátásra kötelező szava azt jelenti: A megbocsátásra kötelezésnek nincs határa. Ez abból az isteni szeretetből táplálkozik, amelyik már akkor szeretett, amikor még nem is születünk, megbocsátott naponként számtalanszor. Aki elfogadja Isten bűnbocsátó szeretetét és nem tud megbocsátani, az eljártssa Isten bűnbocsátó kegyelmét.

Egy esztendő végén, számot kell adni arról, hogy mi hányszor vétettünk egymás ellen és mennyire restek voltunk megbocsátani. A múlt idő arra figyelmeztet: Késő akkor megbocsátani, ha már a halál Isten elé kísérte azt, akinek meg kellett volna bocsátanunk. Hányan ülnek templomainkban az egyházi esztendő utolsó vasárnapjain, akik haragot hordanak szívükben és nem tudnak megbocsátani. Igazán megbocsátani! Elmondják: Megbocsátok, de nem felejték! Az ilyen nem igazi bocsánat. Naponta hazugság az ajkunkon a Miatyánk, mert Istennek hazudjuk, hogy mi is megbocsátottunk azoknak, akik vétkeztek ellenünk. S ez nem igaz! Nem bocsátottunk meg!

Isten elvárja tanítványaitól — sőt, kötelezi őket —, hogy készséggel megbocsássanak. A veszekedéshez, megbántáshoz két emberre van szükség. A megbocsátáshoz elég egy ember is. Aki elmondja: Én tiszta szívűből megbocsátok, Akinek Isten megbocsátott az nem tud mást tenni, mint megbocsát az ellene vétőknek. Sőt bocsánatot kér!

Miért kell megbocsátani? Keresztyén életünk alapja az, hogy velünk megbékélt az Isten Jézus Krisztusban. A szeretet törvényéhez hozzátartozik a megbocsátásra kötelezés is. S mivel Isten feltétel nélkül bocsát meg nekünk, bocsánatunkat mi sem szabhatjuk feltételekhez.

A botránkoztató, hitetlen és haragot tartó keresztyénség Isten számára elviselhetetlen.

Dr. Nagy István

SZENTHÁROMSÁG UTÁN UTOLSÓ VASÁRNAP

1Kor 15,54—57/58/

Textusunk a feltámadásról szóló hatalmas fejezet befejező szakasza, s egyben az egész gondolatmenet csúcsa.

A téma aktualitását az adta, hogy a korinthusi gyülekezetben — több más mellett — a feltámadáshittel kapcsolatban is súlyos bajok voltak. Ma már alig eldönthető, hogy pontosan milyen eredetű és jellegű tévtanítás jelentkezett a gyülekezetben. Talán gnosztikus vélekedésről volt szó, amely szerint „a feltámadás már végbement az isteni Lélek elnyerésével (vö. a 2Tim 2,18-ban említett tévtanítást)”. (Wendland) Az apostol mindenesetre egyértelműen hirdeti: Krisztus feltámadása és a halottak feltámadása a legszorosabban összefügg egymással.

A fejezet egészéből kitűnik, hogy Pál itt nem leszűkítetten és elvontan beszél Krisztus feltámadásáról, hanem az összefüggéseket is megmutatja. A fő hangsúly természetesen Krisztus feltámadásának és a halottak feltámadásának kapcsolatán van. Emellett azonban felmutatja apostoli szolgálatának (8.kk), az igehirdetésnek, a gyülekezet hitének (14.), a bűnbocsátnak (17.), sőt a keresztyén életnek (etikának, 32.k) Krisztus feltámadásával, ill. a halottak feltámadásával való összefüggését is. Ezen az alapon kapcsolható a textushoz erőltetés nélkül az 58. vers is, noha egyes perikóparendekben ezt elhagyják. Mindenesetre a prédikáció mondanivalóját befolyásolja, hogy ezt a verset hozzáveszük-e a textushoz vagy sem.

Az 54. versben hangsúlyos a hotan-tote = amikor-akkor kapcsolás. Arra mutat, hogy a döntő eseményt, a végső győzelmet „az utolsó ellen-ség”, a halál fölött (26.) még a jövő rejti.

Az 56. verset jelentős írásmagyarázók (Lietzmann, J. Weiss stb.) nem Páltól származó betoldásnak tartják a Hós 13,14-ből vett idézet után, bár ennek tartalma teljesen páli, vö. Rm 5,12.kk; 6,23; 7,8—11. Úgy gondolom, a halál-bűn-törvény teológiai összefüggés fényében ez a vers igenkben mégsem zavaró, sőt konkrét kapcsolópontot adhat a teljesebb bibliai üzenet megszólaltatásához.

Az 55—56. versben a kentron = fullánk, ösztöke (Csel. 26,14-ben is!) szó értelmezése bizonytalan. Wendland (NTD) mindkét értelmét említi, Schlatter (Erläuterungen) a prófétai kép mögött a pásztor botját (öztöke) látja. Az apostol mondanivalója azonban egyértelmű: kép nélkül: a halál a bűn miatt, s a bűn révén félelmetes és pusztító hatalom. A bűn pedig a törvény következtében válik elevenné (Rm 7,8kk) és hátkonnyá, s mutatkozik meg annak, ami. Jézus végső győzelme azonban nemcsak a halál, hanem vele együtt a bűn fölötti diadal is.

58. vers: en to ergó tu küriu = „az Úr munkájában” az evangélium ügyében, az anyaszentegyház építésére végzett munkát, szolgálatot jelenti (vö. 16,10).

*

Az egyházi esztendő utolsó vasárnapján az oltári ige (Mt 24,37—51) az Emberfia visszajövetelének váratlanságát hirdetve hív éber készenlétre, ami azt jelenti: hűséges szolgálattal töltött várakozásra.

Prédikációs *textusunk hátterében a húsvéti örömhír áll: Isten feltámasztotta Jézust. A Megfeszített élő Úr. Erről a tényről akkor sem feledkezhetünk meg, ha igehirdetésünk az egyházi év húsvéttól távol*

eső pontján szólal is meg. A halál fölötti végső győzelem evangéliuma nem valamiféle evolúciós optimizmusból fakad, hanem Jézus húsvéti diadalának alapján megszólaló prófétai üzenet. Ez a prófécia mint jövőbe tekintő győzelmi híradás azon az alapon reális örömhír, ami már mögöttünk van: „Krisztus feltámadt a halálból, első zsengeként a halottak közül (15,20).

Ugyanakkor *magá a textus Jézus jövőndő teljes diadalának meghirdetésével szól az itt és most élő gyülekezethez*. Vigasztalja a halál hatalma alatt élőket, oldozza a bűn bilincseivel megkötözötteket, bátorítja azokat, akik hitetlenségükben reménytelenül tekintenek az Isten ügyére, s keresztyén életük, Krisztus-követésük értelmére. A biztos jövő fényét villantja föl a ma sötétségétől bénított tanítványok szívében.

Igehirdetésünk felépítéséhez ennek megfelelően kétféle megközelítés kínálkozik. a) Kiindulhatunk a húsvéti örömhírből: a halottak napi temetőjárás és karácsony között közel félúton, Isten a húsvéti örömmel akar megajándékozni bennünket ezen a napon, az elmúló egyházi esztendő utolsó vasárnapján: Jézus feltámadott és él — ezért tekinthetünk reménységgel túl a halálon a jövőndőbe —, s ezért élhetünk rendíthetetlen hűséggel tanítványként a jelenben. b) De kínálkozik egy másik lehetőség is: a jövő felől közelíteni a jelenhez. A következőkben — egy vázlatos gondolatmenettel — ezt a nyomot szeretném követni.

Örömhír ma: a jövő Jézusé!

Ha tudtam volna...! — a késő bánat mondata ez. S alig van keserűbb fájdalom ennél. „Kék fény” riportalányok szájából hallható időnként. Gyermekeink riadt szeméből sugárzik felénk az intelmek ellenére elkövetett gazságok után. De magunk is hányszor gondoljuk, ha nem is mondjuk ki életünk egy-egy csődhelyzetében. Ha tudtam volna...! — a felszabadult öröm mondata is lehet ez. Kár volt szorongatni, kár volt csüggedni, kár volt kétségbe esni! Ha tudtam volna... ha előre tudtam volna... mennyivel könnyebb lett volna a nehéz időszakokat is átvészalni, mennyivel bátrabban léphettem volna, mennyivel nyugodtabban tehettem volna!

Ebben az igében Isten a Jézusban, feltámadott Urunkban készített jövőt villantja fel előttünk vigasztalásul, bátorításul, reménységül. Örömhír ma: a jövő Jézusé! — Hármass bilincsből raboskodók, hármass teher alatt nyögők számára kínál benne Urunk szabadulást és segítséget.

1. *A jövő Jézusé: ennek az üzenetnek a fénye először is a halál sötétségét törí át.*

Prédikációra készülésünk és igehirdetésünk közben, úgy gondolom, nagyon fontos két dologra odafigyelnünk. Az egyik, hogy a közelmúltban hazánkban egy bizonyos értelemben társadalmi méretű téma lett a halál kérdése. Olyanok is ülnek a templompadokban, akik végighallgatták az ismert rádiós sorozatot, látták a tévében a „halottlátóval” foglalkozó adást, olvasták Örkény Rózsakiállítás-át, forgatják a rádiós beszélgetések nyomán készült könyvecskét (A halál egészen más...?), vagy Kunt Ernőnek a Gyorsuló idő-sorozatban megjelent munkáját (A halál tükrében). Az igehirdetőnek is ismernie kell ezeket. A másik, amit itt fontosnak tartok, hogy ti. gyülekezetünk tagjai — velünk együtt — olyan emberek, akik szinte naponta szembesülnek a halál tényével: gépkocsibaleset úttesten fekvő, újságpapírral letakart áldozatában, az újságok „fekete krónikájában”, a TV-híradó felvillanó képeiben,

szeretteik, munkatársaik halálos ágyánál vagy koporsójánál, s legszemélyesebben a maguk betegségében és öregedésében. S ezzel együtt olyan emberek, akik számára sokszor „az egyetlen igazság a földön”, hogy meghalunk — de minden ismeretterjesztés és minden keserves tapasztalat ellenére is megpróbálják azt mégis „a végére hagyni”.

Ha a szószéken prédikálni akarunk és nem filozofálni a halálról, döntő tudnunk, hogy mindaz, amit szívünkben, agyunkban, idegeinkben, élményeinkben és félelmeinkben a halállal kapcsolatban hordozunk vagy átélünk, csak kapcsolópont lehet igehirdetésünk számára, de nem témája annak. Hirdetnünk, üzenetként megszólaltatnunk Isten törvényét kell, amely — éppen a bűn miatt s azzal összefüggésben — Isten ítéletének mondja a halált és így állít az élet és halál Urának színe elé; és meghirdetnünk azt az evangéliumot kell, amelyen keresztül az élő Jézus kínálja és adja halálon aratott győzelmének gyümölcsét, szeretetének erejét, reménységet adó vigasztalását. Ha nem tudunk így szólni, hallgatóink számára, akik naponta a halál diadalát látják az élet felett, csak hamis illúziókeltés marad minden szavunk. Pedig az élet Ura győzni akar igehirdetésünk által a halál hatalmától benult szívek fölött!

2. *A jövő Jézusé: ez az üzenet bűneink halálos szorításából is szabadulást hirdet.*

Megszoktuk, hogy amikor bűnről és bűnbocsánatról van szó, akkor valamiképpen mindig visszafelé tekintünk. Tudatunkban a bűn és bűnbocsánat kérdésével rendszerint valahogy a múltidő képzete kapcsolódik össze. Bizonyára közrejátszik ebben az, hogy a bűnbocsánat forrása — az USZ üzenete szerint — egészen különleges módon Jézus áldozati halála a keresztben (vö. 15,3). Amikor azonban Pál éppen ebben a fejezetben (15,17!) a bűnbocsánat, a büntől való szabadítás realitását Jézus feltámadásának tényével hozza összefüggésbe, akkor ezzel (éppen Jézus feltámadásának eszhatologikus volta miatt) a bűnbocsánat ügyét — talán szabad így mondani —: jövő távlatba is állítja. Hozzátehetjük ehhez még azt is, amit különösen Rm 6 hangsúlyoz: Krisztus halála és feltámadása, a bűnbocsánat és az új életben járás szoros belső összefüggésben vannak egymással. Így a bűnbocsánat és az új élet kapcsolatát látva, még világosabb kell hogy legyen: a bűnbocsánat nem egyszerűen csak a múltunk terhétől szabadító hatalom, hanem az mindig a feltámadott és ezért előttünk járó Jézusra, arra a Krisztusra „tájoló” erő is, aki Ura a jövőnek.

Prédikálásunk számára ott válik ez izgalmassá, hogy Jézust — aki egyszerre a bűnbocsánat és a jövődő Ura — tudjuk-e úgy hirdetni, hogy abból szabadulás és lendítő erő sugározzék bűneink bilincsével bélyegzett emberek életébe. Vétkes elbukásaink, kudaraink után a bűnbocsánat valóságos erejével talpra állni, úrvacsorázásaink után újult erővel továbblépni, naponként újra indulni a Krisztus követésében jobban tudnánk talán mi magunk és a híveink is, ha egyre világosabb lenne előttünk: a múltunk terhétől bocsánatával szabadító Jézusé a jövődő.

3. *A jövő Jézusé: ez az üzenet hűséges és örvendező szolgálatra hív.*

Igénk utolsó versében „az Úr munkájában” kifejezés egezetikailag elsősorban nyilván az egyházépítés szolgálatára utal, de úgy gondolom, nem járunk rossz úton, ha az igehirdetésben tágitjuk a kört, és a keresztyén szolgálat egészére nézve szólaltatjuk meg az 58. vers bátorító tartalmát: „fáradozásotok nem hiábavaló az Úrban”! Ebben az értelemben átfogja ez a saját gyülekezetünkért és egyházunkért végzett mun-

kánkat éppen úgy, mint a keresztyének és egyházak testvéri egymásra találásáért folytatott fáradozásainkat. De benne lehet mindaz a szolgálat is, amit éppen mint keresztyének végzünk szűkebb vagy tágabb körben: embertársainkért, népünkért, világunkért, hogy ne az irgalmatlanság, igazságtalanság, pusztítás és halál démoni erői, hanem Isten szeretetének erői áradhassanak a világba már most.

Igénknek ez az üzenete a mindannyiunkban gyakran meglevő csüggedt reménytelenséget veszi célba. Bizonyára sokan ülnek szószerkeink alatt ezen a vasárnapon is, akik ismerik a gyülekezet és egyház jövőjével kapcsolatos aggódo szorongást vagy reménytelen lemondást: mi még csak itt vagyunk, de mi lesz az egyházzal, ha mi már nem leszünk... És ismerős az a belső fáradtság is, ami akkor vesz erőt az emberen, amikor szeretete, jót akaró igyekezete újra meg újra az elutasítás, a rosszindulat vagy szerűen csak a közömbösség kemény falába ütközik. Amikor az apostol itt szilárdságot, rendíthetelenséget emleget, nem valami hősi erőfeszítésre, konok kitartásra, a csak azért is heroizmusára hív. Ezzel nem lehet „az Úr munkájába” beállni, a szolgálatba indulni. Csüggedt tekintetünket a jövendő Urára akarja irányítani, reménytelen szívünket pedig azzal a bizonyossággal akarja felvidítani és új erőre keltetni: a jövő Jézusé. És ezért, éppen ezért: ha „az Úr munkájában” álltok, tudhatjátok, „hogy fáradozásotok nem hiábavaló az Úrban”!

Iltzész Gábor

ÁDVENT 1. VASÁRNAPJA

Mt 21,1—9

„Ádvent első vasárnapján az egyházi év nem a világ teremtésének felidézésével, hanem Jézus megtestesülésének ünnepkörével indul. Isten megtestesülése közöttünk magának a teremtésnek is legcentrálisabb mozzanata, ugyanis: Isten szeretetének legmélyebb megnyilvánulása...” írta a nemrégén elköltözött Pilinszky János.

Hogyan tudjuk mi Jézus útját a „felsőruhánkkal és zöld ágakkal” előkészíteni? „Az igehirdető pap híd az Isten és miközöttünk” írja egy közgazdász. Egyre jobban terhelt híd.

A hidak nem vízszintesen kötik össze a partokat, hanem átívelnek, meghajolnak.

Ádvent a papoknak is a bűnbánat ideje. És a bűnbánat alapállásából lehet és kell prédikálni. „Bűnbánatról a jól reggelizetteknek, az öregasszonyoknak, az agyoncsókolt szájú fiataloknak, a vastagbundájúaknak, a szívinfarktusosoknak... bűnbánatról a hajótervezőknek, a rákosoknak, a beatzenébe bódultaknak, mindenkinek. Meg kell hallani mindenkinek, ahogy Jézus Krisztus tette. Tartsatok bűnbánatot!” (Gyurkovics Tibor)

Nem szüntethetjük meg hitünk szükségszerű nyomorúságát. Isten nem sikerre, hanem szolgálatra rendelt. „A siker nem az Isten neve” — mondta Martin Buber. A hozsannánknak hordozni kell annak kettős tartalmát: Ments meg! Éljen! „Valójában arról van szó, az adventus Domini-ra nem is lehet másképpen gondolni, csak bűnbánattal és örömmel, de nem ingadozva, hanem bizony egyszerre, valahogy úgy, ahogy a zoltárban olvassuk: Örüljetek reszketéssel...” (Keveházi)

Megjegyzések az ígéhez

Kérni emberi dolog.

Jézus jeruzsálemi bevonulása előtt Betfagéba küldte tanítványait, hogy onnét hozzák el a szamarat csikájával. Betfagé az olajfák hegye melletti kis falu volt.

Honnan tudta Jézus, kihez lehet küldeni tanítványait az előtte álló faluba? — Nem tudom. De a megkeresett ember odaadta a szamarat is, a csikót is. Talán úgy gondolkozott, ha megbolondulna a csikó, ott legyen a már megnyugadott állat. Lehet, hogy ez az ember nem is csatlakozott a zarándokok seregéhez, de segített. Névtelenül bekerült a Bibliába.

Én is, mint Jézus tanítványa, hányszor kértem már segítséget templomtatarozáshoz, lelkészlakás-építéshez, ilyen névtelenektől, nem is keresztényektől — és kaptam.

Hányszor kapott már egyházunk is segítséget nem egyházi emberektől. Csak sohasem uralkodásra kell kérni. Csak a diakónia útján, békét hozva szabad járnunk. (És 62,1; Zak. 9,6.)

Fel Jeruzsálembe!

Hatalmas kijelentés volt ez. Meg kellett tudni az egész világnak, hogy csakugyan eljött az Isten országa. Ezért ment fel Jézus Jeruzsálembe. Mégegyszer, utoljára, amikor milliószámra gyűltek össze a zarándokok a Szent Városban.

Gyakran idézzük az egyházi év elején: Isten jókedvének esztendejét várjuk! Lesznek, akiknek már csak egyszer, utoljára hangzik az evangélium: megérkezett.

Az utolsó lehetőség leteríteni a felső ruhákat”, és „friss ágakkal” egyengetni az Úr útját.

„Mondjátok meg Sion leányának”

Az És 40,9 és Zak. 9,9-ből vett szavak a templomot vagy Jeruzsálemet jelölik meg. Mindkét értelem a gyülekezetre utal. A gyülekezethez szól a próféta figyelmeztetése, hogy királya, az Istentől küldött Messiás jön (Kärner) Ma is a gyülekezetnek címzett ez az üzenet.

Akkor, János szerint a tanítványok nem értették meg, „csak Jézus megdicsőülése után...”

„Hozsánna a Dávid Fiának...”

Ez a kifejezés a 118. zsoltárból származik. Istentiszteleti segítségkérés, egyben üdvkiáltás. Találkozunk vele a Didachéban, istentiszteleti liturgiánkban, énekeinkben. Brecht szerint, ha ez a hozsánna egy kulturált otthonban csak gyertyafénynél hangzik — erőtelen. A hitvallás ugyanis nem lehet elrejtett. Abban az értelemben sem, hogy a megszokott, de megkopott, és súlyát veszített fogalmakkal recitáljuk a hozsánát. A kegyes szóáradatokkal fallal zárjuk el az embereket Krisztustól.

A prédikációhoz

Fontos tisztáznunk: hallgatóink hol tartanak kérdéseikkel? Mi foglalkoztatja őket? Mi miatt vannak gondban? Mi nyomasztja őket?

Így tudjuk felmérni, hol található el őket a textus.

Küzd bennük a pogány és a hívő, és velük együtt mi is tudatában vagyunk annak a rettenetes aránytalanságnak, ami az álom és a cselekvés, a szó és az áldozat, vagyis az eszményi élet és a való életünk között fennáll.

Boda László: „Gondolatok az emberről” (Ádventi reflexiók) c. írása keresztmetszet az emberről, akinek az örökkévalóság szempontjai túl magasak. „Bárcsak eljutna odáig, hogy legalább 10 évre tudna előre nézni, amikor döntéseit meghozza.”

Curt Stenvert: a „XXI. század funkcionális művészete” c. könyvének címlapja kettéosztott nyitott doboz, benne ezer képeslapkivágattal teleragasztott feketekalapos próbababa, mellette pedig a kisebb rekeszben aranyozott csontváz, kékszalagos rendjellel. A könyv elején és végén fekete lapokra fehér, kézzel írott betűkkel nyílt levelet találunk: „Technikusok, gazdasági szakemberek, szociológusok előkészítik a XXI. századot, de előkészítik-e az embert?” — Úgy, ahogy a kozmonautát az űrhajózásra?

Evangelium.

Egyházunk most készül az LVSZ 1984. évi Budapesti Nagygyűlésére. „Önök lehetőséget adnak, hogy beléphessünk az életükbe” — mondta júniusban Budapesten az LVSZ főtítkára. A várható 700—1000 ember Jézus Krisztust akarja képviselni körünkben.

Úgy gondolom, sürgős konfirmációra van szükségünk mindnyájunknak ahhoz, hogy bennünk is Vele találkozzanak. Hogy torzításmentesen tudjunk bizonyosságot tenni hitünkről, melyben élni tudunk a mai magyar társadalomban.

Jézus Krisztus jön. Ő készít fel az elkövetkező egyházi évre, az utána következő feladatokra, az örök életre. Fogadására hozsannánk őszinte legyen.

Bolla Árpád

A második igehirdetési előkészítőket Teológiai Akadémiánk levelező tagozatának hallgatói készítették.

Szerkesztő

ÁDVENT 1. VASÁRNAPJA

Mt 21,1—9

I. Bevezetés

Új egyházi esztendő küszöbére értünk ismét. Araszolunk előre, egyre közelebb a cél. Egyre nő bennünk az izgatott kíváncsiság, belső feszültség, mi vár még ránk, mit hoz a holnap. Lesz-e kívül és mit megosztani, holnapután is? Öröm és kétségek között vergődve segítséget keres szemünk, kezünk. S amikor de sokan jó szerencsében, pénzben, a sors kegyében vagy egymásban bíznak, de jó újra hallani és komolyan

számbavenni a szót: valaki jön. A Valaki újra elindult azon az úton, amelyre a Vagyok küldte őt akkor először és azóta minden évben újra járja velünk az utat. Ő az, akit Isten megígért, az egyedül igaz és egyedül diadalmas. Szolga és Király egyszerre. Ő az, aki jön, egyedül Ő segíthet rajtunk. Jézus Krisztus a neve. Milyen jó mindjárt indulásnál, az út elején kiejteni, izlelgetni ezt a nevet, mint élő, cselekvő személyt. Számolni Vele, mint napról napra segítő, igaz baráttal, aki hűséges, nem hagy el soha, se jóban, se rosszban.

II. Megjegyzések a szöveghez

Mivel mind a négy evangéliumban megtalálható e történet leírása, alkalmunk nyílik az összehasonlításra. Máté — érthetően — leginkább az ószövetségi prófécia beteljesülésére koncentrál (Zakariás 9,9), a nép reagálását is ószövetségi igével jellemzi, a 118. Zsoltár szavaival: „Áldott, aki jön az Úrnak nevében.” A „Sion leánya” kifejezés nyilvánvalóan Izraelre vonatkozik. De vehetjük a bátorságot, hogy mi, „lelki Izrael” is magunkra értsük az örömhírt.

A „hózsánna” eredeti jelentése: „Isten, segíts meg!” Itt üdvöt kívánó köszöntési forma. Vannak figyelemre méltó részletek a másik három evangélistánál, amelyek eltérnek Máté szövegétől, ezekből szeretnék kiemelni egy-két vonást, hogy gazdagítsam a Máté által rajzolt képet.

Márk: „Áldott az, ami jön: a mi Atyánknak, Dávidnak országa.”

Lukács: „... a tanítványok egész sokasága kezdte örvendezve fennhangon dicsérni az Istent, mindazokért a csodákért, amelyeket láttak...”

János: „A sokaság, amely vele volt, amikor Lázárt kihívta a sírból és feltámasztotta a halálból, most bizonyosságot tett mellette.”

Lukács: „A mennyben békesség és dicsőség a magasságban.”

III. A következő három kérdés köré csoportosíthatjuk a textus mondanivalóját: Ki jön? Mit hoz? Hogyan?

1. *Ki jön?* Ki az a Jézus, aki jön? (Ahogyan a 10. versben az „egész város” kérdezi.) Az a Jézus jön, akit Isten megígért. Máté így mutatja be: „Íme királyod jön hozzád, szelíden és számaron ülve.” Király, szelíden, számaron. Ha nem a Biblia lapjairól olvassuk, biztosan tréfának vesszük. A meghökkentő megfogalmazás nagyon jól rávilágít a lényegre. Nem ilyen Messiást vártunk. Egyáltalán nem ilyennek képzeljük el a Megváltót, az isteni ígéret beváltóját, az Üdvözítőt. Különösen a zsidók, a választott nép nem ilyen királyra, uralkodóra gondolt. Sokkal inkább hatalmasra, erősre, esetleg szépre, aki pompás sereg élén, előkelően vonul és elsöpri a föld színéről az ellenséget.

De ki is akkor valójában Ő? Király, de olyan király, aki a néphez jön. Királyom, az enyém. Élélem jön, hisz Ő van értem, nem fordítva, mint sok ember gondolja, akinek csak egy kis hatalma is van. Nem uralkodni akar, hanem szolgálni. Koldusok királya. Egyszerre koldus és király. Ebben az ellentétben benne feszül Jézus Isten-ember voltának rejtett dialektikája. Igen, itt megáll az ész. Ezt csak hittel lehet felfogni, vagy inkább úgy mondanám: izlelgetni, kóstolgatni (ahogyan Péter apostol is megfogalmazza).

Jézus, a Szabadító, a Megmentő, a Megváltó, az Üdvözítő.

Krisztus, a Király, az Úr, Dávid fia, Istennek egyszülött, szent Fia. Áldott, mert az Úr nevében jön. „Benedictus, qui venit in nomine Domini” — zengi a gyönyörű kánon is.

2. Mit hoz?

Apu! Mit hoztál? — kérdezi gyermekünk, mikor hosszabb útról érkezünk haza. Minket is ez az izgalmas, sőt számunkra egzisztenciális kérdés foglalkoztat új egyházi év küszöbén: Mit hoztál, Jézusunk? Első helyre kívánczik, mint talán legjellemzőbb ajándék, karácsony közeledtén különösen is a *békesség*. Hihetjük bátran, nem szükségszerű bűneinkben maradnunk, van szabadulás, van másik lehetőség. Ad hitet, szeretetet, áldást és békességet. Békességet Istennel, békességet az emberekkel és békességet önmagunkkal. Ad napról napra megújuló kegyelmet, erőt, Szent Lelke világosságát, vezetését, tanítását. És itt már nyilvánvaló, hogy előbbi kérdésünk kibővül ilyenképpen: mit hozol napról napra, újra meg újra nekünk, Jézusunk? Ő nem egyszerűen „mindig hoz valamit”, mint a „jó” apuka vagy keresztmama, hanem mindig éppen azt hozza, amire szükségünk van. Egy mondatban: azt hozza, amit Isten ígért — és amire szükségünk van.

3. Hogyan?

Jézus vonul ennek a furcsa menetnek az élén. Nem siet, de nem is késlekedik. Feltartóztathatatlanul közeledik. A vonulás nem egészen rokonszenves kifejezésében benne van az ünnepélyesség, a méltóság, a visszafordíthatatlanság, ami mind azt jelzi, hogy itt valami óriási horderejű dolog történik. Jézus parancsol, és tanítványai szó nélkül engedelmeskednek neki. A nép, amelyet pedig vezetői félrevezettek, megzavartak, hozsánnázik neki, önfeledten dicsőíti, ujjongva ünnepli Őt.

Mégis most koncentráljuk figyelmünket a „hogyan” másik oldalára, az egyszerű külsőségekre, a cserépedényre, amelyben a kincs van. Talán a három kérdés közül ma éppen a „hogyan” a legaktuálisabb. Menyire jellemző, hogy Jézus mindig meg tud lépni bennünket. Még az irányt talán, de a módot alig találjuk el, honnan és miképpen küldi segítségét. Olyan rejtve, egyszerűen, az „ellenkező látszat alatt” jön, hogy rendszerint csak utólag ismerjük fel Őt. S milyen fájdalmas az a felismerés, hogy bizony Ő volt az, akivel nem cselekedtük meg az „egy pohár friss víz” szolgálatát.

A „hogyan” felismerésében mi segíthet vagy még inkább ki segíthet? Ő maga. Ha Őt követve belesimulunk engedelmesen az Atya akaratába, mint Ő is tette.

Vajúdó világunkban, küszködő keresztyén életünkben fogalmazódik meg egyre tudatosabban, bátrabban a „hogyan” kérdése. Igehallgatás, prédikációra készülés, imádság belső csendjéből fakadjon föl a hármas kérdés: Ki vagy, Uram? Mit hoztál? Hogyan érkezel?

S ha valóban szembetalálkozunk Vele ezekben a kérdésekben, egyszerre égetni kezdenek ezek a kérdések és szinte visszakérdeznek: Az vagyok-e, akivé lennem kell? Azt adom-e, amit kaptam? Úgy adom-e, ahogy Jézus adja?

Vegyük és vigyük, adjuk tovább, az Ő módján, az Ő dicsőségére! „Hozsánna a magasságban!”

A pécsi levelező teológiai hallgatók munkaközössége
Megfogalmazta: **Kapi Zoltán**

ÁDVENT 2. VASÁRNAPJA

Lk 21,25—36

Az alapigéről

Lk következetesen tartja magát Jézus igéjéhez: „Isten országa nem úgy jön el, hogy az ember azt előre kiszámíthatná” (17,20). A dátumozást Jézus maga minősítette félrevezetésnek és óvta attól tanítványait (21,8).

25—28 v-ek. Lk nem magukra a kozmikus eseményekre tette a hangsúlyt, hanem azoknak az emberekre gyakorolt hatására. — Isten hatalommal és szeretettel helyére rendelt mindent — égen-földön — az életért. Ezt a világrendet ugyanazzal a hatalommal félelmetesen, halálisan, végzetesen felbonthatja. Isten mindenek Ura volt és marad. Ezt a keresztyének ne feledjék. Ugyanakkor felragyog ígénkben Isten Krisztusban igaz szeretetének vigasza. — A történelem megrázó eseményei sem, de még az ég megrendülése sem végkatasztrófa jele. Csak a régi adja át helyét a vadonatújnak. Amikor visszatér az Emberfia hatalommal és dicsőséggel, beteljesedik a megváltás. Mindaz, amiért a világba jött. Ezzel nem az ítélet komolyságát tompítja ígénk, hanem vigasztalja mindenkori és kísértések özönét szenvedő népét. Milyen bátorító evangélium a nyilvánvaló jelek között is: „Egyenesedjetek fel, emeljétek fel fejeteiket, mert közeledik megváltástok”. A megváltás alapja bizony nem a jelek, hanem Krisztus maga, igéje és ígérete. Az elmúlás, halál, félelem éjszakáját örökre leváltja és felváltja a „világ világossága”.

29—33 v-ek. A vigasztalás ebben a szakaszban ér a csúcsára. A fügefa példázatával akkor a közvetlen hallgatóságának szólt. Azt emelte ki vele Jézus, hogy Isten országa olyan hirtelen jön, mint a palesztinai nyár. Amire tehát akkor régen emlékeztetett, az téren, időn, századokon, ezredeken át is igaz: „Közel van az Isten országa”. Minden nemezdekhez. Az egész embervilágra igaz és igaz marad — téren-időn át és végül is —: Az ég és föld elmúlik, de az ige kőszálként megáll! Erre épül a jelen, a jövő, a megváltás, a beteljesedés. Ebbe kapaszkodjunk. A szektás dátumokat pedig merjük szelnek eresztetni.

34—36 v-ek. Mi következnek az előzőkből a mindenkori tanítványokra, a ma egyházának népére? Bizony nem a csalóka „keltezések”! Sokkal inkább a józanság, a vigyázás. Teljes és töretlen bizalom az élő Krisztus iránt. Az iránt, aki eljön ítélni élőket és holtakat. De már most rendelkezésünkre áll örök igéjével, hűséges szeretetével. Az ígétől mindig elválaszthatatlan szent vacsorájával. Ehhez még drága útravalónk, mindennapra való ajándékunk és feladatunk az imádság. Így segíti szíve szerinti életre népét, egyházát. Az ilyeneknek lesz elég a kegyelme az ítélet napján. Földi életükben a hit bizodalma egyaránt és egyszerre jelenti minden könnyelműség, léhaság, lazaság száműzését és a szeretet cselekedeteit.

A második ádvent vigasza

Ádventi ígénk csúcshíradója: az *Űr érkezése*. Azé, aki már egyszer megérkezett. A két ádvent, a két érkezés szorosan összetartozik. Az első épül a második. Azért lesz igaz a második, mert már történelem

az első. Jézus él és Úr már most! Nemcsak az Atya-Isten jobbán, hanem mindenütt, mindeneken. Jelenlétét, szeretetét sokszor és sokféleképpen megbizonyítja. Elsőrenden mégis mindig örök igéjével, a szentségekkel, a jól értett és helyesen gyakorolt imádság útján. — Ugyanakkor egyetlen pillanatra sem szabad felejtenünk, hogy még úton vagyunk, még a világban élünk. Ott vagyunk úton, ahol valóság a kísértések sokasága, mert az ördög bizony nem alszik. Ott élünk, ahol nem sötétenlátás, hanem valóság a bűn és mindenki tapasztalata az elmúlás, a halál. Ott vagyunk úton, ahol csak az Úr, meg igéje örök. Minden másón és mindenki másón rajta van az elmúlás árnyéka és a halál barázdája. Ebbe a valóságos helyzetünkbe ragyogtatja bele igénk hatalmas vigaszát. Egészen újat, beteljesedést, örököt hoz az Úr. Az urak Ura és királyok királya.

A híveknek minden jel, még a félelmetes is, az Úr közeledtét hirdeti. Krisztus világosan kimondotta, hogy népének, híveinek még az ég megrendülése sem végpusztulást hirdet, hanem az Ő érkezését. Igenis van ígéletünk arra, hogy megláthatjuk az Urat! Azt, akihez ma a hitünk költ. Akinek jelenlétét ma még igéje teszi kétségtelessé a hit számára. — Tudjuk, a látás mindig izgalmas ügy és vagy volt keresztyének és nem keresztyének esetében. Amikor a tanítványok, vagy éppen az ellenség jeleket kértek vagy követeltek, a látás vágya hajtotta őket. A „mikor” kínos feszegetése mindig azzal a kérdéssel volt tele, mennyit kell még várni a látásig. Jézus azonban a pusztá kíváncsiságnak sohasem engedett teret. Sohasem keltezte a visszajövetelet. Bejelentette jelen világunk felbomlását korabeli kifejezésekkel. Jelezte érkezését minden keltezés nélkül. De egyiket sem írta le pontosan. A hangsúlyt az örvendetes tényre magára tette: „Meglátják eljönni hatalommal és dicsőséggel”. — Nem régen „oktatott” valaki jehovásoktól fertőzötten. Egy konkrét természeti katasztrófára hivatkozott és úgy említette, hányadik „trombitászó” következik. — Ne tévesszenek meg, ne zavarjanak meg minket a trombitások! Krisztusra és a szavára építsünk. A már rég lezajlott jelek, a napjainkban felbukkanók, az ezután és majd a legvégén következők se takarják el az igazán fontosat: Eljön és mindent újjá teremt. Lesz látás, lesz beteljesedés, lesz üdvösség. Az óráját azonban sohasem fogja emberekéhez igazítani!

Krisztus Urunkkal a megváltás érkezik. Az teljesedik be emberek vitathatatlan tapasztalatára, amiért érkezett az első karácsony éjszakáján. Amiért igen nagy váltságot fizetett keresztyéjével, az azon elszenvedett halálával. Az teljesedik be népe számára, aminek ő már részesevé vált feltámadásával és mennybemenetelével.

Ígérete tehát nem azt jelenti, hogy kétezer év távlatában nem történt semmi vagy alig valami. A kereszten elhangzott igéjével világosan meghirdette: Elvégeztetett! Befejeztetett a megváltás nagy munkája. Azt nem kell megismételni vagy megtoldani senkinek semmivel. — Ugyanakkor csak alaptalan rajongás volna azt gondolnunk vagy állítanunk, hogy már a célban vagyunk. „Az egész teremtett világ sóhajtozik, vajúdik mind ez ideig... mi magunk is sóhajtozunk, várva testünk megváltására. Mert üdvösségünk reménységre szól” — hirdeti Pál (Róm 8,22—24).

Ezzel a bizonyos jövődövel szabadítja fel Krisztus — már most! — hívő népét arra, hogy készsége szolgálja legyen. Minket arra, hogy jelen világunkban adott viszonyaink között töltsük be rendeltetésünket. Ott, ahová rendelt bennünket. Családjainkban, egyházunkban, tár-

sadalmunkban. Sohasem felejtve szolgálatunk időszerű világtávlátát. Számunkra a beteljesedés ígérete jeladás is arra, hogy érdemes! Végezzük dolgunkat pánik- és katasztrófa-hangulat nélkül.

Igéje kőszájként megáll, mulandó életünkben és világunkban. Adig is, amíg nem hasad második ádventjének hajnala. Majd akkor is, amikor nyilvánvalóvá válik igéjének és ígéretének igaza. A hit élte-tője és fogódzója az az örök ige, amellyel megszületett a világ, élén az emberrel. Az az ige, amelyik Jézus Krisztusban testté lett. Az, amelyik nemzedékről nemzedékre, nekünk itt és most hirdetik. Emlékezzünk arra mind a hirdetésekor, mind pedig a hallgatásakor, hogy az örök ige köti össze a múltat, a jelent és a jövőt. Hatalmas ajándék-volta éppen abban van, hogy jelenné teszi az eljövendő beteljesedés bizonyosságát. Annak erejét, szabadságát, örömet. Ébren tartja remény-ségünket. Mindazt, ami szótartása, hatalma, szeretete alapján követ-kezik. — De ez az ige tanít bennünket arra is, hogy felelősen lássuk jelenünk dolgait. Megtanít különbséget tenni az igaz és nem igaz között. A fontos és nem fontos között. Elteti hitünket, Melegíti szívünket. A jóra tereli értelmünket. Tettekre mozdítja akaratomkat. Meghökken-t, megtorpant és megvigasztal. Mindig azt adja, cselekszi velünk és álta-lunk, ami a legfontosabb, a legsürgősebb, a legéletrevalóbb.

Rádöbent idejében a vigyázás, éberség szükségességére. Arra, hogy vigyázzunk magunkra. A pusztá dátumozás, számitgatás bizony meg-csalhat. Sok példa bizonyítja ezt. Ennek izgalmát és gondját nyugodtan vessük el. A vigyázásunk legyen mindig halaszthatatlan és ne legyenek benne törések, hézagok. Krisztus maga adja tudunkra ismét vissza-jövelele kiszámíthatatlanságát, hirtelenségét. Ez teszi sürgőssé, mind-halálíg időszerűvé a vigyázást. Sem az élvezetek kábítása, fogsága, sem pedig az anyagiak gondjának gyötrelme nem keríthetik hatalmuk-ba Krisztus népét. Akkor sem, ha ennek lehetősége egyre tágul. — Mindez azonban a vigyázásnak csak egyik, inkább negatív oldala. Még fontosabb Isten akaratának készséges cselekvése. Az ige rendszer hallgatása. A buzgó, a becsületes imádság, könyörgés. A vigyázást mégis akkor értjük és gyakoroljuk helyesen, ha igéjét cselekedünk, éljük és szolgálattá válnak imádságaink.

Jézus mindig nagyon kiemelte azt, amit az útra fontosnak tartott. Azt adja és abban siet segítségünkre. Lelkünkre köti a két ádvent között, hogy üdvösség kizárólag általa van és lesz. De a kikerülhetetlen számadás, ítélet alapja az életünk, a cselekedeteink lesznek. A második ádvent vigasza úzze el a késő bánat rémét. Segítsen áldott, gazdag életre. Olyanra — telik az Úrtól —, amelyik világunk legégetőbb ügyei-ben is áldásnak bizonyul.

Szabó Gyula

ADVENT 2. VASÁRNAPJA

Lukács 21,25—36

„Mondd meg nekünk: mikor lesz ez, és mi lesz a jele a te eljövetelednek és a világ végének?” (Mt 24,3b. v.ö. Lk 21,7.) — Jézus tanítványait izgatták ezek a kérdések. Értésükre adja, hogy a földi lét vége nem jelenti mindennek végét, sőt éppen ekkor veszi kezdetét Jézus Krisztus dicsőséges és hatalmas uralkodása.

Készüljön minden tanítvány erre az egész világot megrendítő eseményre. Jézus szavai biztatnak, hogy az ő visszajövetelével beteljesedik Isten országának örömteli ígérete; intenek, hogy éberben várjuk a nagy királyt; figyelmeztetnek, hogy úgy éljünk, hogy megállhassunk majd az Emberfia előtt az ítéletkor.

A megjelölt igeszakasz egyrészt vázolja a bekövetkező eseményeket. A Messiás jövetele és az ítélet előrevetítése megfelelt a zsidóság várakozásának és reménységének is. A lényeges eltérés az, hogy Jézus itt második eljövételéről beszél. Kérdés az, ki mit és hogyan vár.

Jézus hatalma és dicsősége visszafogottan jelentkezett földi működése során. Tanítása, csodái, emberszeretete azonban már akkor bepillantást engedtek isteni lényébe. Nem egy ember szembesült a „kicsoda ez?” kérdéssel, sőt választ is kapott erre. Visszajövetelekör majd teljes valóságában megmutatkozik isteni hatalma és dicsősége. Ez nyilvánvaló lesz mindenki előtt.

Az Emberfia Krisztus — aki valóságos Isten és valóságos ember — isteni dicsőségében fog megjelenni az emberek között, akikért Isten Fia létre emberre lett, hogy szabadulást hirdessen (Lk 4,18) és azt élete árán biztosítsa is minden ember számára. Szabadítása, váltságműve a parusiában teljesedik ki. Az Emberfia úgy jelenik majd meg, mint a halálon is győztes, diadalmas, megdicsőült Úr. Az övéinek ekkor lesz teljes az örömük.

Még a természeti világ rendkívüli, apokaliptikus jelenségei is azt mutatják, hogy közeledik a mindenség hatalmas Ura. Ezek nyilván csak a keretek. Nem ezeken van a hangsúly, hanem akit kísérnek.

Mai katasztrófák, elemi csapások is az utolsó idők, a végétélet érzését keltik. Így ezek is figyelmeztethetnek bennünket a végre. Anélkül, hogy mindenbe az utolsó idők jeleit akarnánk belemagyarázni, inthetnek a változó világ mai tragédiái, kataklizmái is: Ember, vgyázz! Nézz szembe életteddel, haláloddal!

Mi Jézus mondanivalója visszajövetelével kapcsolatban? Figyelmenket egy fontos dologra irányítja. A világ változó, időleges, mulandó. Az örökkévaló Isten teremtette és Ő tudja annak végét. Ugyanígy a világ javai is az elmúlás kényszere alatt állnak. Ezek nem lehetnek mérvadók Istenhez való viszonyunkban. Csak az Ige, Jézus beszéde változhatatlan, maradandó, amely megmutatja számunkra az Istenhez vezető utat. Bethániában is ezt tanítja Jézus Mártának: „...kevésre van szükség, valójában csak egyre” (Lk 10,42). Jézus beszédére kell figyelnünk, hogy valamiképpen el ne sodródjunk (Zsid 2,1).

Mit mond ez az ige? Egyrészt: „Közeledik megváltásotok ideje” és „közel van az Isten országa”. Egyértelműen kapcsolódnak ezek Jézus személyéhez: „...mert nem adatott az embereknek az ég alatt más név, amely által üdvözülhetnénk” (ApCsel 4,12).

Másrészt lesznek jelek — mint a példázatban a fügefa és más fák —, amelyek a bekövetkező eseményekre utalnak. De nem a mi dol-

gunk számolgatni, sürgetni elérékezésének idejét. A mi dolgunk egészen más.

Jézus kimondott szava vigyázásra int. Ismeri az élet gondjait, terheit, tudja, milyen hamar ránktelepszene ezek. Tudja azt is, milyen sokan keresik valami miatt a mámort, mulatozást. Ezek a hívő embert is megkísértik. Komoly veszélyük az, hogy elvonják figyelmünket az éber várakozástól. De egyébként sem komoly a várakozásunk. Ezért hangsúlyozza Jézus azt is, hogy imádkozva készüljünk (36. vers). Thomas Carlyle (1795—1881) angol író mondja el apjáról, hogy rendszerint így zárta esti imádságát: „Uram, három dologra készíts elő: a halálra, az ítéletre és az örökéletre”. „Mindennek vége pedig már közel van: legyetek tehát bölcssek és józanok, hogy imádkozhassatok” (Pt 4,7).

Az Úrtól tanult imádságban gyakran mondjuk: „...jöjjön el a te országod...” Vajon ki mit ért ezalatt és várja-e az Emberfia visszajövetelét? Csak aki elment, azt tudjuk visszavárni. Sok hívünk éppen azt nem hiszi, hogy Jézus feltámadt és felment az Isten jobbjára. Pedig csak ennek elfogadásával várhatjuk őt vissza, aki „eljövendő ítélni élőket és holtakat”.

Jézus intése rámutat a világ viszonylagosságára, mulandóságára. Viszont ebben a világban éljük napjainkat, javaival. Az ítéletben Urunk előtt kell számot adnunk, hogyan éltünk javainkkal, mit cselekedtünk. Mindenkinek oda kell állnia, nekem is (2Kor 5,10). Jézus az igében tanítványait készíti az ítéletre.

Nem ismereteinkről adunk számot. Jézus cselekedeteinkről, tanúságtévő, szolgáló életünkről kérdez majd. Hiszen hitünk és szolgáló szerzetünk összetartoznak. Az apostoli korban az eleven várakozás mellett hangsúlyos volt a cselekvő keresztyén élet fontossága is. Ma sem lehet másként. Jézus példája világos: szerette és élte az igazságot, beleértett az emberek sorsába és segített rajtuk, vitte a békeség evangéliumát, szolgált alázattal, kereste Atyja dicsőségét, elébement az ítéletnek kereszthalálával. A tanítvány követi mesterét. Ma sem lehet senki visszavonult, csak belsőszoba-keresztyén.

Krisztus beszéde megmarad örökké — ez adja a vasárnap jellegét. Önvizsgálatunk egyrészt az lehet: mennyire fogadjuk el beszédét? Szükséges, hogy Krisztus beszéde lakozzék bennünk (Kol 3,16). Másrészt hogyan készülünk Urunk eljövetelére? „...minden igaz keresztyénségnek egyik ismertető jelévé lett a jövődőre feszült Krisztusvárás” (D. Dr. Pröhle: A hit világa). Örömrünk egyik forrása ez a várakozás, hiszen majd Vele lehetünk.

Göllner Pál

ADVENT 3. VASÁRNAPJA

Mt 11,2—10

Keresztelő János kimondott és ki nem mondott kérdése textusunk. Az utóbbi existenciális sürgősséggel veti fel: ha Jézus a Messiás, miért nem szabadítja ki a Holt-tenger túlsó partján levő Machárus erődtüme ny börtönének sötét cellájából? Hiszen azt prédikálja: Azért jöttem, hogy a foglyoknak szabadulást hirdessek. (Lk 4,18) De még

csak meg sem látogatja. (F. Rienecker) Keresztelő kérdése mögött csalódás és hamis várakozás rejtőzik. Szerinte az igazi Messiásnak kézébe kellene venni az uralmat, tömöríteni kellene a választottakat és győzelmet kellene aratnia ítéletével mindenki felett. Jézus azonban egész működésével, „messiási cselekedeteivel”, nem felel meg Keresztelő elvárásának. Az ítélő, kezében pallost tartó Messiás cselekedetei helyett a mentő, szolgáló Messiás szándékával cselekszik Jézus. „Keresztelő János éppen a legnagyobbat nem értette meg Jézusban: azt az utat, hogy Jézus nem ítélni, hanem a világot megmenteni jött el. Éppen „csak” az evangéliumot nem értette meg.” (Pröhle) Az ÓT-i idézet: Ézs 35,5k jelzi, hogy az idők teljessége elérkezett — s ezt Jézus magára vonatkoztatja — de az ígéretekől hiányzik a népek megbüntetésének gondolata, amelyre fel kell figyelnünk.

Keresztelő kérdése időileg korábbi, mint amikor a Beszédforrást (Q) szerkesztették, s hogy a gyülekezet megőrizte Jézus szavait — a kérdésre adott választ — mutatja, hogy később sem került teljes nyugvó pontra a Messiás-kérdés. A gyülekezet nyilvánvalóan segíteni akarta a kétkedőket a bizonyosságra jutásban, mint ahogy ma is ez az igehirdetés egyik feladata. (E. Schweizer)

A szegényeknek az evangélium hirdettetik — értelme azonos az első boldog mondásával. Azé Isten szeretete, aki előtte egészen szegénynek, mindenestül rászorultnak vallja magát. Jézus csodái (betegek gyógyulása, vakok nyerik vissza látásukat...) hatalmának jelei. Önmagukban nem ébresztenek hitet, hanem *döntés* elé állítanak és hitre hívogatnak. Jézus cselekedeteinek és csodáinak értelme az előtt nyílik meg, aki hallgatja is az Ő beszédét. A hit bizonyossága válasz a megszólító ígére.

Amíg Keresztelő Jánosból a fenyegető halál a kétséget váltja ki, addig Jézus ugyanezt az utat később tudatosan vállalja. Az előhírnök — tudatlanul — előrevetíti a Küldött sorsának beteljesedését.

Adventi kérdések

Ádvent a karácsony hírnöke. Gyertyái lángja előrejelzi a karácsonyi éjszaka fényességét. Ahogy Keresztelő János is előrejelzi szolgálatával a Messiás érkezését, sőt saját tragikus sorsának beteljesedésével az Isten küldöttének az Atyától rendelt útját is. Ádvent: előkészület a karácsonyra. Ajándékvásárlás lázas izgalma. Örömvárás. Számptalan kérdés vár választ. Mit ajándékozunk? Hogyan alakítsuk az ünnep tartalmát és formáját? Amikor eldöntjük, végül is hogyan ünnepelje családunk a karácsonyt, akkor arra a kérdésre válaszolunk:

I. Mit várunk a karácsonytól?

Keresztelő János Machärus börtönének pincéjében várja a holnapot. Talán egy halvány fénynyaláb beszüremlik cellájába. Mikor jön Jézus meglátogatni? Mikor üt a szabadulás órája? Vagy talán a kínos halál keserű poharát kell megköstölnia?

Mi egészen más körülmények között készülhetünk a holnapra, a közelgő karácsonyra. Kényelmes otthonokban meleg családi fészekben. Várjuk, hogy karácsonykor újra együtt legyen a család. Legyen időnk beszélgetésre, legyen időnk egymás meghallgatására. Hazajön a távolba

szakadt gyermek, megérkezik a katonafiú, itthon van a kollégiumban lakó gimnazista. Fájdalmas jelenség azonban, hogy a családi beszélgetés milyen könnyen perpatvarba, végnélküli civakodásba csap át, ha nincs köztük megértő szeretet.

Sokan az ünnep csendjét és nyugalmát várják. A hétköznapiok leverő lármája, az ünnep előtti fárasztó rohanás után végre egy kis csend. Méltán írja Ladányi Mihály költőnk:

Nagy a ricsaj hússzagú rezervatumaiban
huszadik század.
Az esték meghitt csendjében csak az öregek
és a költők üldögélnek.

A nyugalomnak és a csendnek az óráján nem találjuk-e szembe magunkat életünk megoldatlan kérdéseivel, üres önmagunkkal, tartás nélküli belső személyiségünkkel?

Mások karácsonyban az ünnep áhítatát keresik. A karácsonyfa gyertya fénye, a meghatódott gyermekarcok, szentesti muzsika a külső keret. Ha máskor nem, legalább karácsonykor részt vesznek az istentiszteleten is. De nem lehetne az egész esztendő, sőt egész életünket az ünnep áhítatában meggazdagodva eltölteni?

A karácsonyvárás kifejez valamit belső vágyainkból. Szabadulni szeretnénk, mint Keresztelő a börtönből, mi pedig:

- emberi kapcsolataink szétszakadozottságából,
- életünk sokszor fölösleges hajszájától,
- életünk ünneptelenségéből és áhítatnélküliségéből.

Mit várunk a karácsonytól? — Olyan lesz az ünnepünk, ahogy előkészülünk rá, azt kapjuk, amit készítünk belül önmagunkban. Vagy talán mást is? Amit mások készítenek nekünk. Isten is készít ajándékot, a legdrágábbat: Jézust.

II. Mit várunk Jézustól?

— Legyen ránk gondja, törődjön velünk, hordozzon minket. Urunknak van is bőven ígérete:

Fejetek hajszálai is meg vannak számlálva.

Veletek vagyok mindennap a világ végéig.

Tudja a ti menyei Atyátok, mire van szükségetek.

Keresztelő is ezt várta, de mintha csalódott volna. Hányszor gondolják ezt keresztyének is. Ha pedig az ellenkezőjét tapasztalják, hitük kártyavárként összeomlik. Gyötrő kétségek között sem szabad felejteni: A mi gondolataink nem mindig Isten gondolatai, a mi utaink nem mindig Isten útjai.

— Oldja meg Jézus és a keresztyénség a világ hatalmas feszültségeit és növekvő gondjait. Sújtson le az igazság pallosával a gonoszokra, juttassa diadalra az emberiséget, a jogot és szeretetet. Ha nem teszi Jézus és egyháza, akkor a belső csalódás messze sodor a megígért Messiástól? Ha nem teszi, nyilvánvalóvá válik, hogy a keresztyénség nem tudta betölteni küldetését, nincs helye a történelem színpadán. Nem szabad sohasem felejtenünk, hogy Jézus erői, a megváltás erői már hatnak, működnek világunkban. Ha egyszerre abba maradna kisugárzásuk, akkor vennénk észre kiáltó hiányukat. Hiszen mindenütt, ahol igazságosságért és békéért kiáltanak, Jézus erői nyilvánulnak

meg. Hiszen mindenütt, ahol a meleg szív együttérzése és segítőkészsége cselekszik, Jézustól tanult szeretetet adják tovább. Hiszen mindenütt, ahol megbocsátani tudnak és a gyűlölet lángjai kialszanak, Jézus akarata érvényesül és a keresztjének ereje győz a szívekben.

Bizonyos azonban, hogy még nem eléggé hatották át egész embervilágunkat a Jézus erői. Rajtunk is múlik, hogy diadalra jusson, terjedjen és növekedjék az igazságosság, az emberiesség és a béke. Rajtunk is múlik, hogy több melegség, mélyebb együttérzés és tettekre kész segítőkészség jellemezze keresztényiségünket. Rajtunk is múlik, hogy több legyen a megértés, a megbocsátás és a jószág környezetünkben.

III. Mit ad Jézus nekünk?

Bizonyosságra akar eljuttatni. Ahogy Keresztelő Jánosnak is üzeni: A vakok látnak, a sánták járnak... S Jézus műve azóta is folytatódik. Ezért hirdetjük: — értelme van az életünknek a másik segítő felkarolásában, s ez gyógyító szolgálat is. Ezért hirdetjük: — tisztulhat az életünk Jézus élete fényében, ahogy a leprások megtisztultak. Ezért hirdetjük: — távlata van az életünknek, amely Istennél jut céljához: boldog, aki Jézusban — az értünk életét adó Messiásban meg nem botránkozik.

Vincent van Gogh (1853—1890), a református lelkész családból származó neves festő írja egy alkalommal:

„Jó dolog abban a hitben megmaradni, / hogy minden csodálatos, nagyobb mértékben, / mint felfogni tudánk. / Mert az az igazság és ez jó: / érdemes érzékeny és gyengéd szívvel élni. / Szép dolog az elrejtett dolgokról mindent tudni / e világ bölcsei és értelmesei előtt. / A szükség mégis nem csekélyebb, / mint a Végtelen és a Csodálatos. / És az ember jól teszi, ha kevesebbel nem elégszik meg, / és nem érzi otthonosan magát, míg el nem érte. / Ez az értelme annak, amit nagy emberek / műveikben kifejezésre juttattak, / azok, akik több után kerestek s többet dolgoztak, / jobban szerettek, mint a többiek; / azok, akik az élet tavára eveztek, / akik kimerészkedtek a tengerre is. / Ezt kell nekünk is tennünk, ha valamit el akarunk érni / és ha néha előfordul, hogy egész éjszaka dolgoztunk, / és nem értünk el semmit, / akkor sem szabad feladni, hanem a hajnali órán / hálóinkat újra ki kell vetnünk fogásra.” Az élet értelmének ilyen bizonyosságára az jut el, aki eljutott a Messiás bizonyosságára is: Jézushoz.

IV. Mit vár tőlünk Jézus?

Nem csupán adventi hangulatot, amely kedvessé teheti karácsonyvárástunkat. Nem csupán vallásos érzést, amely örül az ünnep érkezésének. Nem csupán kegyességet, amely adventi áhítatunk külső kerete. Nem csupán jó szándékú értékelést, amely sokra tartja Jézust és a keresztényiséget.

Jézus személyes döntést vár tőlünk, egyértelmű döntést mellette, amely elfogadja Urának s a hétköznapok során mindennapi cselekedeteiben követi Őt.

Ő cselekedett értünk, cselekszik ma is. Most rajtunk a sor. Hamarskjöld, egykori ENSZ főtitkár naplójában olvasható: „Én nem tudom, hogy ki vagy mi tette fel a kérdést, azt sem tudom, hogy mikor

tették fel. Egyszer *igent* mondtam valakinek. Ettől az órától megérintett az a bizonyosság, hogy életemnek értelme van és ez az élet — alázottságban — célba ér. Ezen óra óta tudom, mit jelent: nem hátratekinteni, mit jelent: nem aggodalmaskodni. A leghosszabb út — az út befelé (a szívbe). Ha az idő elérkezik, Isten magához veszi övét.”

Döntsünk Jézus mellett — teljes bizonyossággal! Döntsünk az élet különböző helyzeteiben is Jézus igéje szerint!

Szebik Imre

ÁDVENT 3. VASÁRNAPJA

Máté 11,2—10

Kételkedés; ezzel a szóval válaszolhatunk arra a kérdésre, mi indította Jánost arra, hogy tanítványait Jézushoz küldje. Keresztelő János, aki Máté evangélista szerint a Jordán partján maga mondta: „Nekem volna szükségem arra, hogy megkeresztelj”, a börtönben elbizonytalanodik. Messiást várt, szabadítót az Eljövendőben, és most börtönben van. Nem egyeztethető ez össze várakozásával.

A kételkedés a keresztyén élet velejárója is. Hitünkben elbizonytalanodunk, sokszor épp olyankor, mint Keresztelő János is, nehéz élethelyzetekben. Szükséges, hogy az ilyen elbizonytalanodások idején vizsgálódjunk, vajon nem a várakozásunk hamis? Nem mást vártunk-e, mint amit Isten nyújtani akar? Emellett biztatás is ez az ige: nem szabad a keresztyén embernek elcsüggedni. Tanulhatunk Keresztelő Jánostól: keressük mindig újból a megbizonyosodást, a legképtelenebb, a legnehezebb élethelyzetekben is. A hitre jutásnak, a hit megerősödésének alapfeltétele ez a bizalom.

Örömhír az, amit János tanítványain keresztül Jézusról megtudhat. Jézus szavai és tettei azok, amelyek a megbizonyosodást nyújtják. Jézus szava az ige, az élő beszéd. Tette, a megváltás a pecsét Messiás voltán.

Jézus ismeri a mai embert. Akinek tudása, elbizakodottsága, gögje sokfelől döngeti a keresztyén ember hitét. Kisgyermek kortól idős korig milliónyi szellemi ráhatás közt Isten a mai embernek is nyilvánvalóvá teszi szeretetét, hatalmát. Szól Jézus szava, az örömhír, az evangélium. Keresztyén ember most lehet bizonyos abban, hogy a megváltás valóban megtörtént — Jézus az igazi Eljövendő — és a megváltásnak személyesen részesei vagyunk.

Ádvent — *várakozás*. Sokféle várakozás volt az Ószövetség népében. Vártak Szabadítót, Megváltót, Királyt. Földi hatalmasságként várták a Messiást — ez a várakozás hamisnak bizonyult. Jézus nem hatalommal, dicsőséggel, uralkodásvágygal érkezett a földre. Szolgálni jött alázasan, és azért, hogy életét adja mindenekért.

Várakozásban élünk, ádventben. Jézus újbóli eljövele még előttünk áll. Helyes a várakozásunk? Úgy várjuk, ahogy valóban kell keresztyén embernek Jézus érkezését várnia? Életünket Jézus visszajövele, az ítélet felől kell szemlélnünk. Nem tétlen várakozás a feladat! Igénkben is elhangzik: menjetek és mondjátok el. Ugyancsak hangsúlyos: a követ, aki elkészíti az utat. Szó és tett a keresztyén várakozás formája. Nem uralkodásvágy, hanem alázat, szolgáló élet.

Küld Jézus mindnyájunkat: mondjátok el. Nem kerülheti ki ezt a küldetést a keresztyén ember. Nem háríthatja papokra, hivatásos szószólókra. Elsősorban legszűkebb emberi körünkben, a családban komoly feladat ez mindnyájunk számára. Hogyan nevelődhetnek keresztyén hitben azok a gyermekek, akiknek a szülők és keresztszülők nem *szólnak* a hit dolgairól?

Gyülekezet tagjai egymás közt tudnak-e Isten küldöttei lenni? Nem egyszerűen abban merül ki keresztyénségünk, hogy egy-egy bibliai idézetet, vallásos frázist oda-oda vágunk egymás fejéhez, sokszor ítélező jelleggel. Megérezzük-e, mikor van rá szükség, és tudunk-e a kellő időben kellőképp szóban is rámutatni Urunkra?

Küldöttek vagyunk. Keresztyén életünkkel, cselekedeteinkkel Urunkról kell tanúskodni. Ahogy a Mester lehajolt betegekhez, elhagyottakhoz, szegényekhez, úgy kell a tanítványoknak is tenniük. Meg kell állnunk rászorulókkal mellett, a családban, munkahelyen, társadalomban.

Jézus kiemelten foglalkozott a szegényekkel. Ma körülöttünk anyagi értelemben vett szegény alig-alig akad, s ha igen, nagyon gyorsan tudnak rajta segíteni. Észre kell vennünk az anyagi jólétben is belülről nagyon-nagyon szegény és elesett, segítségre szoruló embert! Meg kell látnunk azt, aki szóbeli vagy fizikai segítségünkre szorul, és talán ezáltal Jézushoz is közelebb kerülhet.

Ahogy Jézus mindig mindenkin segített, tudjunk szolgáló szeretettel fordulni emberek felé. A vasárnap epistolai igéje: 1Kor 4,1—5. Keresztyén életünk méltó legyen Krisztus szolgálóihoz, Isten titkainak sáfáraihoz, hogy hűségesnek bizonyulhassunk.

Rác Miklósné

ÁDVENT 4. VASÁRNAPJA

Jn 1,19—28

Karácsony árnyékában vagy fényében?

Ádvent utolsó vasárnapján, karácsony küszöbén joggal vetődik fel az igehirdetőben a fenti kérdés. Aranyvasárnap forgatagában, az ünnepre való készülődés lázában vajon mit tudunk még prédikálni, amit nem mondtunk már el az előző ádventi igehirdetések során, és amit még nem „tartogatunk” a nagyünnepi szolgálatokra? Vajon törvényszerű-e, hogy ahol nagy a fény, ott nagynak kell lennie az árnyéknak is, vajon elkerülhetetlen-e az, hogy a nagyünnepek közelében elszűrüljenek az előtte és utána levő vasárnapok? Vajon nem éppen azért üresek sokszor nagyünnepeink, mert hiányzik a megfelelő „rávezetés” előtte és a „levezetés” utána?!

A fenti kérdésekkel és kétségekkel küszködő igehirdető számára kitűnő alapot ad textusunkban Keresztelő János „ádventi” igehirdetése. Nyilvánvaló, hogy ezen a vasárnapon is végső soron az érkező Urat kell meghirdetnünk, de úgy, hogy közben komolyan odafigyelünk az Eljövendőre mutató prófétai igehirdetésre. Nem Keresztelő János a vasárnap központi alakja, a „nap hőse” —, ha azzá tennénk, éppen az ő igehirdetését értenénk teljesen félre. De ugyanakkor komolyan kell vennünk Luther szavait, aki szerint ebben az evangéliumi szakasz-

ban benne rejlik az Újszövetség igehirdetői hivatalának lényege. Való igaz, hogy azóta sem tudtuk Keresztelő Jánosnál tömörebben és jobban megfogalmazni az egyház igehirdetői szolgálatának lényegét: Krisztusra mutatva a figyelmet, az érdeklődést, az esetleges hódolatot magunkról az Eljövendő felé irányítani. Az önmagát „reklámozó” egyház szolgálata rövidzárlatos és meddő. Ha nem tudunk túlmutatni önmagunkon, tovább az Eljövendőre, prédikációnk lehet szép szónoki teljesítmény, de tartalmára nézve csak vallásos propaganda.

Nálunk még nincs karácsony!

„Nálunk már karácsony van” — reklámozzák árukészletüket áruházaink, de ez a reklámszöveg már több, mint ügyes kereskedelmi fogás. Egy kicsit szimbóluma annak a megszürkülésnek, megüresedésnek és elsvárosodásnak, ami karácsonyi készülődésünket és ünneplésünket oly sokszor jellemzi. Ezt a szomorú tünetet pár éve egy neves írónk egyik folyóiratunk karácsonyi számában így summázta: hogyan nevezhetjük még karácsonyt a szeretet ünnepének, amikor már alig tudunk igazán szeretni és igazán ünnepelni?! De vajon mi hiányzik külsőségeiben igazán gazdag és csillogó készülődésünkből és ünneplésünkből? Nagyon egyszerűen és tömören fogalmazva talán éppen az, ami igazi örömet ad az ünnepnek: a meglepetés izgalma. Már jeles nemzeti ünnepeinknél is megfigyelhető, hogy a tényleges ünnep előtt már szinte minden megtörténik: új létesítmények átadása, kitüntetések, jutalmak kiosztása, ünnepségek, megemlékezések sora... S mi marad a tényleges ünnepnapra még? Talán már semmi, vagy alig valami, vagy éppen egyenesen már csak az „előünneplések” fáradtsága. Ugyanez a jelenség kísérti gyakran karácsonyunkat is. Megdöbbenve tapasztalhatjuk gyermekeket kérdezgetve, hogy sok családban „divatba jött”, hogy a gyermekek előre szinte „megrendelik” az ajándékokat, esetleg ők maguk választják ki és veszik meg. Lehet-e még csodálkozni, ha mindezek után alig valami marad meg a szenteste csengőszót váró izgalomból és a meglepetések örömeiből?!

S hogy ennek a kortünetnek mi köze ádventi igehirdetésünkhöz? Úgy érzem, gyakran keresztyén ünneplésünket is hasonló tünetek jellemzik. Vajon várunk-e még valóban valamit a karácsonytól, számítunk-e még igazi meglepetésekre, ajándékokra? Tudunk-e még ma is úgy nézni Jézus Krisztusra, mint aki nemcsak az egyik közénk jött Megváltó, hanem egyben az újra eljövendő Úr is? Vajon ádventi várakozásunk nemcsak valami rutinszerű „utánérzés”, a gyermekkor utáni nosztalgia, emlékezés csupán, ahelyett, hogy eleven, feszült Krisztusvárás lenne? Keresztelő János igehirdetése éppen ebbe az irányba segíthet minket tovább.

„Akit ti nem ismertek...”

Keresztelő János fenti szavait lehetne vádként, ítéletként is értelmezni, de textusunk összefüggésében sokkal inkább evangéliumként, sokat sejtető ígératként, reménységként kell meghallanunk és szabad elfogadnunk. Valaki közeledik, érkezik, aki legmerészebb várakozásainkat is messze felülmúlja, akinek nagyságát két évezred alatt sem tudtuk teljesen felfogni, és karácsonyi igehirdetések sora sem tud ki-

meríteni és „végigprédikálni”. Ő sokkal több, mint összes Vele kapcsolatos ismeretünk és megtapasztalásunk. Keresztelő János az Ószövetség hatalmas szavú prófétáját, Ézsaiást hívja segítségül, hogy valamiképpen érzékeltesse a közelgő esemény páratlanságát, az érkező Úr nagyságát: „Építetek utat a pusztában az Úrnak!..” (Ézs 40,3—5.)

A prófécia szavaiból világos, hogy az érkező Urat megfelelőképpen felkészülve kell fogadni. Viszont éppen Keresztelő János igehirdetése teszi egyértelművé, hogy ez a felkészülés elsősorban belül önmagunkban kell, hogy megtörténjék. Önmagunk helyét, értékét kell felmérnünk reálisan az érkező Úr előtt, amit Martin Doerne kicsit kiélezetten így fogalmaz meg: „mi semmik vagyunk, Ő a minden!” Keresztelő Jánossal együtt kell beismernünk, hogy nem vagyunk méltók Őrá, még a legmegalázóbb, leghétköznapibb szolgálatára sem (a saruszij megoldása rabszolga munka volt), s hogy Ő mégis lehajol hozzánk, sőt Ő maga akar nekünk szolgálni — ez igazi karácsonyi szenzáció, meglepetés, ajándék.

„Akit ti nem ismertek”, Ő a meglepetések Istene lehet az igazi ajándék 1981 karácsonyán is az ünnepi készülődésbe már belefáradt fiataloknak éppúgy, mint a karácsonytól már semmi újat sem váró időseknek. Így kaphat a vasárnap oltári lekiójának felszólítása igazi értelmet és indokot: „Örüljete az Úrban mindenkor! Ismét mondom: örüljete!”

Gáncs Péter

ÁDVENT 4. VASÁRNAPJA

Jn 1,19—28

A *textus*: A 19. v. mintegy címe a következő szakasznak, mely két részre oszlik: a) negatív bizonyágtétel: „Én nem a Kr. vagyok” — ez a voltaképpeni *textus* és folytatása: b) pozitív bizonyágtétel: „Íme az Isten Báránya”.

20. v. „ouk érnészató” — „nem tagadta meg” — t.i. a Jézus Krisztusról szóló, bár negatív formájú — bizonyágtételt. A Róla való bizonyágtételt megtagadni annyi, mint Őt magát megtagadni. (Jn 9,22.)

21. v. „Illés” — v.ö. Mal 1,3,1 és 22. Jézus Illésnek mondja Keresztelő Jánost (Mt 11,14; Mk 9,13). „A Próféta” ld. 5Móz 18,15. A zsidó várakozás értelmében mindkettő messiásszerű alak. Ezért mondja Keresztelő, hogy ő egyik sem.

23. v. És 40,3-at idézi. Ennek háttere a) a Babilonból hazatérő zsidók számára hirdette JAHVE közeledtét. b) Keresztelő J. korában „az ÚR közeledte” = a Messiás eljövetelel.

25. v. Ha Keresztelő János messiási alak volna, keresztségét ez magyarázná.

26. v. Keresztsége „csak víz”. Ha „tűzzel és Szentlélekkel” keresztesse, lépne fel Messiásként, aki Ez 36,26—27 értelmében „új szívet és új lelket ad”, „akit ti nem ismertek”. A zsidók várakozásában a Messiás kezdetben ismeretlen, semmi hatalma nincs, míg Illés fel nem keni és mindenki előtt nyilvánvalóvá nem teszi. Ez Krisztus történetében többször visszatérő eset: keresik, de nem tudják v. nem akarják Őt felismerni. (Jn 5,45 kk. és Ókereszttyén Írók I. 248. o. 1. bek. Justinus Dial. c. Triton.)

A textus mondanivalója: Évezredes vágyakozás és várakozás csendül ki ebből az ismert ádventi igéből. Ez a vágy a Szabadító után szorosán kapcsolódott a zsidó nép jövőlátásához. Végeredményben egy becsületes kereső és minősítő eljárás az, amit a zsidók az ügy érdekében lefolytattak Keresztelő személyével és küldetésével kapcsolatosan. Nem fogadtak el akárkit. Tudni akarták, képes-e beváltani a hozzá fűzött várakozást. Népére gyakorolt nagy hatását mutatja, hogy magával a Krisztussal, az Istentől küldött, isteni erővel és hatalommal rendelkező szabadítóval, a Messiással azonosították.

Keresztelő János a közhangulat ellenében bátran kimondta: nem az, akinek gondolják: sem nem Illés, sem nem a Próféta, sem nem Lélekkel keresztel. A válasz csalódást kelt. Ki hát a Keresztelő? — Csak egy hang. Személytelen, és így még inkább a lényegre irányítja a figyelmet: a megoldást nem az ő személyében találják, hanem abban, Akire mutat.

Mit várunk mi? Nem kevesebbet, mint a zsidók: egzisztenciális problémáink megoldását. És keressük hozzá a megfelelő módot és személyt, a legmegfelelőbbet.

Ez nem jelent ölbe tett kézzel várakozást, hanem sokszor világ-méretű küzdelmet: A tonnaszám szemétbe dobott kenyér miatt — és az éhhalállal küzdőkért. A veszekedő és gyűlölködő szomszédok és munkatársak miatt — és a békés egymás mellett élésért. A személyes bosszú indulata miatt — és a világfeszültség enyhüléséért. Az erőszakos cselekmények (terror) miatt — és az ellenfél vagy ellenvélemény tiszteletben tartásáért. A csak a magaménak, a magam érdekének hangoztatása ellen — és a szülői és gyermeki szeretetet nem nélkülöző otthonokért. A góg, túltengő vallásos öntudat és sovinizmus ellen — és minden jó ügyben való együttműködésért fajra, nemzetiségre és világnézetre való tekintet nélkül.

A zsidók problémáink megoldását a Messiás eljövételében látták és remélték. Ma naivitásnak tartanánk, ha valaki egyetlen személyben látná számtalan égető nyomorúságunknak nem is a megszűntét, de legalább is enyhülését. Azok a testvérek, akik ezen a vasárnapon hallgatják Isten igéjét, mindezekben a törekvésekben kell, hogy élen járjanak. Nem vonhatják ki magukat ebből a világból, nem szigetelődhetnek el egy gyülekezet közösségében a kívülállóktól. Élvonalba kell beállnunk mindenütt, ahol egymásért tenni kell valamit.

Egy ponton válik munkánk speciálissá: nem az egyház, nem a tan, nem a keresztyén életforma a megoldás. Feladatunk: rámutatni Arra, aki „az atyák szívét a fiakhoz” tudja hajtani, Aki teljes külső-belső megújításra képes, gondolkodásban, magatartásban és hozzáállásban. Új szívet és új lelket adhat.

Ez az evangélium: Figyeljete fel! Itt van közel, sőt, Ő maga közelít! Nem a mi általunk képzelt megoldást hozza, hanem az igazi és teljes szabadulást! Ez a szó hangozzék bennünk, azt visszhangozzuk tovább!

Asbóth Lászlóné

Ádventi sorozat 1981-ben

Ádvent! Az ember szinte csüggedten ejti ki ezt a szót. Érthetővé tehetjük-e ma egyáltalán valakinek, mit értünk ezen. Utcán, munkahelyen, gyülekezetben, otthon. Ki figyel oda, hogy Jézus eljött, jön, és jönni fog. „Az Embernek Fia ha eljön, vajon talál-e hitet a Földön?” „Ég a gyertya ég, el ne aludjék...” halljuk a gyermekek énekét. Augustinus életében egy gyermekének indította el a megtérést. Szemmemmel kereseam a ma augustinusait. Kishitű vagyok. „A kishitű hisz valamit, de csak bizonyos mértékig. Úgy hisz, hogy számít valamire, vagy kételkedik. Hisz, de naivul, ösztönösen és meggondolás nélkül. A próbatétel alkalmával abba a veszélybe kerül, hogy elveszti a fejét. Péter kiugrik a hajóból, rohan Jézus felé, mielőtt gondolkozna. Észre sem veszi hol jár. De jön egy heves szélvihar, s kiesik elragadtatásából, elveszti Jézust szeme elől, majd rémületbe esik és süllyedni kezd. Van azonban annyi hite, hogy felkiáltson: Uram, ments meg engem! és bízik abban, hogy Jézus megszabadítja őt. A kishitűség épp hogy megmenti a vízbefulladásától, de már nem tartja fenn. A kishitűnek az a feladata, hogy fejlődjék, és naggyá legyen. A hit nemcsak egyszeri ajándék, kiteljesedése sok fáradozás, áldozat és gyakorlás árán valósul meg. Feladat marad egész életre, sőt még a halálban is.” (Joseph Ernst Mayer) Ádventben Isten úgy jelentkezik, mint Távolság, ugyanakkor lenyűgöző védő Közelség és gyöngéd Szeretet, — még a kishitűek felé is. Ezért hiszem, hogy az Ő kegyelme erőterében van az utca, a munkahely, a gyülekezet és az otthonunk.

I.

AZ ARANYVASÁRNAPI UTCA

Lk 12,13—21

Ádvent negyedik vasárnapja aranyvasárnap. De a kereskedelem már novembertől biztat az ajándékvásárlásra. Így az egész ádvent egy nagy vásárlási lázban ég.

A boltok tele vannak, de mi mindig mást keresünk, mint ami kapható. Így aztán a valóban szeretet diktálta ötletesség, meglepetés és kedvkeresés is gyakorta zátonyra fut.

Futásunkban állít meg ez az ige. Az első pillanatban úgy tűnik, nem nekünk szól. Karácsony előtt mi éppen nagyon is osztozkodó kedvünkben vagyunk. Talán ezzel is szeretnének biztosítani, hogy minket is hosszútávon szeressenek...?

A legtöbbit nyitjuk ki ádvent idején a pénztárcánkat másokért, és már várjuk, hogy Isten is megveregesse a vállunkat. Ehelyett ránk kiált: Bolond! Sokkol ez a szó. Az „éjjel elkérik a te lelkedet” vagy azért, akinek viszed az ajándékodat. Ezt élhette át a költő, amikor megírta Aranyvasárnap c. versét...?

Aranyvasárnap... Mit vegyek neked?
Nyitva az ég, nyitva a boltok.

Egy kis életet kellene még, ha lehetne,
tűlevél-szagút, hiszen karácsony
közeledik

néhány napos napot az esztendőből
és engesztelhetetlen, nagy téli esőt,
amely veled együtt a földbe mosna.
Amíg te éltél s a gesztenyelombokat
itt bókoltattad a fejem körül,
nem is volt halál —
s ó az a szörnyű helycsere mit tett velem!
Te sehol, a halál pedig zöld befőttés üvegek
homályos domborulatán is körbesétál,
előmászik könyveimből,
mint kenyeres ruhából éhes hangya,
jön a sötétség veled,
a düh, a szégyen,
jön a tolongó semmi,
hálóinged helyett a szemfedőd —
Úristen, most tudom csak, hogy mindenki örült,
akit a halál megérint!
Te is csak beszéltetsz engem,
végig a Mártírok útján magamban,
csöpög számba a lúgos hólé,
pedig már nem is figyelsz.

(Csoóri)

Előrelátó tervezgetéseink ellenére is lehetünk esztelenek. „A gazdag ember számára a halál azért jelent tragédiát, mert csak a halál határán innen volt gazdag és elfelejtkezett arról, hogy gazdagságát átmentse Isten elé!” (Pröhle).

Másokat nem segített meg javaiból, azért volt esztelen. Nemcsak Istenről feledkezett meg, hanem embertársairól is.

Az aranyvasárnapi rohanásban is szolgálhatunk azzal, amit Urunktól kaptunk, azoknak, akikkel együtt:

„Minket zsúfolt villamos döcögtet,
minket hajt fárasztó feladat,
minket metró szája szí be füstnek
s eregetve szürkén visszaad ...

Járunk csak, egymásról mit se tudva,
meglökjük egymást s elbaktatunk.”

(Jevtusenko)

Szolgálhatunk Jézussal úgy is, hogy csak később veszi észre az úti-társunk, a munkatársunk. És míg zsúfolt villamos döcögtet, nem kell-e elmondanod:

„Alá kell szállnod olykor önmagadba.
A harsogó zaj, őrlő tolongás
nyers kényszerétől megnyugvást keresni
szólít a lélek.
Vándor itt a Forrás.
A csönd gyógyít. A csönd lényedbe oltja

az öröm ízét. Fáradt vagy? Pihenj meg,
hogy számot vethess végre önmagaddal...

(Boda)

Az aranyvasárnapi zajból csendbe hív az Isten. A csöndben nem azt hallom már: Bolond, hanem ezt: fiam.

II.

DÜBÖRGŐ ZAJBAN CSEND

Ján 8,1—11

Tavaly az Élet és Irodalom karácsonyi számában olvastam Galsai Pongrác Karácsonyi műelemzés c. írását. Arról ír, hogy karácsony ünnepe előtt dolga akadt a nyomdaüzemben, ahol a Biblia legújabb kiadása készült. Gépek dübörgő zajában akadt meg a szeme az újszövetség egyik csillagpontján, a házasságtörő asszony történetén. A Biblia hatalmas tömegjelenetéről van szó, mégis olyan csendes, mint a gyertyaláng. Mint egy önmagát soha el nem fogyasztó időtlen gyertya égése.

Vártam, hogy ezután majd arról olvasok, hogy a történet csak a későbbi kéziratokban található meg, hogy nem ismerik a régebbi egyházatyák sem, csak a 4. századtól tűnik fel náluk. Vártam, hogy megállapítja, az elbeszélés nem tartozott hozzá a negyedik evangélium anyagához, hogy nehéz megállapítani eredetét. Mindez igaz. A kritikai megjegyzések helyett Jézust állítja a középpontba, „aki akkor is van, ha történetesen nem lett volna... aki némely mondatával és tetteivel példa lehet a hitetleneknek is...”

Megrázó vallomása „két évezred óta annyi fejedelmi zsarnokot, egész és félőrültet, alkalmi nagyságot, exhibicionistát, mezei farkast, a hatalomtól megittasult bakkecskét próbált már követni az emberiség. Miért éppen az Ő porba rajzolt lábnyomát tapossuk el?”

Ezt a cikket minden ev. lelkésznek olvasnia kell. Valahogy így kell ma prédikálni, mellbevágóan, szenvedélyesen. Szórol-szóra idézi az ígét. A csattanónál: „Mózes azt parancsolta a törvényben, az ilyet meg kell kövezni. Te mit mondasz?” — utána jön az alkalmazás: „Ezen el kell gondolkodni. Hát én mit is mondanék? Dübörgő zajban, amit nem csak kívül a gépek, de belül forrongó szívünk is okoz, csendet parancsol ez a kérdés. Egészen emberi, nem vallásos, mindenki számára érthető, horgos nyíl, amit nem tudunk kiszakítani a szívünkéből.” —

Az író őszintén leírja a lehetséges válaszait. Igen, a személyes választ mindnyájunknak magunknak kell megadni. „A nagyjelenet főhőse arra készlet, hogy mindenki átélje a vádolt helyzetét, mintegy azonosuljon vele, s miután vétkébe behelyettesítette saját, más típusú számtalan gyarlóságát, az ítéletet már-már önmagán végrehajtva emelje fel a követ, amelyet különben sohasem szabad elhajítani. Illetve megteheti, de azzal a veszéllyel, hogy a cselekmény elkövetője a paszszív tömegből kilendülve a házasságtörés bűnénél súlyosabb önismerethiányról tesz tanúságot... Érthető, hogy a felszólítás után „Aki közületek nem bűnös, az vesse rá az első követ...” a jelenlevők sorra el távoznak, Jézus egyedül marad a házasságtörő asszonnyal. Azután így szól: „Asszony, hol vannak a vádlóid, senki sem ítél el téged?” „Senki,

Uram!" — feleli az asszony. „Én sem ítélek el. Menj, de többé ne vétkezzél!"

A megengedettnél nagyobb zajártalmat nem csak a gépek okozzák. Többnyire azok a „kövek", amelyekkel megdobjuk a „Bűnöst".

III.

NYITOTT AJTÓ A GYŰLEKEZETBEN

Jel 3.7—13

Filadelfia, Szardisz—Szmirna—Efezus—Kolossé gyűrűjében a „kicsi".

A várost II. Attalos Philadelphos király alapította (159—138. Kr. e.), de nem ő hordta hozzá a köveket. Fontosabb, hogy Ignatius az antióchiai gyülekezet mártír püspöke jó bizonyosságot tett a kicsiny, de élő keresztyén gyülekezetről. Drágább, hogy a gyülekezet dicséretet kapott, mert bár ereje kevés, mégis megtartotta az Igaz igéjét.

Földrengés után (Kr. u. 17.) kapták a Szentől a lehetőséget, hogy legyenek, éljenek és éltek a lehetőséggel. Átestek az üldöztetés és megpróbáltatás tűzkeresztjén, és megtapasztalták Krisztus segítő hatalmát.

Noha Krisztus konkrétan a filadelfiaiakat szólítja meg ígénkben, elénk rajzolódik a mai gyülekezet képe, hogy felismerjük Urunk kegyelmét, ajándékát és ítéletét.

A gyülekezetben nyit Krisztus ma is ajtót Istenhez. Ma sokat hangoztatjuk, hogy Isten előtt mindenki kedves, aki hallgat lelkiismerete szavára, aki keresi az igazságot, aki jó ügyért égeti az életét. Ez azonban nem jelenti, hogy bármivel pótolható lenne a gyülekezet. A gyülekezet, az egyház ma is az egyetlen közösség, ezen a világon, amelyik Krisztus teste, és Krisztus tudja a gyülekezet cselekedeteit, ismeri még a gondolatát is. Nyitott ajtó van a gyülekezetben az örök életre. Ezt az ajtót nem torlaszozhatja el senki és semmi. Egyedül Ővé „Dávid kulcsa", Ővé a rendelkezési jog. Ha Krisztus a hűtlenné vált gyülekezet előtt bezárja az ajtót, fejjel mehetünk a falnak.

Ha megnyitja, „senki el nem veszi koronánkat".

„Eljövök hamar!" Többet hoz, mint amit legmerészebb álmainkban elképzelünk.

Az ígélet első része ez: „Oszloppá teszem Isten templomában." Egy beépített oszlopot pedig nem lehet kivenni. Hozzá tartozik az épülethez. Mindez csak azzal magyarázható, hogy Jézus szeret. Azt akarja, hogy ahol ő van, mi is ott legyünk.

Az üzenet második része: „Krisztus a győztest az Ő nevével jelöli meg", vagyis örökre tulajdona. A gyülekezet itt is az övé, de „túl síron, gyászon, éjjelen" — teljesen, nyilvánvalóan.

Végül: saját „új nevével" tünteti ki. (Vö. Jel 17,14.) A Bárány „az urak ura és a királyok királya". Ez a megjelölés a megdicsőült Krisztus örökkévaló hatalmát és megfellebbezhetetlen uralmát jelöli meg, de azt is kiemeli, hogy Krisztus felette áll minden démonikus hatalomnak, legyőzte ezeket és máris úr felettük. A győzelem kiterjed övéire is. (Karnér) A gyülekezetre, akik az Ő követői, az elhívottak, választottak és hívők.

Vele, érte győzhetünk.

Micsoda lehetőség!

Ezt megértve tudjuk jól énekelni ádventben is:
„A gyülekezet feléd nyújt kezét...”

IV.

BEFOGADTA OTTHONÁBA

Lk 10,38—42

Most lesz egy éve, hogy a Nők Lapjában megjelent Földes Anna nagyszerű interjúja „Otthon Szabó Magdánál”.

Mindnyájan tudjuk, hogy Szabó Magda önéletrajzi írásaiban, regé-nyeiben, drámáiban a szokottnál is nagyobb szerepe van a hősök otthonának, jó ízű volt számomra mégis, amikor személyesen vallott, mit is jelent számára az otthon.

„Mindnyájan tudjuk, hogy az otthon nemcsak négy falat, tárgya-
kat jelent, az otthon — menedék. Az az ember, akinek van hová és
van kihez hazamenni, mindenkor könnyebben viseli az élet konfliktusait,
csapásait. Az otthon számomra azt jelenti, hogy valaki meghallgat, va-
laki megvigasztal. Lehet, hogy aki meghallgat nem mindig és nem min-
denben ad nekünk igazat. De az biztos, hogy mindig együtt érez, ve-
lünk örül és velünk sir.” Így értem, hogy az a Márta, aki befogadta
Jézust otthonába, miért kap ilyen kritikát: „Márta, Márta aggódol és
gyötröd magad sok mindenért, de...”

Soha jobban nem hasonlítunk Mártára, mint otthon karácsony előtt.
Soha annyit nem vitatkozunk, veszekszünk egymással, mint karácsony
előtt. A felfokozott idegek játszanak velünk. Mi; papok pedig a legke-
vesebbet vagyunk otthon. Számítalan szolgálat, látogatás, betegúrvacsora.
Otthon ráhagyjuk Mártára a sok-sok házimunkát.

Mit adhatunk egymásnak, gyülekezetnek? A nagy ünnepi igehir-
detés-készülés ideje is több. Talán bizonyítani akarunk? Le kell ül-
nünk otthon Jézussal. Nem felejtve, hogy a nyitott Biblia mellett Jézus
a „papné”, „a gyermekem”, az „édesanyám”... vagy nem így tanultuk?

Nem így hisszük? A hit valóban az a belső szempár, amely meg-
látja, ami azelőtt nem volt látható.

Otthon a családban együtt nevelődünk szülők és gyerekek. Sok-
szor átéljük milyen nehéz utat találni egymáshoz...

Ki kell várni a pillanatot, amikor megnyílik, befogadóvá válik a
másik. Ezért a pillanatot szabad és kell imádkozni. Éppen úgy, mint
azokért, akiknek nincs otthonuk.

Igen, valahogy így:

„Kérünk Téged, Istenünk, segítsd
Karácsonykor mindazokat,
akik otthonra vágnak, nincs családjuk,
nincs barátjuk!
Értesd meg velük, hogy Te róluk sem
feledkeztél meg!
Különösen is gondolj azokra, akik
gyászolnak éppen most,
amikor sokan örülnek.
Istenünknek köszönjük ezt a napot.

Ne engedd, hogy karácsonyi örömünk önző legyen,
s zárt körben csak magunkkal törődjünk.
Segíts, hogy éppen ott gyűjtsunk fényt,
ahol erre leginkább szükség van: a sötétben.”

W. Bartlay Hafeuscher ford.
Bolla Árpád

ÉLŐ REMÉNYSÉG EMBEREI

Rádiós igehirdetés

1Pt 1,3—4; 13—15; 18—20; 3,15—16 alapján

Kedves Testvéreim! Aki reménységről beszél ma, 1981-ben, az jót tesz. Aki vall is saját reménységéről, még jobbat tesz. Aki másokat is reménységre bátorít, az a legjobbat teszi. Ezért vagyok hálás Péter apostolnak, mert szavaiban *reménységről* beszél, sőt vall és reménységre bátorít. A keresztyén hitről úgy beszél, mint ami alapjában véve *reménység*. A keresztyén életfolytatásról úgy szól, mint ami a reménységből következik és az egész keresztyén mondanivalót úgy fogalmazza, hogy számadás az a bennünk levő reménységről.

Ez a keresztyén reménység húsvétal kapcsolatos. A keresztyén gyülekezet tagjai élő reménységre született emberek, Jézus Krisztusnak a halálból való feltámasztása által. Péter apostolban nyoma sincs aléltágnak, benuhátságna, rossz kedvnek, lehangoltságna, elkeseredésnek, céltalanságnak. Sőt, telve van életkedvvel, tenniakarással, bizalommal, segítőkészséggel, felelősséggel mások iránt. Nem törí le a szórványhelyzet, nem szomorítja el a kísértések és próbák sora, nem csüggeszti el, hogy bűnöket és bajokat is lát, még a halál, enyészet sem aggasztja, sőt az ítélettől sem fél. Telve van reménységgel és másokat is reménységre bátorít. Olvasóiban tudatosítja a keresztyén hit reménységtartalmát. Ezért meri minden gondját az Úrra vetni és másokat is erre biztat. Ezért merészel erkölcsi következtetéseket is levonni, családi és társadalmi méretekben *rendet* kívánni, házastársakat egymás megbecsülésére biztatni, gyermekeknek engedelmisséget javasolni, felnőttektől kicsapongás helyett fegyelmezett életet kívánni, részség helyett józanságot. Ezért mer önzés helyett szeretetre biztatni, uralkodás helyett a közösség szolgálatára bírni. Péter a reménység embere. Istene a reménység Istene. Levele az élő reménység levele. Valóságos felüdülés olvasni sorait ma is. Józanul látja a valóságos életet, nem kisebbíti a tapasztalható vagy várható valós nehézségeket, mégsem veszíti el reménységét. Reménysége nagyobb minden nehézségnél. De reménységére nem büszke, mert tudja, hogy ajándékba kapta, ezért beszél róla szelíden, ahogyan másoktól is ezt kívánja. A reménység ajándékát elfogadta, tudatosítja, él is belőle. Lelkipásztori iratának *alaphangja* a remény.

Kedves Testvéreim! Tudom, hogy több mint 19 évszázad telt el azóta, hogy Péter leírta ma felolvasott sorait. De még vagyok győződve arról is, hogy alapjában véve a keresztyének ma is ugyanolyanok, mint akiknek Péter látta szórványgyülekezet tagjait: a keresztyének ma is *az élő reménység emberei*. Ha nem azok — úgy *baj* van a hi-

tükkel. Ha nem azok — úgy előbb-utóbb kimerül a szeretetük. Az élő reménység emberei vagyunk, legyünk is azok! A Feltámadott erejével *lehetünk* is azok. Ma erre a megállapításra figyelünk, ezt próbáljuk megérteni, elfogadni és használni is. Élő reménységre születünk! Így lehetünk *áldássá!* Erről is ír az apostol ugyanebben a levélben: „Mondjatok áldást, hiszen arra hívatatok el, hogy áldást örököljetek — cselekedjétek a jót, kövessétek a békességet.” Akinek reménysége van, nem tarthatja meg magának, tovább kell sugározni, meg kell osztania, gyógyítania kell reménytelen helyzeteket és reménytelen embereket.

Élő reménységünk forrása ma is a húsvéti hit. Az elmúlt heti húsvéti ünnep gyülekezeteinkben, istentiszteleteinken nemcsak egy páratlan esemény emlékünnepe volt, hanem húsvéti hitünk felfrissítésének alkalma is. A nagypénteki kereszten valami céljához jutott, „elvégeztetett”. Húsvétkor valami új kezdődött: győzött az élet, győzött az élet Ura. Isten kiemelte Jézust a sírból. „Szabadulás jött az Úrtól.” Nem lehetett elnémitani. Hétszavas búcsuprédikációja sem volt az utolsó szó. Újra szól, s köszönti tanítványait: „Békesség néktek!” Megbocsát tagadó, félték, méltatlanná lett tanítványoknak, hitet ébreszt a csüggedt emberekben, bátorságot, lelkesedést a rossz kedv helyén, életcélt a céltalanság helyén, mondanivalót a némaság helyén, megterést munkál és szolgálatba állít. Szeretetének evangéliuma nem halkul el, azóta is számtalan jellel mutatja, hogy Ő él és munkálkodik. Feltámadásának ereje ma is élő erő lehet. Mai tanítványok átélhetjük gyülekezeteinkben, hogy az életadó, szabadító Úr Jézus Krisztus valóban megszabadíthat az értelmetlenség érzésétől, a közönyösségből, fásultságból, unottságból, önzésből, szenvedélyek fogságából, halálos szorítású félelmekből, elveszettségi és feleslegességi érzésből, öngyilkossági szándéktól. Gyülekezeti lelkipásztorként tapasztalom, hogy ez valóság, és remélem, hogy reménységem holnap sem szegyenül meg. Már az is nagy élmény, ha valaki az ősi zsolttárral kiáltani tud: „A mélységből kiáltok Hozzád, Uram!”, de még nagyobb élmény, ha nem hiába várja a segítséget, mert megtapasztalja, hogy az Úrnál *van* szabadítás ma is. Igehirdetőként vasárnapról vasárnapra hirdetem a szószékről: süllyedő vagy zuhanó emberek — nem a mélység a végtelen, hanem Isten szeretete végtelen. A legnagyobb hatalom nem az életrontó erőké, hanem az életadó Istené. Húsvét óta ez a keresztyének reményforrása, élő reménységünk táplálója.

Az élő reménység kötelez is: egyfelől tiszta, szent életre, másfelől segítő szolgálatra reménytelennek látszó helyzetekben kicsiny és nagy körben egyaránt. Ennek a szolgálatnak tere van, perspektívája és ígérete is.

Lehet, hogy nem népszerű ma tiszta, szent életről beszélni e világban, de keresztyéneknek kötelező, akár divatos, akár nem, akár tetszik, akár nem, akár helyeslést, akár mosolyt vált ki. Érdekes összefüggés látszik Péter sora szerint a reménység és az erkölcs között. Ahol reménység van, ott tisztul az erkölcs, ahol reménytelenség, ott romlik. A reménység emberei tiszta erkölcsűek, a reménytelenség emberei romlott erkölcsűek. Péter a hanyatló hellén világ romlott erkölceit jól ismerte. Féltette is és óvta gyülekezetét ettől. Hirdette, hogy a szent Isten nem alkuszik, a megszentelt élet lehetséges. A tiszta szó becsülete, a jó munka tisztelete, a rendezett családi kör védelme, a nemzedékek jó rendje mind valósággá lehet. A dorbézolásoktól, ti-

vornyázásoktól mint „posványtól” óvja olvasóit. Ezek nem az én szavaim, ezek az *apostol* kifejezései, de nemcsak ostoroz, hanem hirdeti: lehet máshogyan is élni, viselkedni, beszélni. Nem adta fel a reményt — hiszen ő maga is az élő reménység embere —, hogy gyülekezete tagjainak is lehet értelmesen, boldogan, sok örömmel élni.

Ez a tiszta, fegyelmezett, szent élet az igazán új, Péter szerint, míg a feslett, szabados, erkölcstelen élet ósdi, régi, atyáink idejéből való. Meggondolkoztató kijelentések, valami ősi babona, de ma is dívik, hogy sokak szerint mindig az erkölcstelen az új. Pedig ez semmiféle vonatkozásban sem igaz, még ha el is terjedt ez a hamis hiedelem. A szexuális szabadoság például, vagy a naplopás, az egymás gátlástalan kihasználása vagy a dorbézolás mind ősi emberi viselkedési formák, *nem modern* találmányok. Ezekhez képest igazán új: a tiszta családi élet, a tartalmas munka, egymás megsegítése, a kulturált időtöltés, mint ahogy zseniális egyszerűséggel fejezte ki *Jézus* is a szeretet parancsában találóan ugyanezt, amikor *újnak* mondta a szeretet parancsát. Valóban minden máshoz, minden régihez képest új: a gyűlölethez, a haraghoz, a gátlástalan önzéshez viszonyítva. Valóban új, igazán modern, vadonatúj. Péter is ezt a valódi új erkölcsöt hirdeti, az élő reménység új erkölcsét.

Ez az élő reménység segítő szolgálatra is kötelez kis és nagy körben egyaránt. — Lehet a családukban is sok nehéz helyzet és sok nehéz ember is. De egyik sem reménytelen eset. *Jézus* példázataiban Istent, az Atyát is úgy mutatja be, mint aki nem adta fel a reményt az eltávolodott emberrel kapcsolatban sem: hazavárja a tékozló fiút, megkeresi az elgurult drachmát és az elbitangolt juhocskát. *Jézus* is azért jött, hogy megkeresse és megmentse, ami elveszett. Ehhez sok reménység kellett. Az elbukottakat újra szolgálatba állította. Az Újszövetség talán azért közöl húsvét körül annyi kudarcot, hogy bemutassa, még az elbukott, kételkedő, tagadó tanítvány sem reménytelen eset: Péter, Tamás, az emmausiak, a tizenkettő mind-mind rosszul vizsgáztak ugyan, *Jézus* mégis látott fantáziát bennük. Valamennyiről reméli, hogy beválik, újra jó tanítványává lesz. Ő, aki miatt van reménységünk, maga is a reménység embere volt.

Ha valamit nehéznek ítélünk, még ne mondjuk azonnal reménytelennek. Fiatal házások, ha összezörrennek, ne higgyék, hogy azonnal fel kell hagyni minden reménnyel, nem egymásnak valóik, fel kell bontani házasságukat és másokkal próbálkozni. Ha a munka nehezebb, mint az iskolában elgondolták, ha az élet több lemondást követel, ha a munkatársak nem angyalok, azért még nem reménytelen esetek. Ha egy nevelőnek nem tetszenek a gyermekek, nem kell azonnal otthagyni őket és más pályára menni. Ha gyülekezetünkben, egyházunkban vannak megoldásra váró kérdések, az élő reménység emberei nem futhatnak meg ezek elől. — Szép példája a reménység erejének az, amit a *Humanitás* című lapban olvastam a mozgáskorlátozottak munkájáról, sportolásáról. Igényük nem az, hogy szánalmat keltsenek, hanem az, hogy igazán teljes értékű embernek érezhessék magukat. Elgondolkoztató eredmények, egészségeseket megszégyenítő sikerek, az egész közösség számára hasznos élet. Nagyszerű illusztráció: mit jelent, ha emberek nem adják fel a reménységet. Egy szó sincs e lapban a hitről, mégis úgy éreztem, nem vagyunk messze egymástól. Éppen ez az erős reménység köt össze.

Magyarországi Evangélikus Egyházunk sok jelét adta a közelmúlt-

ban élő reménységének: új teológiai akadémiai épületet emelt, ahol a jövő lelkésznevezdékét képezi, bővíti szeretetintézményeit, hogy többeken segíthessen, újabb és újabb kiadványokat jelentet meg sajtóosztályán, három újságot szerkeszt, új konfirmációi kátét tervez, nyáron ifjúsági konferenciákat tart, külföldi testvérek között építi a barátság hídjait. Mindezt csak reménységgel teheti. Mindezt nem azért csupán, hogy legyen ma és holnap egyház, hanem hogy *másokért* legyen. *Mi* erősebb bennünk, a jövőtől való félelmünk, vagy élő reménységünk? Mai igény egyértelműen reménységre bátorít. Evangélikus egyházunkban ezen a vasárnapon a legtöbb gyülekezetben konfirmáció van. Reménységgel nézünk konfirmandusainkra, reménységre tanítjuk őket, szülők, keresztszülők, nagyszülők, gyülekezeti tagok élő reménységgel imádkozunk értük, mint ahogy reménységgel gondolunk a magányosokra, özvegyekre, betegekre, otthon vagy a kórházban és igekezdünk mindent megtenni, hogy emberek ne maradjanak magukra, reménytelenül.

Még tágabbra szélesítem a kört: meg vagyok győződve, hogy össze kell fognunk azokkal, akik korunkban a reménység emberei, még ha más talajon is állnak, ha más gyökérből is hajtanak, ha más startpont-ról indulnak, mint mi. A keresztyénység legjobb erőiben alapvető felismerés ma, hogy szorosabbra kell fűzni a kapcsolatot azokkal, akiknek a jövő felől egyáltalán van valami pozitív elképzelésük, vannak terveik, álmaik, vízióik, jó szándékaik, akik akarnak valamit és nem a semmit vagy a pusztulást akarják. Nemcsak a múlt lehet nagy tanító-mester, ahogyan oly sokszor elmondták már, hanem a jövő is, a közös jövő és a jó reménység. Az emberiség nagy családjában is vannak ma nagy bajok, nagy feszültségek. A keresztyén reménység sok közös pontot talál más forrásból táplálkozó reménységgel és tudja, minden erőt érdemes latba vetni, erőt megfeszítve dolgozni jó reménységek valóráváltásáért. Reméljük, hogy le lehet győzni világméretekben az éhséget és tudatlanságot, a szegénységet és a háborút. Előttünk sem titok, hiszen a hírközlő eszközöket figyelő emberek vagyunk, hogy a nemzetközi helyzet ma nagymértékben megromlott, tárgyalások akadtak el vagy szünetelnek. Erősödnek a fenyegetések, a fegyverkezési összegek már-már csillagászati méreteket öltenek. Azt hiszem a keresztyéneknek — éppen, mivel a reménység emberei — meg kell maradniuk hídépítő, hídverő embereknek, akik meg vannak győződve arról, hogy az a normális állapot emberek között, ha beszélünk egymással, ha kereskedünk egymással, ha kölcsönösen gazdagítjuk egymást sajátos értékeinkkel és nem az, ha mindent lerombolunk. A reménység emberei hiszik ma is, hogy lehet megoldást, kiutat találni, lehet tárgyalni és lehet megegyezésre jutni.

A keresztyénység felekezeteinek nagy családjában is a párbeszéd, a találkozások, a megértés irányában kell és lehet mozognunk. Saját tapasztalatom is, hogy az élő reménység átlendíthet sok nehézségen, nézeteltérésen, holtponton is. Amit századok lerohantak, amit nemzedékek sora összekuszált, azt nem könnyű rendbehozni. De az élő reménység nem fut meg a nehézségek elől. Kinek-kinek a maga helyén kell észrevennie mire kötelezi keresztyén reménysége. Ugyanakkor jól kell látnia az összefüggéseket és segítenie azokat, akik nagyobb méretekben is tudnak szolgálni az egész emberiség érdekében.

Végül, Péter apostol nem hagy kétséget afelől, hogy *élő reménység a halállal is kapcsolatos*. Ezért nevezzük *végső* reménységnek is. Re-

ménységünk van azok felől, akik elaludtak, elmentek a minden halandók útján és reménységünk van saját halálunkat illetően is. Mi vár ránk? Holnap — holnapután és halálunk óráján? Mulandóságunkat cáfolni nem lehet. Becsülöm azokat, akik komolyan számolnak napi elfoglaltságaik közben is azzal, hogy idejük véges, ezért drága, utuk visszafordíthatatlan, hogy mi mai emberek is ezerfelé futkosunk, de valójában mindegyikünk egy irányba megy a minden halandók útján. Középkori haláltánc balladák gyönyörű modern változatait írják kortárs íróink. Szívszorító küzdelemről, pótolhatatlan értékek pusztulásáról, legjobb szándékunk ellenére is, figyelmeztetve: ember, emlékezz a halálodra! Megrázó figyelmeztetés. De a húsvéti evangélium szava még hatalmasabb: emlékezz az életre! Az élő reménység a halál órájában is az élő Istenre vár. Augustinus híres imádsága lecke lehet ma is: „Rád vár és szomjazik a lelkem, élő Istenem, nyisd meg előttem mennyei hajlékodbba vezető kapudat. Boldog nap, amelynek soha nincs alkonya, amelyben az örömet már nem töri meg semmi fájdalom, elkezdődhet az örök magasztalás. Te magad vagy minden hívő jutalma. Te vagy minden kívánságom. Hozzád vágyom, tudod Uram.” Az élő reménység emberei így beszélnek a halálra készülve is. Ma is. A feltámadott szavára alapoznak és húsvét miatt nem hagynak fel a reménységgel a nagy titok előtt sem.

Kedves Testvéreim, így próbáltam ezen a reggelen számot adni mindenkinek a bennem levő reménységről, hogy a ti hitetek is reménység is legyen.

Dr. Hafenschér Károly

Hibaigazítás: A Lelkipásztor 1981. Februári számában (126—128. lapon) dr. Bodrog Miklós fordításában megjelent igehirdetés dr. Martin Papiés bielefeldi (NSZK) lelkész igehirdetése.

Egyháztörténeti évfordulók

Szelényi Ödön emlékezete

Ötven éve, 1931. szeptember 18-án halt meg Budapesten 54 éves korában az evangélikus neveléstörténet első és eddig is egyetlen monográfusa, a kultúrtörténész Szelényi Ödön.

Késmárkon született 1877. július 12-én. Magyar és német nyelvből szerzett középiskolai tanári oklevelet, szaktárgyaiból és latinból pedig doktorátust. Késmárkról hívta meg a pozsonyi teológia 1909-ben a megüresedett filozófiai-pedagógiai tanszékre. Ezen a tanszéken elődei Schneller István és Stromp László voltak. Szelényi tudta, mire kötelezi elődei példája. Ezért végezte el a teológiát és szerezte meg a lelkészképesítést.

1920-ban a trianoni békeszerződés után a teológiával Budapestre jött, ahol az újonnan alakult Veres Pálné továbbképzőben a vallástan tanításával bízták meg. Ettől fogva haláláig itt tanított. Az 1923-ban Sopronban létesült teológiai fakultáson tanszékét nem töltötték be és ez csalódással töltötte el. Mint önéletrajzában írta: derékban törték ketté pályáját és tétlenségre kárhoztatták. Valamennyire gyógyír volt számára a miskolci jogakadémia és a debreceni egyetem meghívása, így legalább azokon a helyeken taníthatott,

Budapesten halt meg és itt temették el.

Nevét akkor kezdték megismerni, amikor a század elején első írásai megjelentek. Ezek mindegyike azt vizsgálta, hogy a kor szellemi élete milyen álláspontot foglal el a vallással, a keresztyéniséggel szemben. Később, már a teológián, figyelme mindjobban az evangélikus nevelés felé fordult. Így jelentette meg Tessedikről szóló munkáját is, mellyel szintén úttörő szerepet játszott és megindította a Tessedik-monográfiák sorát. A reformáció 400. évfordulójára jelent meg legjelentősebb műve „A magyar evangélikus nevelés története a reformációtól napjainkig” című, mely a mai napig egyedülálló. E mű előszavában írta: „A mai nemzedék kötelessége tehát az evangélikus iskolák múltjával megismerkedni és buzdítást meríteni a jövő feladataira vonatkozólag.” Munkájában megelevenedik előttünk a magyarországi evangélikus nevelés egész múltja: XVI. századi iskolaalapítóink buzgalma, iskoláink sokszor ember fölötti harca fönmaradásukért, nagy pedagógusaink törekvései, iskoláink szervezete, tantervei és ifjúsága, és megfigyelhetjük benne a különböző korok pedagógiai irányzatainak hatását, de mind-ebben benne látja Luther hatását.

Könyve utolsó fejezetében szól iskoláink érdemeiről. De mikor a múltról beszél, nem feledkezik meg a jelenről sem és az egyháza iránti szeretet fratja le vele a következő sorokat: „A protestantizmus, kivált a lutheranizmus ma Magyarországon hódító erejét elvesztette, elidegenítette magától a nép és a műveltek nagy részét azért, mert nem tudott mit csinálni a szocializmussal és csak későn eszmélt rá szociális feladataira.”

Egyházát akarja felrázni munkájával, ezért vallja Széchenyivel együtt: „Minekünk is mozognunk kell, akár akarjuk, akár nem, s ne-hogy hátrafelé nyomattassunk, lépünk inkább előre.”

Méltó emlékezetükre!

Jankovits Béla